ESKİ ÇAĞ DOĞU AKDENİZ TİCARETİNDE

UGARİT ETKİSİ

Hülya HAZIR

Yüksek Lisans Tezi
Tarih Ana Bilim Dalı
Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı
Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU
2024
Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

Hülya HAZIR
ORCID ID: 0000-0001-5946-8909

ESKİ ÇAĞ DOĞU AKDENİZ TİCARETİNDE UGARİT ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU

ERZURUM – 2024

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum ***"Eskiçağ Anadolu'sunda Tuzun Önemi ve Tuz Yatakları"*** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

■ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve …… sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve …… sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve …… sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

09.05.2024
Hülya HAZIR
Aslı Islak İmzalıdır

** İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.*

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU danışmanlığında Hülya HAZIR tarafından hazırlanan "Eski Çağ Doğu Akdeniz Ticaretinde Ugarit Etkisi" başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 9.05.2024

		Kabul / Ret – İmza
Jüri Başkanı	Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM *Atatürk Üniversitesi*	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi Danışman	Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU *Atatürk Üniversitesi*	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Murat KILIÇ *Erzurum Teknik Üniversitesi*	Aslı Islak İmzalıdır

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **III**
ABSTRACT ..... **IV**
ÖNSÖZ ..... **V**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
TARİHİ COĞRAFYA

1.1. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ **3**
1.1.1. Konum ve Coğrafyası 4
1.1.2. Bölgedeki Etkin Devletler 5
1.1.2.1. Hitit Devleti 5
1.1.2.2. Kıbrıs / Alašia 7
1.1.2.3. Mısır 10
1.2. UGARİT KÖKEN VE COĞRAFYASI **14**
1.2.1 Ugarit Dili ve Alfabesi 17
1.2.2. Sosyal ve Ekonomik Durum 20
1.2.3. Ugarit Kral Listesi 25

İKİNCİ BÖLÜM
DOĞU AKDENİZ TİCARETİNDEKİ GELİŞMELER VE UGARİT ETKİSİ

2.1. DOĞU AKDENİZ TİCARETİ VE UGARİT'İN İŞLEVİ **26**
2.2. HÂKİMİYET MÜCADELELERİ **30**
2.2.1. Hitit- Ugarit Etkileşimleri 33
2.2.2. Mısır- Ugarit Etkileşimleri 39
2.2.3. Kıbrıs/ Alašia- Ugarit Etkileşimleri 42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TİCARİ İLİŞKİLER VE UGARİT İZLERİ

3.1. BELGELERDEKİ TİCARİ İLİŞKİLER ve UGARİT İZLERİ **46**
3.1.1. Amarna Mektupları 46

3.1.2. Ugarit Yazışmaları 48
3.1.3. Anlaşma Metinlerine Örnekler 52

SONUÇ 55
KAYNAKLAR 57
EKLER 64
ÖZGEÇMİŞ 76

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ESKİ ÇAĞ DOĞU AKDENİZ TİCARETİNDE UGARİT ETKİSİ
Hülya HAZIR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU
2024, Sayfa: 76+V
Jüri: Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Başkan)
Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Murat KILIÇ

MÖ II. Binyılda, Doğu Akdeniz'de varlığını sürdüren devletlerarasında ticari, ekonomik ve kültürel anlamda etkileşimlerin olduğunu ve bu etkileşimlerin Ugarit Krallığı ile kesiştiği göze çarpmaktadır. Ugarit'in bulunduğu konum ve çevresindeki devletlerle olan iletişimleri nezdinde Doğu Akdeniz'deki himaye savaşlarının ve güç gösterilerinin bir parçası olmuştur. Hitit ve Mısır gibi dönemin güçlü devletleri tarafından hâkimiyet altına alınmış ve belli bir süre Kuzey Suriye bölgesinin Vassal Krallık konumunda varlığını sürdürmüştür. Bu sürecin ekonomik, kültürel ve siyasi yansımalarını Ugaritçe yazılmış tabletler ve bu tabletlerin dışında, farklı dillerde yazılmış tablet ve anlaşma metinlerinde görmekteyiz. Buradan yola çıkarak çalışmanın içerisinde günümüzde Ras Şamra olarak bilinen Ugarit'in Doğu Akdeniz üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ve hangi devletler ile etkileşimler kurduğu ve bu etkileşimlerin nasıl gerçekleştirildiği aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ugarit Krallığı, Doğu Akdeniz, MÖ II. Binyıl, Ticari Etkileşimler, Çevre Devletler

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

UGARIT EFFECT ON EASTERN MEDITERRANEAN TRADE IN THE ANCIENT HISTORY

Hülya HAZIR

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yasin TOPALOĞLU

2024, Pages: 76+V

Jury: Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Chairman)

Assoc. Prof. Dr. Yasin TOPALOĞLU

Asst. Prof. Dr. Murat KILIÇ

It is noteworthy that there were commercial, economic and cultural interactions among the states that existed in the Eastern Mediterranean in the second millennium BC and that these interactions intersected with the Kingdom of Ugarit. Ugarit became a part of the patronage wars and power struggles in the Eastern Mediterranean due to its location and interactions with neighboring states. It was dominated by the powerful states of the period such as the Hittites and Egypt and continued its existence as a vassal kingdom in Northern Syria for a certain period of time. We see the economic, cultural and political reflections of this process in the tablets written in Ugaritic and in the tablets and treaty texts written in different languages. From this point of view, this study tries to explain how Ugarit, now known as Ras Shamra, had an impact on the Eastern Mediterranean, which states it interacted with and how these interactions were realized.

Keywords: Ugarit, Eastern Mediterranean, 2nd Millennium BC, Trade Interactions, Peripheral States

ÖNSÖZ

Çalışmamızda MÖ II. Binyıllarda Doğu Akdeniz bölgesinde ticari ve ekonomik olarak hâkimiyet kurmaya çalışan devletler ve bu devletlerin birbirleriyle münasebetleri incelenmiştir. Ayrıca Ugarit'in bu devletler üzerindeki etkisi ve Doğu Akdeniz ticaretindeki yeri ve konumu bakımından ele alınmıştır. Bölgede yürütülen ekonomik güç mücadelelerinin anlaşmalara ve çeşitli yazışmalara yansımaları incelenerek mümkün olduğunca aktarılmaya çalışılmıştır.

Ugarit Krallığı'nın vassal bir krallık olarak varlığını sürdürmesinin ve önemli bir konumda bulunmasına rağmen Hitit, Mısır ve Fenike gibi Doğu Akdeniz'de adını fazla yayamamasının ve çok fazla tanınmamasının nedenleri üzerinde de durulmuştur. Ugarit Krallığı genel olarak bir şehir olarak ele alınmış ve çok fazla üzerinde durulmamıştır. Ülkemizde de bu bölge adına geniş kapsamlı çalışmaların sayısı oldukça az olduğundan yabancı kaynaklardan da yararlanılarak konu üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

Çalışma ve araştırma sürecimde bana destek olan tez danışmanım Doç. Dr. Yasin Topaloğlu'na, hocalarım Prof. Dr. Süleyman Çiğdem'e, Dr. Öğr. Üyesi Murat Kılıç'a ve çalışma süreci boyunca maddi ve manevi yanımda olan ve beni her daim destekleyen aileme ve dostlarıma teşekkür ediyor ve saygılarımı sunuyorum.

Erzurum-2024 **Hülya HAZIR**

GİRİŞ

Eski Çağ'da yaşamış ve yaşadığı dönem içerisinde kalıcı izler bırakmış sayılı uygarlıklar ve devletler kendi aralarında çeşitli bağlar oluşturmuşlardır. Bunlar içerisinde yazısız dönemlere denk gelen uygarlıklar hakkında net ve tamamen aydınlatılmış bilgilere ulaşmak oldukça zor olsa da yazılı dönemlerde hüküm sürmüş ve döneminin var olan diğer devletlerini etkileyen uygarlıklar hakkında belge ve bilgilere daha fazladır. Bu bilgi ve belgelerin çoğu yabancı kaynaklarda derlenmiş ve yahut yaşadıkları dönem içinde kullanılan yazı dilinden çevrilememiştir. Birçok uygarlığın ortaya çıkarılıp bilinmesi ve araştırılmasında arkeolojik çalışmalar ve bu çalışmaların doğrultusunda yapılan araştırma ve incelemelerle ortaya koyulan makale ve tezler eşliğinde uygarlıkların tarihleri ve yaşam içindeki serüvenleri ortaya konulabilmiştir. Bu nedenle çalışmamızda; mevcut veri ve araştırmalar incelenerek ilgili devlet ve kentlerin etkileşimleri ve bağları değerlendirilmiştir. Bu bağların ekonomik ve siyasi gücü elde etmek amacıyla kurulduğu ve farklı yöntemler kullanılarak oluşturulduğu, metinler aracılığıyla anlaşılmıştır. Bu yöntemler evlilik, ticaret ve ortak bir düşmana karşı müttefik olarak güçlerin birleştirilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa bunlar arasında etkileşimlerin en fazla görüldüğü bağ, ticaret ile oluşan bağdır. Özellikle antik uygarlıklar arasında gerçekleşen ticaretin farklı boyutlarıyla incelenmesi gerekmektedir. Keza günümüzde bile ithal ürünlerin halk üzerindeki etkisi, kültüre ve sosyal yaşama yansımaktayken, Eski Çağ'da bu etkileşimin derecesi tartışmaya açık bir konu olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Arayış içinde ve keşfetme arzusunda olan Eski Çağ insanlarının yeni olan her şeyi bu içgüdüyle beraber kavramaya ve kendilerine has bir biçimde hayatlarına adapte etmeye çalıştıkları bilinmektedir. Birbirine yakın ya da herhangi bir amaçla birbiri ile bağlantı kurmuş uygarlıkların benzer yaşam tarzları ve kültürleri olduğunu kaynak ve buluntular aracılığıyla saptayabilmekteyiz. Bu nedenle oluşturulan ticaret bağları da bir yakınlaşma aracı olarak görülmüş ve bu aracın oluşturduğu etkiler ve meydana gelen bağlar incelenmiştir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda Doğu Akdeniz Bölgesi'nde gerçekleşen ve Ugarit liman devletinin de dâhil olduğu ticaret akışının, bölgede yer alan devletler üzerindeki sosyo-kültürel etkilerini ortaya koymaktır. Buna ilaveten siyasi politikalara ve bölge diplomasisine yansıyan ticaret, Ugarit merkezinde açıklanmaya çalışılmıştır. Coğrafi konumlarından dolayı aralarında oluşan ilişkiler, ticaret ekseninde meydana gelen diplomatik ortam açığa çıkarılmak istenmiş olup bu hususta araştırmalar yapılmıştır. Araştırmalar çerçevesinde konu ile alakalı yerli ve yabancı kaynaklar incelenmiştir. Ayrıca çalışma içerisinde dönem hakkında bilgilere ulaşabileceğimiz ve devletlerin aralarındaki etkileşimler üzerine değerlendirme yapabileceğimiz; *Amarna Mektupları*, *Boğazköy Vesikaları*, *Ugarit Yazışma Metinleri* ve çeşitli anlaşma metinlerinin örneklerine yer verilmiştir. Bu kaynaklardan yola çıkarak, Doğu Akdeniz ticaret akışı ve bu akış üzerinde etkili olan devletler hakkında mümkün olduğunca bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bu bilgiler ile ilgili harita ve görsellere yer verilerek çalışmanın içeriği zenginleştirilmiş ve bahsedilen devletlerin coğrafi konumu görsellerle pekiştirilmiştir.

Çalışma konusu ile ilgili benzer çalışmalar bulunmaktadır ancak bu çalışmalarda coğrafi sınırlar temel alınarak devletlerarası etkileşimlere yer verilmemiştir. Bu nedenle çalışmamızda ilgili devletler ve birbirlerine olan etkileri, bulundukları coğrafya ve ticari etkileşim ile kurdukları bağ açığa çıkarılıp bu hususta toplu bir çalışma ve yorum ortaya çıkarılmak istenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
TARİHİ COĞRAFYA

1.1. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ

Eski Çağ'dan itibaren bölgesel bir stratejiye ve öneme sahip olan Doğu Akdeniz Bölgesi bulunduğu konum ve jeolojik özelliklerinden dolayı zamanla liman kentlerinin doğup büyümesine ve doğanın imkânlarından faydalanarak gelişmelerine sebep olmuştur. Bu imkânlar, ticaretin ortaya çıkıp gelişmesine ve bu bölgede bulunan uygarlıklar arasında bölgenin öneminin daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlamıştır. Anadolu'nun güneydoğusu, Mezopotamya olarak adlandırılan verimli topraklar, Kuzey Suriye bölgesinin kıyıya yakın alanları, Mısır ve Kıbrıs gibi devletlerin bulunduğu bölge Kuzey Levant ya da Doğu Akdeniz bölgesi olarak adlandırılmaktadır (Güler, 2006: 1; Balkozak, 2007: 4; Soğandereli, 2022: 1). Anadolu toprakları ve Mısır arasında kalan bu bölgeye genel anlamda 1497 yılından beri "*Levant'* adı verilmiştir. Levant olarak anılan bu bölge Batı Asya, Doğu Akdeniz ve Kuzeydoğu Afrika'nın birleştiği bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır (Haliloğlu, 2017: 22; Soğandereli, 2022: 2). Bahsi geçen bu bölge içerisinde yaşayan uygarlıkların pek çoğu ilklerin başlatıcısı olmuştur. Nitekim Doğu Akdeniz bölgesi deniz ticaretinde çeşitli gelişmelere öncü olmuş ve ticaretin yayılması da bu bölgenin bulunduğu konum ve jeopolitiğin önemini bir kez daha görmemizi sağlamıştır (Hamza, 2006: 11; Baysoy, 2015: 13). Ticaret ve ekonomi ile başlayan serüvenin yanı sıra himaye ve kontrolü ele alma istekleri de bölgede siyasi yapılanmaların oluşmasına ve uygarlıkların giderek gelişmesine ve devletleşmesine neden olan faktörler arasında yerini almaktadır (Balkozak, 2007: 4-5; Baysoy, 2015: 14). Bütün bunlar göz önüne alındığında bölgenin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Doğu Akdeniz Bölgesi tarih boyunca pek çok devleti bünyesinde barındırmış ve bulunduğu coğrafi konumun sunduğu imkânlar neticesinde de devletlerarasındaki etkileşimlerin ve rekabetlerin ana noktası olmuştur. Konunun kapsamı temel alınarak bölgede etkili olan devletlerin coğrafyasından da kısaca bahsedilecek ve ilerleyen bölümlerde bu devletlerin kendileri arasındaki etkileşimleri üzerinde durulacaktır. Bu devletler içerisinde Hitit, Kıbrıs, Mısır ve Ugarit Devleti bulunmaktadır.

1.1.1. Konum ve Coğrafyası

Geçmişten günümüze var olan bölgelerin gelişimi ve o bölgelerde oluşan yapılar, siyasi veya kültürel oluşumların şekillenmesinde, coğrafi koşullar ve bölgenin konumundan dolayı sağladığı stratejik ve jeopolitik önem, etkin bir rol oynamaktadır. Doğu Akdeniz coğrafyasına baktığımız zaman doğusunda Mezopotamya ve Suriye, kuzeyinde Anadolu, güneyinde ise Mısır gibi büyük uygarlıkların bulunması Doğu Akdeniz kıyılarının önemini arttırmaktadır. Yalnızca kıyı kesimlerindeki uygarlıkların değil doğu-batı arasındaki çatışmaların ve birleşimlerin de buluşma noktası olmuş ve konumuyla bütünleyici bir rol üstlenmiştir (Güler, 2006: 22-24; Hamza, 2006: 11; Bayramov, 2019; 40-41). Konumu kadar coğrafi özellikleri de bölgenin gelişmesinde farklı bir etken oluşturmuştur.

Genel olarak Akdeniz iklim ve koşullarına baktığımızda karşımıza sıcak iklime sahip lakin çok yaygın olmasa da kış aylarında don olaylarının yaşandığı, sahil kesiminden uzaklaşıldığında ise step ikliminin varlığı gözlenmektedir. Yağış miktarı yıllık olarak kuzeyden güneye doğru azalmaktadır. Akdeniz ikliminin bulunduğu alanlarda yaygın olarak maki bitki türü bulunmakta ve özellikle bu bitki türüne kıyı şeritlerinin tamamında rastlanmaktadır. Maki türünün dışında asma, zeytin, buğday ve farklı türlerde olmak üzere meyve ağaçları da bulunmaktadır. Bölgedeki daha nemli alanlarda ise ceviz ve kavak gibi ağaçlar mevcuttur. Özellikle Lübnan Dağlarında rastlanan ve yüzyıllarca ticarete ve denizciliğe fayda sağlamış olan Sedir ve Selvi ağaçları da bu bölgede yetişmektedir. Lübnan Dağlarının büyük çoğunluğunun ormanlardan oluşması ve ormanlarda bulunan ırmakların üstüne birde Doğu Akdeniz ikliminin uysallığı eklenince tarımsal faaliyetlerin oluşmasında olumlu yönde bir fayda sağlamıştır (Erdem, 2002: 13-14; Güler, 2006: 23-24; Balkozak, 2007:9; Çömelekoğlu, 2012: 11). Lakin bahsettiğimiz bu ormanlar günümüzde tükenmiş durumdadır. Akdeniz bölgesi geniş çaplı düşünüldüğünde çöller ve yarı-kurak alanların varlığı da düşünülmelidir. Doğu Akdeniz'in ılıman bir iklime sahip olması zengin bir bitki örtüsünü düşündürse de daha çok buğday, üzüm ve zeytin gibi yalnızca kendilerini geçindirecek bir tarımsal işleyiş söz konusudur. Bunun yanı sıra kıyı şeridinin kaynakları sınırlı ve yer yer iç bölgelerin yağış durumuna göre kaynakların değiştiği görülmektedir. Ayrıca kıyı şeridinin arkasında sıralanan dağlar aracılığıyla da iç kesimlere giriş olanağı sağlanmakta ve bu sayede kuzey-güney istikametinde bir geçiş imkânı sunmaktadır (Erdem, 2002: 10-

11; Güler, 2006: 22-23). Belki de bu nedenle kendinde bulunan kullanışlı alanlar ve kıyı şeridinin güvenli geçitlerini kullanarak yaşamsal faaliyetlerin geliştirilmesinde, ticaret ve kültür akışının sağlanmasında etkili bir rol oynamıştır. Nitekim sahil kıyısında bulunan ve kayalıklı çıkıntıların ayrımıyla oluşan limanların bulunduğu şehir devletleri *(Akho, Tyros, Sidon, Biblos ve Ugarit)* bu akışın sağlanmasında kendilerini göstermişlerdir. Bölgedeki coğrafi koşullar değerlendirilerek dar sahil kıyısında ikamet eden halk, limanlar arası geçişin karadan ziyade denizden daha kolay gidildiğini tespit ederek gemicilik ve devamında da ticareti kendilerine birer geçim kaynağı olarak atfetmişlerdir (Friedell, 2006: 80; Güler, 2006: 24; Balkozak, 2007:9-10).

1.1.2. Bölgedeki Etkin Devletler

1.1.2.1. Hitit Devleti

Hitit Devleti'nin tarihi coğrafyası kesin bir şekilde aktarılmış olmasa da Gaerstang ve Gurney'in yapmış oldukları incelemeler ve bilgiler eşliğinde 1959 yılında Hitit Anadolu Haritasını oluşturmuşlardır (Kuhrt, 2010: 311-312). Oluşturulan bu haritadan ve diğer kaynakların belirttiği göstergelerden yola çıkarak Hititlerin, Karadeniz'in kuzey kesimlerinde ve Orta Anadolu'da varlıklarını sürdürdükleri ancak varlıkları boyunca da kendilerine yeni topraklar katmanın arayışı içinde olduklarını görmekteyiz. Başkentlerini Hattuşaş (Boğazköy) olarak bildiğimiz Hititler, Anadolu'nun çeşitli dağları ve nehirlerinin bulunduğu alanları kendilerine mesken etmişlerdir. Kızılırmak, Gök Irmak, Devrez Çayı ve Kaşka yolu gibi kullanışlı bölgelerden yararlanmışlardır. Bununla sınırlı kalmayıp Fırat Irmağı üzerinden ilerleyerek Batı Anadolu'da kurulan Arzava ülkesini zapt etmişler ve Kuzey Suriye topraklarına da seferler düzenlemişlerdir (Sevin, 2003: 137; Matthews ve Glatz, 2009: 51-52). Kuzey Suriye'nin himayesinde bulunan ve yakın coğrafyasında yer alan Ugarit üzerinde de hâkimiyet kurmaya çalışmışlardır. Ayrıca I. Murşili (MÖ 1620-1590) dönemine denk gelen zaman içerisinde Halep, Hitit coğrafyasına dâhil edilmiş ve Babil hâkimiyet altına alınmıştır. Hititlerin kendi topraklarına ilaveten çevre bölgelerden toprak ekleme politikası ve himaye ile gücü elinde barındırma ve yönetme politikaları gibi belli başlı nedenlerden dolayı farklı coğrafyalara yayılım gösterdiklerinden tam bir bütün hâlinde Hitit coğrafyası oluşturulamamıştır (Gates, 2015: 204-206).

Hititlerin coğrafi konumu kadar iklim ve şartları da izlediği politikalar ve kurduğu etkileşimler üzerinde etkili olmuştur. Başkentleri Boğazköy'ün bulunduğu alanların yazın canlı gözükmesine rağmen İç Anadolu'nun kurak ve karasal iklimini taşımaktadır. Dolayısıyla da bu topraklar tarım için en azından Kuzey Suriye, Mezopotamya ve Nil Nehri çevresinde olduğu kadar elverişli değildi. Ancak Toroslar, Kuzey Anadolu Dağları gibi pek çok sıra dağ sayesinde değişik boyutlarda vadi ve ovaları mevcuttur. Bunlardan bir tanesi de Budaközü Vadisi'dir. Bu gibi alanların varlığı sayesinde yer yer tarım faaliyetleri yapılsa da bu faaliyetler minimal düzeyde gerçekleştirilmekteydi. Topraklardan yılda en az bir defa mahsul elde edilmekteydi. Öte yandan topoğrafyanın değişikliği kültür ve sosyal yaşantı açısından da farklılıkları ve belli arayışları beraberinde getirmiştir. MÖ II. binyılın başlarından beri yazılı olan kaynaklar incelendiğinde bu bölgenin etnik, dinsel ve sosyokültürel anlamda farklılıklar barındırdığını görmekteyiz. Bu farklılıkların temelinde coğrafi şartlar ve Hitit yöneticilerinin izlediği yol ve stratejiler bulunmaktadır (Schachner, 2012: 26-27; Ceylan, 2019: 4-5; Aydoğan, 2021: 139).

Hititlerin ortaya çıkışları ve giderek imparatorluğa dönüşme aşamaları belli başlıklara ayrılarak incelenmektedir. Bu aşamalara göre de Hititlerin kuruluş aşaması olarak Eski Krallık dönemi temel alınmaktadır. Bu döneme göre Krallığın kurucusu I. Hattušili (MÖ 1650-1620*)* olarak nitelendirilmektedir. Hititlerin ilk yöneticisi olmasa da başkenti Hattuşaş'ta yeniden kurduğundan dolayı çoğu kaynakta ilk kurucu olarak geçmektedir (Aydoğan, 2021: 131). Anitta Hitit uygarlığını kurmuş ve yeni bir uygarlığın Anadolu'da varlığının duyulmasına neden olmuştur. I. Hattušili ise bu uygarlığı bir imparatorluk hâline getirmiştir. Başkent Hattuşaş, ticari faaliyetlerle ekonomik olarak güçlendiği gibi geniş bir coğrafya ve farklı kültürleri barındırdığı içinde '*bin tanrılı ülke*' tanımlamasında olduğu gibi çeşitli dini inançları ve kültürleri bünyesinde barındırarak varlığını uzun yıllar sürdürmüştür. Bu dönemler ise Büyük Hitit Krallığı/ İmparatorluğu olarak adlandırılmıştır. Bu dönem I. Šuppiluliuma sayesinde diğer dönemlere nazaran daha güçlü olduğundan dolayı *'Altın Çağ'* olarak nitelendirilmiş ve bazı kaynaklarda devletin ikinci kurucusu olarak adı geçmektedir. Bunun nedenlerinden biri de devletin sınırlarını genişletip diğer devlet ve uygarlıkların topraklarını Hitit devletinin himayesine katarak genişletmesi ve bu genişlemeyi belli stratejiler ve fetihlerle yapmasıdır (Akurgal, 2005: 79-80; Bauer, 2013: 221; Aydoğan, 2021: 132-134).

I. Hattušili ile başlayan Anadolu'da hâkimiyet kurma hedefi, halefleriyle bilhassa en çok adı geçen I. Šuppiluliuma ile de devam etmiş ve yalnızca Anadolu ile sınırlı kalmayıp Mezopotamya ve Kuzey Suriye'de yer alan zengin bölgeler ve ticaret akışının sağlandığı liman kentleri üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu topraklara hâkim olmak ve otoritelerini güçlendirmek için çeşitli hamleler oluşturmuşlardır. Aynı dönemde yaşayan ve hemen hemen aynı hedefleri arzulayan Mısır, Babil ve sonraki süreçte Asur gibi devletlerle mücadele ederek dış politikalar yardımıyla topraklarını ve himaye alanlarını çoğaltmayı hedeflemişlerdir. Bunlar yalnızca mücadele ve himaye altına alma yöntemleri ile değil anlaşmalar yaparak da sağlanmıştır. Tezin ilerleyen bölümlerinde bu süreçleri Ugarit üzerinden daha detaylı bir şekilde aktaracağız (Gavaz, 2018: 59; Schwertheim, 2009: 17-18).

1.1.2.2. Kıbrıs / Alašia

Doğu Akdeniz bölgesinde etkili olan devletlerden biri olan Kıbrıs'ın güneydoğusunda Suriye, güneyinde Mısır, kuzeyinde ve en yakınında Anadolu, batısında Girit Adası ve kuzeybatısında Rodos Adası bulunmaktadır (Gürsoy, 1962: 165; Aloğlu, Eren, 2020: 16). Konumu dolayısıyla dikkat çeken Kıbrıs Adası bazı araştırmacılar tarafından III. Jeolojik Dönem içerisinde Anadolu'nun güneyindeki kıyılara paralel bir şekilde bulunan Toros Dağ silsilelerinin içinde sınıflandırılmaktaydı. Anadolu ile bütün olduğu ve jeolojik oluşumların etkisiyle ayrılarak bir ada şeklini aldığı da düşünülmektedir (Ayyıldız, 2007:9-11; Gözlü, 2011: 132-133; Arun, 2020: 88). Keza Kıbrıs, Akdeniz'de bulunan Sicilya ve Sardunya Adalarından sonra yüzölçümü en büyük üçüncü adadır. Bu durumunda etkisiyle Avrupa, Afrika ve Ön Asya aralarında bulunarak siyasi, sosyo-ekonomik ve kültür bakımından zenginleşmiştir (Gürsoy, 1962: 165; Erzen, 1975: 93; Gürgen, 2017a: 3; Aloğlu, Eren, 2020: 16; Arun, 2020: 85; Özargun, Pınarcık, 2021;549-550). Ayrıca topraklarında keşfedilen bakır gibi önemli maden rezervleri, ılıman bir ikilime sahip olması, limanlarının konum ve işleyişindeki durumlar Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve Ege gibi uygarlıklarla ortak bir coğrafya içerisinde yer almanın getirilerinden biri olarak birçok uygarlık ve devletin gözdesi olmuş ve ticari, siyasi ve sosyal anlamda ilişkiler kurmuştur. Neolitik dönem yerleşimlerinde yapılan arkeolojik incelemeler neticesinde ise Güney Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de yapılan araştırmalardaki veriler ile Kıbrıs adasındaki verilerin benzer olduğu gözlenmiştir. Ayrıca bu araştırmaların sonucunda adanın kültürel anlamda daha çok Ugarit (Ras-Şamra)'ten

etkilendiği, dini anlamda ise Anadolu'dan ana tanrıça inancını aldığı görülmektedir. Konumundan dolayı Kuzey Suriye ve Anadolu'nun sahil kesimlerini gözlemleme kapasitesine sahip olduğundan özellikle de Neolitik Çağ itibariyle bölgedeki diğer uygarlıkların dikkatini çekmiş ve göçler almaya başlamıştır. Tunç Çağı sırasında da çevre uygarlıklarla olan etkileşimleri artmış ve Geç Tunç Çağı'na gelindiğinde ise devletlerarasındaki ticaretin bir bağı olmuştur. Deniz ticaretinin uluslararası bir boyuta taşındığı bu dönemde kullanışlı limanları olan Kıbrıs daha çok dikkatleri üzerine çekmiştir. Sadece konumu değil bakır, kereste gibi önemli ürünlere sahip olması da Kıbrıs'ı siyasi ve ekonomik bakımdan güçlü bir devlet hâline getirmiştir (Akkaya, 2017: 429; Gürgen, 2017a: 4-8; Gürgen, 2017b: 13-14; Aloğlu, Eren, 2020: 18; Arun, 2020: 87; Pınarcık, Şahin, 2022: 51).

Kıbrıs'ın tarihi coğrafyası ve konumu hakkında Strabon eserinde şu şekilde bahsetmektedir:

> *"1-Benim için güneyde, yarımadanın yanında uzanan adayı tanımlamak kaldı. Kıbrıs'ı kastediyorum. Daha önce de söylemiştim; Mısır, Phoinikia, Syria ve Rhodia'ya kadar olan kıyıların bir kısmıyla çevrilen deniz, aşağı yukarı Mısırlıların ve Pamphylialıların denizinden ve Issikos Körfezi'ndeki denizden oluşur. Bu denizde Kıbrıs bulunur. Kuzey kısımları Kilikia Trakheia'ya çok yaklaşır ve kıtaya en yakın yerdir, doğu kısımları Issikos Körfezi ve batısı Pamphylia Denizi'yle sınırlanır. Güneyinde Mısır Denizi vardır. Mısır Denizi batıda Libya ve Karpathia Denizi'yle birleşir, güney ve Issos'a kadar uzanan kıyıyla, kuzeye doğru Kıbrıs ve Pamphylia Denizi'yle sınırlanır. Pamphylia Denizi kuzeyde Cilicia Trakheia'nın son uçlarıyla, Rhodos Adası'yla ve doğuda Paphos ve Akamas yakınlarında Kıbrıs'la, güneyde Mısır Denizi'yle birleşir." (Strabon, 2000: 276).*
>
> *"2-Kıbrıs'ın çevresi körfezlerin girintileriyle beraber 3421 stadiondur. Kleides'ten Akamas'a kadar, doğudan batıya doğru, karadan uzunluk 1400 stadiondur. Kleides Kıbrıs'ın doğusunda 2 adadır ve Pyramos'tan 700 stadion uzaklıktadır. Akamas, üzeri kerestelik ormanlarla kaplı iki çıkıntılı bir burundur, adanın batı kısmındadır ve kuzeye doğru uzanır; Selinus'a ve Cilicia Trakheia'ya en yakın yerdir, geçiş 1000 stadiondur. Hâlbuki Pamphylia'daki Side'ye 1600 ve Khelidonia Adaları'na 1900 stadiondur. Tümüyle adanın şekli dikdörtgendir ve bazı yerlerde berzahlar meydana getirir." (Strabon, 2000: 276-277).*

Kıbrıs coğrafi yapı olarak güney ve kuzeyi dağlarla kaplı, iç alanları çukur ve üç bölgeyi kapsadığı içinde Anadolu'ya benzetilmiştir. Bölgede yapılan jeolojik çalışmalar sonucunda adanın Torosların sisteminde bulunduğu ve III. jeolojik zaman içerisindeki kıvrımları temsil ettiği, IV. zaman başlarında ise Toroslar ve Amanosların devamı

niteliğinde olduğu düşünülmekte ve Hatay'ın dağlık alanları ve ovalarıyla da bu durum kanıtlanmaktadır (Gözlü, 2011:132-133). İklimsel olarak da Anadolu'nun güneyindeki iklim ile benzerlikleri bulunmaktadır. Akdeniz'in yaygın bitki örtüsü olan çalı ve bodur ağaç makiler Kıbrıs'ta da yetişmektedir. Yaz ayları sıcak ve kurak kışın ise yağışlı ve ılıktır. Adanın bitki örtüsüne bakıldığında da Toroslar ve Anadolu'nun güneyindeki kıyı kesimlerindeki bitki örtüsü ile neredeyse benzerdir. Günümüzden çok uzak dönemlerde yalnızca dağlarda değil ovalarda da ormanların varlığına rastlanmaktaydı. Eratosthenes bu konu ile ilgili ovanın gür ormanlar ile çevrelendiğini ve bu nedenle de toprağın verimli olarak kullanılamadığını söylemektedir. Ancak bu durum bakır ve gümüş madeninin keşfedilmesi ile beraber değişmiştir. Bu madenlerin çıkarılması ve deniz filoları için ulaşımda güvenliğin oluşturulmasından beri gemi yapımı için de ağaçlar kesilmiştir. Ayrıca ormanlık alanları bulunmayan devletlere ticari meta olaraktan ağaç gönderilmekteydi. Zamanla ihracat, yangınlar ve canlıların oluşturduğu zararlar Kıbrıs'ın verimli arazileri üzerinde tahribata neden olmuş ve günümüzde beşte biri ormanlık alan olarak kalmıştır. Bunların yanı sıra Asya kıtasında yaşayan muflon (yabani koyun), Anadolu'da nesli tükenmekte olsa da halen yaşamakta olan yaban kedisi ve yaban domuzunun da Kıbrıs adasında varlığı keşfedilmiştir. Bu bitki ve canlı türlerinin adadaki varlığının kara ile bağlantısının olduğu zamanlardan kaynaklandığı, jeologlar tarafından ileri sürülmektedir (Erzen, 1975: 93-94). Bölgede oluşan yerleşimlerin ilk olarak Anadolu'nun güneyinde yaşayanlar tarafından kurulduğu sonrasında da Suriye ve Filistin bölgelerinden bazı halkların bu bölgeye göç ederek yerleştiği savı ortaya konulmaktadır. Bu savın ortaya çıkışındaki etkenlerden biri de neolitik dönem yerleşimlerinde yapılan kazılarda bulunanlar ile Çatal Höyük ve Hacılarda bulunanlar arasındaki benzerlik durumudur (Arun, 2020: 88). Bu durum bölgeye yerleşimin Anadolu'dan sağlandığını da kanıtlar niteliktedir. Lakin bölgenin konumu ve tarihsel süreç içerisinde irtibatta olduğu uygarlıklar ve devletler göz önüne alındığında özellikle Geç Tunç Çağı'ndan itibaren Kıbrıs halkını etnik olarak bir çatı altında toplamak pek mümkün değildir. Kıbrıs halkının birden çok kavmin halkları tarafından oluştuğu ve değişik kültürleri barındırdığını söylemek gerekir. Hititler gibi farklı coğrafyalara yayılım gösteren bir devlet olmamasına rağmen bulunduğu konum ve çevre devletlerinde etkisiyle karışık bir kültürü ve gelişmiş bir ekonomik gücü elinde bulundurmaktadır (Strabon, 2000: 280-281; Gürgen, 2017a: 5).

Kıbrıs adası içinde bulunan ve kırsal alan bakımından zengin olan Karpaz Yarımadası, Levant bölgesine olan konumu, ticaret için oluşturulan güzergâh üzerinde yer alması, akıntı ve rüzgârların yönleri hususundaki kullanışlılığından dolayı Kıbrıs için de Doğu Akdeniz içinde önemli bir yere sahiptir. Yarımadanın bulunduğu bölgenin fay hattına yakınlığı ve kolay ayrışabilen kireçtaşı gibi mineralli kayaların varlığı ve toprak yapısından kaynaklı Karpaz Yarımadası'nın kuzeydoğusunda doğal limanların oluşumuna rastlanmaktadır. Ayrıca günümüz Akdeniz su seviyesi ile Eskiçağlardaki seviyesi arasındaki farklılıkta göz önünde bulundurularak bölgenin yapısına bakılmalıdır. Holosen dönemde iklime bağlı olarak gelişen ısınma etkisi ve buzulların çözülmesi ile Akdeniz'in su seviyesi hızlıca yükselmiştir. *"MÖ 2000 dolaylarında ~2, 5 m, MÖ 1500 dolaylarında ~2 m, MÖ 1000 dolaylarında ise ~1, 5 m daha aşağıda yer almaktadır."* (Kızılduman, 2017: 37-38). Bu duruma istinaden MÖ iki binlerden itibaren Kıbrıs'ın deniz seviyesi düşünüldüğünde günümüzdeki karasal yakınlığında Eskiçağ dönemlerine nazaran farklılık göstereceğini anlamaktayız. Öyle ki bölgedeki mineralli toprakların su seviyesiyle beraber aşınmaya uğraması olasılığı da bölgenin kara sınırlarında da bir küçülmenin olma ihtimalini, o dönemlerdeki karasal alanların daha fazla olduğunu da varsayabiliriz. Lakin Geç Tunç Çağı'nın son dönemlerinden itibaren var olan sınırlar günümüzden pek farklı değildir. Bu çağın içindeki yerleşimlerin genel olarak Karpaz Yarımadası'nın doğu kısımlarında oluştuğu görülmektedir. Ayrıca adanın kıyı kesimlerinde alüvyal toprakların yükselmesiyle meydana gelen Miyosen tepelerin oluşumları yerleşimler için merkez oluşturmuştur. Tunç Çağı ve sonraki süreçte karşımıza çıkan bu tepeler; *"Paleoskoutella"*, *"Nitovikla"*, *"Kral Tepesi"*, *"Trachonas"*, *"Agia Varvara"* örneklerinde olduğu gibi yaşam alanları olarak tercih edilmişlerdir. Üstelik Geç Tunç Çağı ile kıyı limanlarının etkileşimlerine baktığımızda da Kale Burnu, Dipkarpaz-Trachonas ve Kuruova gibi doğal limanların mevcudiyetini de görmekteyiz (Kızılduman, 2017: 38; Gürgen, 2017a: 14). Bu tür yerleşim ve limanlar çevre devletlerle siyasi ve ekonomik etkileşimleri de beraberinde getirmiştir.

1.1.2.3. Mısır

Akdeniz'in kuzeyinde bulunan Mısır'ın batısında Libya, doğusunda ise Kızıldeniz ve Sina yarımadası, kuzeydoğusunda Afrika bulunmaktadır. Çöllerle kaplı olsa da ortasında bulunan Nil Nehri, Mısır'ın gelişimi ve yaşam koşullarını geliştirmiştir. Nil Nehri sayesinde yılda iki ve yahut üç kez mahsul alınabiliyordu (Memiş, 2015: 70;

Gürgen, 2017a: 39). Bu durum da Mısır'ı Mezopotamya'nın verim oranı yüksek uygarlıklarından biri hâline getirmiştir. Akdeniz'e yakın alanlarda uzun ve kullanışlı kıyı kesimleri, Sahra Çölü'nün doğu taraflarında kurak ama geniş alanların bulunduğu bir coğrafyada yer almaktadır. Bu coğrafyanın sunduğu doğal özelliklerde bulunmaktadır. Bu özelliklere Nil vadisinin alüvyonlu olması ve kara toprak barındırması, Sahra etrafında kızıl toprakların var olması eklenmektedir. Aşağı Mısır olarak bölünmüş olan alanda ise bataklıklar mevcuttur ve bu alan Memphis'ten başlayıp Kızıldeniz'e kadar gelmektedir. Bu bölgenin de konumundan kaynaklı olarak ayrı bir özelliği bulunmaktadır. Akdeniz ve Yakındoğu ile yakınlığından dolayı etkileşimlerin olduğu bölge olarak kayıtlara geçmiştir. Özellikle Firavunlar dönemi zamanında bu bölgenin istilalara uğradığı ve yabancı uygarlıkların etkisinde kaldıkları görülmektedir. Ayrıca *"Bahriye"*, *"Siva"*, *"Farafra"*, *"Dahla" ve "El Harga"* gibi çölleri sömürge altına almışlardır. Dağlık bir alanda bulunan ve geçiş engelleri olan Batı çölü ise dışa kapalı olduğu için güvende kalmıştır. Keza bu çölün arkaik dönemlerden itibaren ekonomik açıdan Mısır için önemi büyüktür. Bu çölde bakır, firuze ve altın gibi çeşitli madenler bulunmaktadır. Doğu Akdeniz için önemli bir uygarlık olan Mısır ticari, sosyal ve ekonomik ilişkiler kurmuş ve bulunduğu konumun avantajlarını kullanmıştır. Tarım ve hayvancılığın yanı sıra değiş-tokuş usulüne dayalı ticari faaliyetlerle ekonomisini geliştirmeye başlamıştır (Baines, Malek, 1986; 8-10; Özargun, Pınarcık, 2021: 552-553; Desplancques, 2019: 11-18).

Nil Nehri'nin bulunduğu bölge Mısır'ı çöllerden ayırma görevi de görmektedir. Doğal bir sınır özelliği taşıyan Nil vadisinin sulama ve ekim yapılan alanlarında koyu kahverengi topraklar, bu toprakların yanında ise çöle ait sarı kumlar bulunmaktadır. Tarım için uygun olan bu alanlarda yerleşimler ve sürekli olmasa da sulanan tarlalar bulunurken çöllerde mezarlar yer almaktadır. Erken I. Hanedanlık dönemi ve sonrasında Mısır'ın güney sınırı Asvan ile başlayıp buradan Nil boyunca kuzeye Memfis'e (Yukarı Mısır) doğru uzanır (Kuhrt, 2010: 152; Memiş, 2015: 70-71). Memfis'in kuzey taraflarında birden çok kola ayrılan Nil Deltası yer almaktadır ancak buradaki alan bataklıktan oluşmaktadır. Bu durumda da bu topraklardan verimli olmasına rağmen ürün elde edilmesi zorlaşır. Aşağı Mısır olarak adlandırılan Mısır'ın kuzey kesimi de birden çok idari bölüme ayrılmıştır. Bu bölünmeler ve yön belirtmelerdeki ortak nokta Nil nehri olarak karşımıza çıkar. Nitekim Nil nehrinin Mısır halkı için ne derece önemli olduğunu kullandıkları yön terimlerinden de anlamaktayız. Kuzey bölgeler için *"akıntıya karşı"*,

güney için ise *"akıntıya doğru"* terimini kullanmaktaydılar. Lakin Mısır'ı sadece nehrin iki ucunda bulunan topraklar ile sınırlandıramayız. Kendisine yakın çöllerde de kaynakları bulunmaktadır. Batısında bulunan ve hayvancılık ile uğraşan halkların yaşadığı *"Bahriye", "Siva", "Farafra", "Dahla" ve "El Harga"* gibi büyük düzlüklerin olduğu Libya Çölü yer alır. Buralar Mısır'ın siyasi olarak denetimine almayı hedeflediği ve sürgün bölgesi olarak kullandığı alanlardır. Mısır'ın yönetim olarak zayıf düştüğü dönemlerde de buralar mülteciler için bir sığınak olmuştur (Kuhrt, 2010: 155). Doğuda bulunan Sina yarımadası ise Mısır için Batı Asya bağlantısını oluşturmakta ve turkuaz, bakır gibi madenleri bulunmaktaydı. Güneye doğru gidildikçe de Nil'in doğusunda kalan kısım ise maden kaynakları açısından oldukça çeşitli ve zengindir. Hammamat bölgesinde çıkan grovak ve altın, Cebel Ahmar'da kuvarsit ve Hatnub'da kaymaktaşı gibi değişik türlerde madenlerin varlığı saptanmıştır (Kuhrt, 2010:156). Nil Nehri ve çevresi Mısır için verimli ürünleri, yaşamsal ihtiyaçları karşılarken, geniş vahalarda Mısır için ticari ve ekonomik fayda sağlamaktaydı. Bu nedenle de Mısır güvenlik ve ticaret için denizden uzak yolları ve kıyı kesimlerinin kontrolüne önem vermekteydi. Geçiş yollarının bulunduğu Kızıldeniz'de az da olsa Mısır limanları bulunmakta ve bu limanlardan Punt üzerine sefer yapılarak tütsü kaynağına ulaşılmaktaydı (Baines, Malek, 1986: 8-12; Casson, 2002: 8; Friedell, 2006: 108-109; Gates, 2015: 124-125; Doğan, 2015: 7-8).

Nil Nehri'nin verimliliğe ve yaşam kalitesine ettiği etki kadar zorluklar sunduğu zamanlar da olmuştur. Mısır halkı belli dönemlerde nehirde meydana gelen taşkınların seviyesindeki değişimlerle uğraşmak zorunda kalmışlardır. Yıl içinde gerçekleşen bu seller genellikle temmuz ayında başlayıp, Ağustos, Eylül aylarına gelindiğinde en yüksek düzeye gelir ve ekim ayında sular çekilir. Bu döngünün geliştiği zaman ürün elde etmek için yeterli olmaktadır. Ancak bu durumda Mısır'ın idari yapısına ve çevrede yaşayanlara suları denetlemek ve mümkün olduğu kadar kontrol altına alma görevi düşmektedir. Taşkın suları çekildiğinde toprakta alüvyon bıraktığı için daha verimli hale geliyor ve arpa, buğday, sebze, bakla türleri ve keten tohumu gibi ürünler ekilip ocak ile mart ve yahut Mart ile Haziran arasında bir dönemde hasadı yapılır ve hasat yapıldıktan sonra Nil nehrinin seviyesi düşer. Nil Nehrindeki bu iniş ve çıkışları Mısır halkı için dönemsel bir süreç oluşturur (Memiş, 2015. 70-72). Üç mevsim yaşarlar; *"Taşkın, " "Taşkının çekilmesi"* ve *"Kuraklık"*. Nil dışında Mısır'ın kıyı kesimlerinde tarım için uygun olmasa da sulak alanlar mevcuttur. Bu alanlar canlıların beslenme ihtiyacını karşılamak için

kullanılmaktaydı. Ayrıca bu sulak alanlar papirüs bitkileriyle çevrili ve bu bitkiler su kuşları için yaşam alanı oluşturmaktadır. Keza su kuşları Mısırlılar için av hedefi olmuşlardır. Bunu da mezar resimlerinde karşımıza çıkan sulak alanlarda kuş avlarının resmedilmesiyle anlamaktayız (Kuhrt, 2010: 158-159). Avcılığın yanı sıra papirüs bitkilerinin varlığı da Mısır ekonomisine katkıda bulunmuştur. Küçük ırmaklarda kullanılmak üzere yapılan teknelerin hasır maddesini oluşturduğu gibi yazının icadıyla birlikte daha çok önem arz eden kâğıt statüsünde bir malzeme de elde etmekteydiler. Yalnızca ekonomik olarak değil Mısır tarihi açısından da bu ürün çok önemlidir. Mısır'ın kurak iklimi sayesinde papirüs üzerine yazılı belgelerin çoğu günümüze ulaşmış ve Mısır uygarlığı hakkında bilgiler edinmemizi sağlamıştır (Baines, Malek, 1986: 10-14; Freeman, 2003; 24-25; Friedell, 2006: 109-110; Casson, 2008: 16).

Konumu dolayısıyla yalnızca geçim kaynağı oluşturmakla kalmamış siyasi, idari ve ticari etkileşimlerde kurmuştur. Asya ve Afrika arasında hatta en çok rastladığımız Levant bölgesinde etkili ilişkiler oluşturmuştur. Mısır'ın hanedanlık zamanlarından öncesinde bile belli bir ticaret ağının olduğu arkeolojik verilerle kanıtlanmaktadır. Özellikle bu ticaret ağının Suriye-Lübnan gibi Doğu Akdeniz devletleriyle oluşturulduğu gözlenmektedir. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan uygarlıkların Mısır'ın ürettiği kalsit kavanozu, kırmızı cilalı çanak-çömlek gibi çeşitli ürünleri ithal ettikleri kalıntılarla ortaya konulmuştur. Mısır'ın delta bölgesinde de Levant kültürüne ait bakır cevher ve külçeler, yer altı evleri, eşek kemikleri ve çeşitli sanat eserlerine rastlanmıştır. Geç Hanedanlar Dönemi'nden önceki dönemlerde artık ürünler takas usulü ile ihraç edilmiştir. Bu etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan ticaret, Erken ve Orta Tunç Çağı'nda özellikle Geç Tunç Çağı'nda gelişmiş ve genişlemiştir. I. Hanedanlık dönemi zamanında *(MÖ 3200-3000),* Ön Asya ile etkileşimde olan Mısır, Sedir, Selvi ağacı ve zeytinyağı gibi ürünleri Lübnan'dan temin etmiştir (Özargun, Pınarcık, 2021: 553; Soğandereli, 2022: 36). İsrail'in güneyinde yapılan Nahal Tillah kazı çalışmalarında da erken hanedanlık döneminin ilk firavunu olan Narmer'in (Menes) ismi seramik parçalarında bulunmuştur. Karşılıklı oluşturulan ticari etkileşimlere Filistin'de bulunan Mısır seramiğini de örnek gösterebiliriz. Mısır, seramiğinin dışında çeşitli tahıl ürünleri, altın, papirüs, keten gibi farklı ürünlerini de göndermekteydi. Bu gibi buluntulardan yola çıkarak Doğu Akdeniz ile Mısır'ın birbiriyle iletişiminin zaman içerisinde arttığını ve birbirlerini etkilediklerini anlamaktayız. Hatta Mısır halkının erken hanedanlık

dönemlerinde Kuzey Sina kıyı bölgesinde ve Filistin'in güney kesimlerinde ticari koloniler oluşturmuşlardır. Keza Mısır için bu bölgeler elinde tutmak istediği ve zaman zaman mücadele ettiği topraklardır. Bu topraklar, Mısır'ın ürünlerini satışa çıkaracağı, üretim için iş gücü ihtiyacını karşılayacağı ve himaye adı altında vergi alabileceği en önemlisi de *Anadolu, Kıbrıs, Mezopotamya, Ege, İran ve Afganistan* gibi birçok devlete kolaylıkla ulaşabileceği kilit noktalardır (Baines, Malek, 1986: 16; Soğandereli, 2022: 36).

1.2. UGARİT KÖKEN VE COĞRAFYASI

Suriye'nin kuzeyinde bulunan ve günümüzde Ras Şamra olarak bilinen bölgede yer alan Ugarit, Lazkiye'nin 11-12 km kuzeyinde ve sahilden 1 km uzaklıkta yer almaktadır. Ugarit topraklarının sınırları tam manasıyla ortaya koyulamamıştır. Minet El Beida (*Ma'hadu*)'dan başlayarak Ugaritçe yazılmış bir tabletin keşfedildiği Tel Sukas (*Şuksi*)'a kadar olan kıyı kesimini kapsamaktaydı. Kıyı kesiminden iç kesime ne kadar alanı kapsadığı hangi alanlara tam olarak nüfuz ettiği belli değildir ancak antlaşmalar aracılığıyla çeşitli tahminlerde bulunulmuştur. Orontes'e hatta kuzeydoğu ve daha ilerisine kadar gidilmiş olabilir. Sınırında bulunan devletler ise doğuda Nuhaşşe, güneyde Amurru ve kuzeyinde Mukiş'tir. Bunların yanı sıra bir de denetim altına aldığı iki küçük devletin var olduğu söylenmektedir. Bu devletlerden biri Siyannu diğerinin adı ise bilinmemektedir (Kınal, 1963: 1; Knapp, 1973:2; Eryayar, 2002: 1; Yon, 2006: 7; Şeyhoğlu, 2007:132; Schniedewind, Hunt, 2007: 5; Gavaz, 2007: 89; Gavaz, 2012a: 26; Olgun, 2014: 16; Özcan, 2014: 36; Kartal, 2017: 8; Bayramov, 2019: 46; Kaefer, 2022: 2). 1928 yılında tesadüfen bulunan kesme taş kullanılarak yapılmış tonozlu mezarlar Fransız arkeologların araştırma konusu olmuştur. Öncelikle Ras Şamra ve kıyıda bulunan Minet El Beida'yı araştırmalarının hedefi seçmişlerdir. Ugarit'in Doğu Akdeniz'de var olan diğer kentlerden daha büyük ve önemli bir kent olabileceği fark edilmiştir. F. A. Claude Schaeffer'ın başkanlığını üstlendiği Fransız ekip tarafından 1929 yılında kazı çalışmaları başlatılmış ve bu çalışmalar II. Dünya Savaşı nedeniyle 1939'da sekteye uğramıştır. Ancak 1948 yılında yeniden başlayan çalışmalar 1972'de H. Contenson başkanlığında yürütülmüştür. 1975 yılında ise Ugarit adına birçok eser ortaya koymuş olan Marguerite Yon liderliğinde yeniden kazılar başlamış ve 2000 yılında bu serüven sona ermiştir (Kınal, 1963:1; Yon, 2006: 7-8; Şeyoğlu, 2007: 133; Schniedewind & Hunt,

2007: 8-9; Tüylü, 2014: 2; Kartal, 2017: 9-10). 1975 ve sonrasında yapılan kazılarda Ugarit'e 5 km uzaklıkta olan ve güneybatısında yer alan Ras İbn Hani yerleşmesi kazı merkezi yapılmış ve buradaki sokakları dik açıyla kesen, çevresi duvarlarla kaplı iki saray keşfedilmiştir. Elde edilen tabletlerin birkaçı Ugaritçe olup buranın Ugarit'e ait bir merkez olduğunu da kanıtlar niteliktedir. Günümüzde Ras İbn Hani olarak bildiğimiz bu yer antik dönemde B'ir (*Biruti*) olarak anılmaktaydı (Bell, 2012: 184). Bu kentin içerisinde Ugarit kraliçesine ait olabileceği düşünülen iki sarayın yer alması, deniz ile bağlantılı bir burunda olması ve kent planının görünüşünden yola çıkarak kraliyet merkezi ve yahut yazlık bir saray olarak inşa edilip, ikamet edildiğini düşündürmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalar sonucunda Ugarit kentinin gelişmiş bir Levant kenti olduğu anlaşılmıştır. Sokaklarında iki katlı evlerin sıralandığı, mesleki mahallelere bölünen, bayındır ve geniş bir kentin merkezine Eski Ahitte adı geçen ve Sami tanrıları olarak bildiğimiz Baal ve Dagan için iki tapınaklı akropol inşa edildiği görülmektedir (Kuhrt, 2010: 394-395; Pfälzner, 2012: 776; Tüylü, 2014: 10-11). Kazılar esnasında 1 hektardan geniş bir alanda büyük bir saray da keşfedilmiştir. Bu sarayda Ugarit'te yaşam şartlarının nasıl olduğunu aktaran birçok avlu, sütunlu giriş kapıları, dikmeli geçitler, ekilmiş bahçeler ve pek çok tablet bulunmuştur. Ayrıca Ugarit kentinin Neolitik Dönem' deki varlığı ve üçüncü binyılda tanınan bir kent olduğu da kazılar eşliğinde kanıtlanmıştır. Bir diğer önemli husus ise Ugarit kazılarında keşfedilen beş kültür katının varlığıdır. İlk yerleşimin bulunduğu V. kat MÖ 7. binyıla denk gelen küçük bir kasabadır. Akeramik Neolitik Çağ'a tarihlendirilen bu katman içerisinde çakmaktaşı ve güneşte kurutulmuş çanak çömlek yapımına rastlanmaktadır. IV. katman ve III. katmanın belli bir kısmı Kalkolitik Çağ'a ait izler taşımaktadır. Bu dönemde kuzeydoğu ve doğudan çeşitli etnik grupların geldiği ve Mezopotamya ile Akdeniz'in etkisinin de açığa çıktığı görülmeye başlamaktadır. Erken Kalkolitik Çağ içerisinde Kuzey Irak kültürleri olan Hassuna ve Halaf boyalı çanak çömleklerine rastlanır. Geç Kalkolitik dönemde ise tekrardan Mezopotamya etkisi görülür ve bilhassa Ubeyd etkisinde monokrom, geometrik ve boyalı çanak çömleklere denk gelinir. III. katın üstünde bulunan Erken Bronz Çağ'a ait izlerin bulunduğu katmanda ise boyalı çanak çömleğin yerine perdahlı çömlekler ve Anadolu'nun etkisinde parlatılmış kırmızı kaplar göze çarpmaktadır. Ras Şamra höyüğü olarak bilinen II. ve I. katlar ise MÖ 2. Binyıl, Hitit ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ni kapsamaktadır (Tüylü, 2014: 3-4). Kentteki bu farklılıklar ve her katmanın farklı bir etkileşim içinde olması Ugarit kentinin

Levant konumundan yararlandığını ve kentin gelişimi için çeşitli avantajlar elde ettiğini ortaya koymaktadır. Ugarit bir liman olmamasına rağmen Eski Çağ'ın en önemli ticaret merkezlerindendi. Bunun nedeni Gib'ala, Attalig ve küçük bir adada yer alan Himulli gibi limanlara hâkim olmasıdır. Bir diğer nedeni ise tahıl ambarı olarak bilinen Amik Ovası'nın (Mukiš) mahsullerinin batı devletlerine nakledilmesindeki ticaret aracılığını sağlamasından dolayıdır (Eryayar, 2002: 1-2; Kabatiarova, 2006: 16; Bordreuil vd., 2015: 120; Gates, 2015: 221; Kartal, 2017:8-10).

Ugarit kazıları bölgenin etnik, siyasi, ekonomik ve sosyal yapısını ilişkilendirmek adına da pek çok delil sunmuştur. Bu deliller arasında 4 farklı yazı türü ve 7 farklı dilde (Hititçe, Hurrice, Asurca, Mısır, Akadça, Kenan ve Yunanca) yazılmış tabletlerin bulunduğu arşivler yer almaktadır. Arşivlerde elde edilen bilgiler ışığında MÖ II. Binyılda Ugarit krallığının en parlak dönemini yaşadığı ve bu krallığın yazı tarihinde önemli bir yer tuttuğunun farkına varılmıştır (Kınal, 1963: 1). İlk defa Ugarit bölgesinde çivi yazı sembollerinin alfabe şeklinde kullanıldığı görülmüştür. Bu semboller Proto Fenike dilinin tanımında kullanılmış ve sonraki süreçte Greklere geçmiştir. Ugarit kazılarında kentin Neolitik dönemlerden itibaren bir yerleşim merkezi olarak kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır. Ancak III. Binyıldaki tarihlendirme hakkında emin olunamamıştır. Bunun sebeplerinden biri olarak ise MÖ 2350'li yıllarda Akadların bir imparatorluk kurmuş olmaları ve Kuzey Suriye bölgesini de hâkimiyet altına almalarıdır. Sargon bu durum için yazıtlarında *"Güneşin battığı denize kadar bütün ülkeleri zapt ettiğini"* söylemektedir. Keza yapılan Ugarit kazılarında da Akad dönemine denk gelen silindir mühür bulunmuştur. Akad imparatorluğunun yıkılmasından sonra III. Ur sülalesi (*MÖ 2060-1960*) döneminde tekrar yazılı belgelerin varlığı görülür. Bu döneme ait tabletlerde Ugarit'in adı geçmez lakin Ur şehri tüccarlarının Byblos'a (*Gubla/Cebel*) kadar ilerlediklerini kanıtlayan belgeler bulunmuştur. III. Ur sülalesinin yıkılışından sonra ise Kuzey Suriye topraklarıyla Eski Mısır'ın Orta İmparatorluk firavunları ilgilenmişlerdir. Ugarit kazılarında III. Amenemhet'in *(MÖ 1840-1792)* vezirliğini yapan User ve II. Sesostris'e (M*Ö 1897-1879)* ait heykel parçaları keşfedilmiştir (Kınal, 1963: 2). Bu ve bunun gibi buluntular bize Ugarit'in çevre coğrafyalarla olan münasebetine dair deliller sunmaktadır. Keza kazılarda bulunan birçok dilde yazılmış tabletlerin varlığı ticari ve kültürel etkileşimin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bulunduğu coğrafyanın Ugarit

üzerindeki etkisi ve diğer devletlerle olan ilişkilerine yansımasında büyük bir payı bulunmaktadır.

Ugarit'in bir kıyı kenti olması ve dağlardan ayrılarak Suriye'nin iç kesimlerine doğru açık bir şekilde ulaşabilmesi coğrafi konum ve şartlar bakımından diğer kentlerden farklı kılmaktadır. Nitekim bu durumun bir getirisi olarak Doğu Akdeniz, Anadolu ve Suriye arasında yürütülen ticaret bağlamında önemli bir rol almasını etkileyen faktörlerden biri olarak karşımıza çıkar. Neolitik, Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'nda köklü bir geçmiş ile karşımıza çıkan Ugarit, Orta Tunç Çağı döneminde Levant Krallığı şeklinde hüküm sürmüştür. Krallık bu dönem zarfında gelişmiş, zenginleşmiş ve Doğu Akdeniz'in ticaret akışında merkez liman kenti konumunu almıştır. Tanınan ve ilgi odağı olan bu krallık, Amarna Çağı'nda Mısır hâkimiyeti altına alınmış ve kısa süre sonra da I. Šuppiluliuma'nın yapmış olduğu Suriye Seferi (1340) sonucunda da Hititlerin hâkimiyeti altında varlığını sürdürmüştür. Ugarit Krallığı'nın yıkılış sürecine kadar olan süreçte 170 yıl, Hititlerin Kuzey Suriye'de bulunan vassal krallığı konumunda hüküm sürmüştür (Yon, 2006: 15-19; Tüylü, 2014: 4, 43).

1.2.1 Ugarit Dili ve Alfabesi

Ugarit dili, Ugaritçe yazılmış çivi yazılı tabletlerde yürütülen çeşitli araştırmalar neticesinde Sami dil ailesinden olup *"Kuzeybatı Semitik'* lehçesini içeren bir dil olarak ortaya çıkmaktadır. Akadça, Babilce, Assurca ve İbranice gibi dönemin yaygın dilleriyle de akraba bir dildi. Ugarit kentinin çoğunluğu bu dili konuşuyor olsa da Hurrice 'de kentte yaygın bir dil olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni ise Hurrilerin burada sayıca fazla olmalarıydı. Hurrilerin yanı sıra Kenanlıların da Ugarit kenti içerisinde nüfus yoğunluğuna sahip olduğu Ugarit arşivlerindeki özel isimlerden anlaşılmaktadır. Doğu Akdeniz ve çevresinde bulunan farklı devletlerden Ugarit kentine gelen yabancı tüccarların kullandıkları dillere ait izlere de rastlandığı söylenebilir. Ugarit'te bulunan tabletler arasında Assurca, Hititçe, Hellence, Sümerce, Babilce, Mısırca ve Kıbrıs-Minos dili gibi çok sayıda farklı dillerin varlığı tespit edilmiştir ki bu da Ugarit dilinin zengin çeşitliğini göstermektedir (Diringer, 1953: 204; Isaksson, Stockholm, 1990: 58; Kuhrt, 2010:397; Tüylü, 2014:143; Kartal, 2017:9).

Ras Şamra ve çevresinde yapılan kazılarda Ugaritçe ve Akadça yazılmış çivi yazılı binlerce kil tablete rastlanmıştır. Günümüze kadar ulaşan bu tabletlerin çoğu doğal

yöntemlerle kurutulmuş ve az bir kısmı ateşte pişirilmiştir. Araştırma ve incelemelerin neticesinde Ugarit alfabesinin şekilsel ve alfabetik biçimi olan bir yazım tarzının benimsenmesiyle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Alfabe, otuza yakın harften oluşturularak öğrenilmesinde kolaylık sağlanmış ve birçok insanın kullanmasına, Ugarit dili ve yazısının yaygınlaşmasına neden olmuştur. Ugarit alfabesinin sade ve kolay olmasının sebeplerinden biri de ticari bir bölge olması ve ticarete dayalı ekonomilerinin olmasından meydana gelmektedir. Bulunan tabletler ve metinlerden anlaşıldığı üzere Ugarit dili ve Babil dilinde yazılmış ekonomi ve hukuk alanlarından bahseden belgelerin yanı sıra mitolojik ve dini içeriklerin olduğu metinlerde keşfedilmiştir. Ayrıca bunlar arasında Sümer dili, Hurrice ve Hiyeroglif Mısır alfabesiyle yazılı olan belgelerde bulunmuştur. Ras Şamra'da bulunan belge ve tabletlerin MÖ 1350 ile MÖ 1200 yılları arasındaki Ugarit Kenti'nin sosyal ve siyasal durumu hakkında bilgiler içerdiğini söyleyebiliriz (Freeman, 2003: 81; Zemánek, 2006: 129; Kartal, 2017: 3-4).

Ras Şamra'da çıkarılan Akad, Sümer, Hitit ve Hurri dillerine ait tabletlerin yanı sıra MÖ 1400'den 1185'e kadar çivi yazılı alfabetik tabletler de keşfedilmiştir. Bu yazılar Eski Yakındoğu'da bulunan en eski alfabetik yazılardır. Ugarit alfabesi dünyadaki ilk alfabelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sessiz harfler kullanılarak oluşturulmuş bir nevi çivi yazısı ile benzerlik taşıyan ve çevre bölgelerden de esinlenerek ortaya çıkmış bir dil ve alfabedir. Ugaritçe olarak yazılmış metinlerin geneline Ugarit'in etki alanında bulunan bölgelerde rastlanılmıştır. Günümüze kadar Ugarit alfabesini içeren 1384 belge ve nesneler ayrıca çeşitli parçalar ve okunmamış tabletlerde, 564 yazıt ortaya çıkarılmıştır (Zemánek, 2006: 129-130). MÖ 1600'lü yıllardan beri Levant bölgesinin çeşitli yerlerinde farklı alfabe türlerinin kullanıldığı kanıtlanmıştır. Ugarit yazısının çiviyazısına benzer alfabeyle yazıldığı, kilin üzerine sivri ucu olan bir aletle kazılarak, kamalı işaretlerin kullanıldığı görülmektedir. Ugaritçe yazılan metinler tahta, deri veya papirüs kâğıtları yerine kil tabletler üzerine yazıldığı için daha uzun bir süre dayanaklı kalarak birçoğu günümüze kadar ulaşmıştır. Bu metinler arasında bölgedeki şehirler hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Özellikle belgelerde idari, hukuki ve sosyal hayat hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca sonraki dönemlere ait belgelerde, Eski Ahit içerisinde yer alan şiirlerle benzer özellikleri barındıran edebi metinlerin varlığına da rastlanmaktadır (Yıldız, 2008: 15; Kuhrt, 2010: 397).

1929 yılı ve sonrasında Ras Şamra'da keşfedilen tabletler üzerindeki yeni dilin çözümlenmesinde Hans Bauer, Eduard Paul Dhorme ve Charles Virolleaud ortak çalışma yürütmüşlerdir. Yapılan çalışmalardan birinde bronz balta üstüne kazılmış *"H-R-Š-N"* harflerin İbranice de *"balta"* manasını taşıyan *"GRZN (Garzen)"* sözcüğüyle örtüştüğü ve alfabetik formda bir yazı olabileceği tespit edilmiştir. Ugarit alfabesinin farklı bir türde olmasından dolayı dilin anlaşılırlığı da zorlaştırıcı bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple ilk önce alfabe çözümlenmiş ve buna göre yazılar mümkün olduğu kadar incelenmiştir. Mezopotamya, Suriye ve Anadolu'da keşfedilen çivi yazılarından oldukça farklı olduğu anlaşılan Ugarit alfabetik yazısının çivi yazısı ile tek ortak noktaları işaret biçimlerinin aynı olmasıdır. Ugarit yazısının yaklaşık olarak 30 işaretten oluştuğu, hece yazısına ait ögelerin bulunmadığı ve tamamıyla alfabetik bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır (Diringer, 1953: 203; Tüylü, 2014: 144; Kartal, 2017:3). Alfabetik bir yazıya sahip olduğu keşfedilen Ugarit yazısının diğer uygarlıkların alfabeleri ile benzerlikleri tartışma konusu olmuştur. Kesin bir sonuca ulaşılamayan bu tartışmalardan öne atılan fikirler ise iki çatı altında toplanmaktadır. Bir kesim Ugarit alfabetik yazı formunun köken olarak Mısır'a dayandığını ve *"Paleo-Sina"* ile *"Proto-Kenan"* yazıtlarıyla da ilişkili olduklarını savunmaktadır. Bu görüşe göre Mısır yazıtlarında yer alan alfabetik biçimlerin, ilk ses ilkesine ve yazı içinde sadece ünsüz harflerin yer alması gibi benzer durumlar Ugarit alfabetik yazı formunun Mısır etkisi altında oluşturulduğunu göstermektedir. Diğer kesim ise Mezopotamya'ya ait çivi yazısı kaynak alınarak Ugarit alfabesinin oluşturulduğu görüşünü savunmaktadır. Mezopotamya çivi yazısına benzer işaretlerin kullanılması bu görüşün oluşmasına olanak sağlamıştır ancak bu görüş diğerine oranla daha pasif kalmıştır. Şekil itibariyle çivi yazısını andırmasına rağmen klasik dönem Mezopotamya çivi yazısı ile benzerliği bulunmamaktadır. Keza Ugarit yazısı alfabetik bir yazı olmanın yanı sıra hiçbir hece yazısını kullanmaz. Bu nedenle bu görüşlerin dışında, Ugarit yazısının ve alfabetik formun Ugaritli halk tarafından oluşturulduğu ve orijinal bir alfabe olma özelliğini taşıma fikrinin de gözden kaçırılmaması gerekmektedir (Isaksson, Stockholm, 1990: 55-56; Tüylü, 2014: 144-147; Boyes, 2021: 49). Ugarit'in bulunduğu konum dolayısıyla Doğu Akdeniz uygarlıkları ve Mezopotamya ile ticari bağları ve kültürel etkileşimleri söz konusudur. Bu nedenle Ugarit halkı özellikle ticaret bağlarından dolayı Yakındoğu'da mevcut olan kültürlere hâkimdi. Keza bu kültürler içinde Mısır'ın Hiyeroglif yazısı ve

Mezopotamya'nın çivi yazısından haberdar olma ihtimali yüksektir. Yazıyla ilgilenen Ugaritli halkta bu kültürlerden etkilenerek kendileri için kolay ve kullanışlı bir alfabetik yazı oluşturma ihtimalleri yüksektir. Yapılan araştırmaların gösterdiği gibi benzer ögelerin olmasını sadece o uygarlığa bağlamak doğru bir yaklaşım değildir. Nitekim çok fazla uygarlık ile temas hâlinde olan bir uygarlıktan bahsettiğimiz için bu uygarlığın pek çok kültürden etkilenip, kendilerine göre harmanlayarak yeni şeyler ortaya koyduklarını söylemek daha doğru olacaktır (Friedrich, 2000: 108-111; Bottero, 2003: 87-88; Moscati, 2004: 132-135; Zemánek, 2006: 132-133; Boyes, 2021: 53-55).

1.2.2. Sosyal ve Ekonomik Durum

Ugarit devletinin sosyo-ekonomik yapısını; köyler, kasabalar, büyük kentler ve liman kentleri oluşturmaktadır. Mieroop eserinde Ugarit kayıtlarına geçmiş kent nüfusunun 6000-8000 arasında köy nüfusunun ise 20, 000-25, 000 civarında olduğuna işaret ettiklerini aktarmaktadır. Bunların çoğunda yaygın olarak tarım faaliyetleri yürütülmekte olup bu faaliyetler ülke içindeki ihtiyaçların karşılanmasının yanında, deniz ve kara yolları kullanılarak çevre ülkelere de ihracatın sağlandığı ticari bir faaliyeti de içermektedir. Devletin sosyal nüfusuna baktığımızda ise kral ve yüksek rütbedeki memurlar, sayıları az olmakla birlikte köleler ve yurttaşlar yaşamaktadır. Nüfusun içinde *"Habiru" ve "Šutu"* adı verilen göçer kabilelerin yaşadığı bölgede bulunan metinlerden anlaşılmaktadır. Habiru adı verilen gruplar köy yaşantısı ve köylünün vergi verme zorunluluğu gibi nedenlerden dolayı devlet ile bağlarını koparark devletin erişemeyeceği dağlar ve bozkırlarda yaşayan göçebe topluluklardır. Göçer kabilelerin dışında bir de *"Maryannu"* olarak bilinen ve paralı asker olarak kullanıldığı tespit edilen bir grup karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca *"Kralın adamları"* şeklinde adlandırılan bir kısım yurttaşta devlete yapmış oldukları hizmetlerin karşılığında arazi veya bağış alıyorlardı. Bunların dışında kalan kısım ise çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunarak ve kendi arazilerinde üretim yaparak geçimlerini sağlıyorlardı. Kralın adamları ve yüksek rütbeli memurlar olarak tanımlanan kesimde; zanaatkâr, çömlek işleriyle uğraşanlar, silahtarlar, çiftçiler ve tüccarlar gibi çeşitli meslek gruplarıyla ilgilenenlerin de varlığı söz konusudur (Mieroop, 2006: 202-203; Kuhrt, 2010: 395; D'alfonso, 2010: 82; Halayqa, 2011: 299; Tüylü, 2014: 11-13).

Ticari anlaşmalar ve metinlerden yola çıkarak kentte yaşayan nüfusun çoğunlukla ticaret, ahşap ve fildişi oyma, madencilik, denizcilik, cam işçiliği, tekstil gibi zanaatlar üzerinde çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bunların dışında kalan nüfus ise devlet hizmetlerindeki görevliler ve askerlerden oluşmaktadır. Kentin dışındaki halkta tarım ve hayvancılık ile geçimlerini sağlamaktadır. Ugarit devleti birçok alanda etkin faaliyet göstererek Yakındoğu coğrafyasında Geç Tunç döneminin gözde devleti olmuştur. Keza renksiz cam üretimi ve camın işlenme faaliyetlerini yaparak Mısır, Fenike gibi devletlerinde atılımlarıyla Akdeniz'de cam üretim akışı ve cam sanatının yayılım göstermesinde öncü olmuştur. Ugarit ve Amarna metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla cam ve cam işçiliği, Doğu Akdeniz ticaretinde Genç Tunç Çağı'ndan itibaren görülmektedir. MÖ 1300'lü yıllarda battığı düşünülen Uluburun Gemi'sinde iki yüz külçe cam bulunması da bu bilgilere ışık tutmaktadır (Tüylü, 2014: 142-143; Bordreuil vd., 2015: 67-68).

Ugarit'in fiziki coğrafyasına baktığımızda ise karşımıza tahıl, üzüm, zeytin gibi çeşitli tarım ürünleri çıkmaktadır. Ugarit'in en işlek ve önde gelen limanlarından biri olan Minet el Beida kazılarında keşfedilen amforalarda zeytinyağı, şarap ve tuz gibi ürünlerin ticari boyutlarda olduğu ve bu ürünlerin dışa ihraç edildiği ortaya çıkarılmıştır. Ugarit'te mevcut temel ürünlerden artık ürünler elde ediliyordu. Liman ve çevresinde bulunan depolarda bu ürünlerin hepsi saklanmaktaydı. Üstelik amforalarda ürün fazlasından daha fazla zeytinyağı, tuz ve şaraba rastlanılması bu ürünlerin ticari meta olarak oraya istiflenmiş olabileceğini düşündürtmektedir (Kuhrt, 2010: 395). Tarımsal ürünlerin yanı sıra madeni ürünlerinde varlığı ve önemi Ugarit krallarından II. Niqmaddu ile Hitit kralı I. Šuppiluliuma arasında yapılan antlaşmadan yola çıkarak Ugarit'in farklı formlarda madenleri istif ettikleri ve bunlardan bazılarını da kap kacak yapımında kullandıkları ortaya çıkmıştır. Kazı çalışmalarında rastlanılan altın ve gümüşten yapılmış çanaklar, tunçtan bilezik ve kolyeler, altın bezemeli demir balta başlıkları ve benzeri eşyaların varlıkları da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu tür madeni işler ile uğraşan zanaatkâr kesimin kentin iç bölgelerinde ve ham maddelerin depolandığı liman bölgelerinde bulunan döküm odalarında faaliyetlerini sürdürdükleri gözlemlenmiştir. Ugarit'te de rastlanılan metal işlemeciliği madenlerin direk olarak getirildiği liman bölgelerinde gerçekleştirilmekteydi. Ayrıca ham halde bakır, altın, kalay, gümüş ve çeşitli madenlerin işlenip ticari bir ürün olarak kullanılması da Ugarit'in ekonomisinde oldukça önemli bir

rol üstlenmekteydi. Ayrıca Ugarit devleti kendisine yakın olan devletlerden kendisinde olmayan madenleri alıp işlemeciliğini yapmıştır. İran'dan kalay ve Kıbrıs'tan bakır madeninin getirilmesi ulaşabildiğimiz örneklerden birkaçını kapsamaktadır (Şeyhoğlu, 2007:135). İşleme görevini üstlenen Ugarit'te fildişi oymacılığı ve çeşitli bezeme ve kakma işlemleri de yapılan zanaatların içerisinde yer almaktadır. Uluburun Gemisi'ndeki batıkta yapılan incelemeler sonucunda birçok fildişinin yanında fildişi kullanılarak yapılmış kanatlı ördek biçiminde iki adet kozmetik kutusu da bulunmuştur. Kutunun şekil ve form bakımından Suriye-Filistin bölgesine ait olduğu tespit edilmiş ve benzerlerine Alalah, Megiddo ve Ugarit'te rastlanmıştır. Ayrıca fildişi ile yapılmış müzik aletlerine de Megiddo ve Ugarit'te denk gelinmiştir (Eryayar, 2002:2; Mieroop, 2006:200; Genz, 2006: 378; Kuhrt, 2010: 396; Tüylü, 2014: 13-14; Mandacı, 2018: 29; Matoïan, 2022: 8). (Görsel 5)

Birçok zanaat ile uğraşmış olduğu anlaşılan Ugarit, kereste ve ağaç oymacılığı da yapmaktaydı. Gerek kendi coğrafyasında bulunan ormanlar ve gerekse Lübnan gibi çevresinde bulunan devletlerden temin ettikleriyle bunu gerçekleştirmekteydi. Ugarit ve yakın coğrafyasındaki devletlerde çoğunlukla sedir, çam, ardıç ve şimşir ağaçları mevcuttur. Bu nedenle hammadde açısından kaynakları oldukça geniş olan Ugarit, işlemecilik ve oymacılık alanlarında kendini geliştirmiştir. Keza Amanos Dağları'nda çeşitli ağaç türlerinin olduğu bilinmekle beraber buradaki sedir ve selvi türleri Ugaritli zanaat ve tüccar kesim için oldukça önemlidir. Keza bu hammaddeleri herhangi bir işleme tabi tutmadan ham hâliyle bir ticari malzeme olarak Anadolu, Mısır ve Mezopotamya'nın çeşitli yerlerine satmaktadırlar. Konumundan dolayı sadece Kuzey Suriye ve çevre ülkelerle değil Kıbrıs ve daha batısında da ticaret akışının sağlanmasında etkili olmuştur diyebiliriz. Ayrıca Fırat üzerinden Kargamış ve Emar ile de bağlantı oluşturarak Mukiš üstünden Anadolu'nun içlerine denk giden ticaret yolunu da denetlemekteydi (Şeyhoğlu, 2007: 134; Kuhrt, 2010:396).

Ugarit'in ticaret adına üstlendiği önemli bir diğer husus ise Kuzey Suriye üzerinden Hitit Krallığı'na götürülecek olan tahıl ürünleri başta olmak üzere çeşitli ürünlerin deposu olarak kullanılmasıdır. Coğrafyalarının sunduğu her türlü imkânları kullanarak ekonomilerine odaklanan Ugarit devleti tekstil alanında da boş durmamıştır. Akdeniz'de yaygın olarak deniz sümüklü böcekleri bulunmakta ve bu böceklerin kabuğundan da erguvan ve mor renk boya ve bu boya ile çeşitli giysiler üretilmekteydi. Ugarit'te bu

üretimin içerisinde yer almakla birlikte Yakındoğu coğrafyasında mor boya ve bu boya ile üretilen keten ve yün giysilerin ihracat noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Hititler ise giysi ve kumaşları hediye olarak kendilerine göndermelerini istemiştir (Şeyhoğlu, 2007: 136; Kuhrt, 2010:395-396; Tüylü, 2014: 14). Nitekim diğer ürünlerin çoğunu ve ticaretten elde edilen gelirin belli bir miktarını da vergi mahiyetinde Ugarit devletinden almaktaydı. Bölge hakkında bilgi veren belgelerden anlaşıldığı üzere bölgeye kara ve yahut deniz yoluyla gelen tüccarlardan da belli miktarlarda vergi alınıyor ve bu vergiler direkt olarak krala götürülüyordu. Bir nevi gümrük sisteminin uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir, keza ticari metaların kontrol ve ilerleyişi de bölgede görevlendirilmiş memur ve müfettişler eşliğinde yapılmaktaydı. Liman kentlerinde memurlar, zanaatkârlar, tüccarlar ve denetim müfettişleri gibi çeşitli kademeler bulunurken diğer kent ve köylerde ikamet eden halk ise tarım ve hayvancılık ile ilgileniyor ve yetiştirdikleri ürünleri gelen tüccarlara satarak geçimlerini sağlıyorlardı. Belge ve tabletlerden yola çıkarak; Tersane yöneticisi, vergilerden sorumlu kişi, müfettiş, liman yönetiminden sorumlu kişi gibi birçok meslek grubuna rastlanmaktadır. Bu durum da bize Ugarit'in ekonomik olarak ticareti ön planda tuttuğunu ve bu alanda kurumsallaşmaya gittiğini göstermektedir. Sistemli bir şekilde görev ve görevlilerin bulunması ve bunların kayıtlarla kanıtlanması kurumsallaşmayı ve sistematik bir devlet olma yolunda ilerlediklerini doğrular niteliktedir (Knapp, 1973:5-6; 153-154; Bordreuil vd., 2015: 153; Christian, 2015: 3; Gates, 2015: 221). Ancak, sistematik olarak ilerleyen bir ticaret ağı oluşturmakta başarılı olmuş olsalar dahi güçlü ve bağımsız bir devlet olmayı başaramamış ve çevredeki güçlü devletlerin himayesinde, vassal statüde kalmıştır.

Sosyal ve ekonomik olarak incelediğimiz Ugarit'in tarım, hayvancılık ve çeşitli işleme zanaatları ile geçimini sağlamanın dışında deniz ve kara yolları kullanılarak sağlanan ticaret ekonomisinin de ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu sebeple olsa gerek ki Ugarit arşivleri içerisinde ön planda tutulan bir grup olarak tüccarlar yer almaktadır. Bu metinlerde sadece Ugarit halkından kimselerin değil, çevre bölgelerden gelmiş ve burada tüccarlık vazifesi görenlerin olduğunu da anlamaktayız. Bunlara örnek verecek olursak Hatti, Kilikya kıyı kesiminde yer alan Ura'dan tüccarların geldiğini hatta Kargamış, Amurru ve Babil tüccarlarının da Ugarit ile ticari işler yaptığını bilmekteyiz.

Kıbrıs (Alašia), Minos ve Miken gibi daha uzak kentlerden Ugarit'e gelen tüccarlar da bulunuyordu. Kentteki nüfusun yaklaşık olarak %15'lik kesimi Suriye, Kıbrıs, Mısır, Girit, Mezopotamya ve Anadolu üzerinden gelen yabancı tüccarlar tarafından oluştuğu fikrine varılmaktadır. Doğu Akdeniz ticaret akışının içerisinde yer alan yabancı tüccarların dışında Mısır, Kargamış, Emar, Hitit, Byblos, Sidon, Tyre gibi ticaret ile ön plana çıkmış kentlerden gelen devlet memurları ve elçilerde nüfusun belli bir kesimini oluşturmaktaydı. Ugarit, MÖ 1500'lü yıllardan yıkılışına kadar olan süre zarfında Doğu Akdeniz'de mevcut diğer kentler içerisinden varlık yönünden zengin, sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda çevresindekileri etkileyen ve onlardan kendine bir şeyler katan bir kent devletiydi (Kuhrt, 2010: 396; Tüylü, 2014: 15, 142-143).

Bütün bunlar göz önüne alındığında Ugarit'in Doğu Akdeniz için bir ekonomi ve kültür taşı olduğu anlaşılmaktadır. Bölgede ticari olarak varlığını sürdüren Ugarit yalnızca ticari metaları değil kültürel faktörleri de çevresindeki bölgelere yaymıştır. Keza kendisi de bölge devletlerin kültürlerinden etkilenmiştir. Buluntulardan yola çıkarak bu tür karşılıklı etkileşimlerin varlığını tespit edebiliyoruz. Örneğin Mısır'a ait malzemelerin arkeolojik buluntularda yer alması ve Ege kökenli Miken ve Minos kültürlerine ait buluntuların da mevcudiyeti kültürel bir alışverişin varlığını kanıtlamaktadır. Bu hususta Ugarit'in sosyal ve ekonomik yapısının sadece geçime odaklı olmadığını ekonominin gerisinde kültürel faktörlerin gelişiminde de rol aldığını özellikle Doğu Akdeniz bölgesinde bir nevi denge rolü üstlendiğini söyleyebiliriz. Özellikle MÖ 15. ve 13. yüzyıllar arasında bölgedeki diğer devletler ile bağlantılar kurarak ticaretin merkezi konumuna gelmiştir. Doğu Akdeniz'deki konumu dolayısıyla yıllarca Doğu ve Batı arasında köprü görevi gören Ugarit, kültür ve ticaret bağları açısından oldukça önemli bir kent durumundaydı. Bünyesinde topladığı kültür ve sanatın yanı sıra ticari metaların ve ekonomik akışın sağlandığı ve diğer coğrafyalara aktarıldığı bir merkez görevini üstlenmekteydi. Arkeolojik buluşlar eşliğinde Doğu Akdeniz kentleriyle benzer özellikleri barındırdığı kanıtlanmıştır. Minet el-Beida, Ras İbn Hani, Ras El Bassit ve Ras Shamra gibi liman kentlerinde yürütülen kazılar neticesinde bulunan kalıntılardan birçoğunun Kıbrıs, Anadolu, Mısır, Miken ve Mezopotamya'ya ait ürünlerin olması bu duruma açıklık getirmektedir. Nitekim bu durum Ugarit'in kültürlerarasındaki etkileşimlerde köprü görevi gördüğünü ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Levant kültür ve ürünlerinin Yakındoğu'ya taşımasıyla birlikte karşılıklı alışverişlerin oluşmasında da

etkili olmuştur (Zemánek, 2006: 129; Tüylü, 2014: 15-17, 151; Kartal, 2017: 18). (Harita 7)

Genel hatlarıyla Ugarit devletinin sosyo-ekonomik varlığı ve öneminden bahsettiğimiz bu bölümde Doğu Akdeniz için Ugarit'in işlevselliğine vurgu yapılmıştır. İlerleyen bölümlerde devletlerarasındaki hâkimiyet mücadeleleri ve Ugarit'in bölgedeki yeri ve ticaret üzerinden etkisi aktarılacaktır.

1.2.3. Ugarit Kral Listesi

Ugarit Kral ve yöneticileri hakkında elimize ulaşan kesin ve detaylı bir bilgi bulunmadığından çoğunun görevi bitirdikleri tarihler de bilinmemektedir. Kralların isimleri, Ugarit'in diğer devletler ile yaptığı anlaşmalar ve ticaretler sayesinde keşfedilmiştir. Mısır, Kıbrıs ve Hitit gibi devletlerle ilişkiler kuran Ugarit devletinin MÖ 1450'li yıllardan MÖ1200'lere kadar süren dönemin en parlak dönemi olduğu da belgelerden anlaşılmaktadır (Kınal, 1929: 4-15; Yon, 2006: 24; Kaefer, 2022: 4; www.geni.com/projects/kings-of-ugarit/41236; www.kchanson.com/chron/ugkings.html).

Günümüze ulaşan ve bilinen Ugarit krallarının listesi şu şekildedir;

1850-? Niqmaddu I

1825-? Yaqarum I

1360-? 'Ammishtamru I / 1360–1330 Niqmaddu II

1330–1324 'Arhalbu

1324–1274 Niqmepa

1274–1240 Amistamru II

1240–? 'Ibiranu

1225-? Niqmaddu III / 1225–1180' Ammurapi

İKİNCİ BÖLÜM
DOĞU AKDENİZ TİCARETİNDEKİ GELİŞMELER VE UGARİT ETKİSİ

2.1. DOĞU AKDENİZ TİCARETİ VE UGARİT'İN İŞLEVİ

Deniz ticaretinin belli bir akış sağlanarak yürütülmesine ve çeşitli bölgelere yayılarak ilerlemesine Doğu Akdeniz'de rastlamaktayız. Neolitik Çağ'da da su taşımacılığının yapıldığı bilinmekte lakin bu taşımacılık hakkında detaylı bilgilere ulaşılamamıştır. Detaylarıyla bilinen taşımacılık, MÖ III. binyılında yelkenin icadı ve çeşitli araçların yapımıyla beraber karşımıza çıkmaktadır. Mısır halkı Nil Nehri vasıtasıyla Akdeniz liman şehirlerine ürün götürüp-getirmek için denize dayanıklı araçlar üretmişlerdir (Bayramov, 2019: 41; Odabaşı, 2022: 264). Bu sayede Ugarit, Byblos, Jericho, Tel Ramad ve Beida gibi Akdeniz liman şehirleri ve Anadolu arasında ticaret akışı oluşturulmuştur (Erdem, 2002: 51; Odabaşı, 2022: 265). Byblos ve Ugarit'in Anadolu'dan temin ettiği tespit edilen obsidiyen ithalinin de arttığı görülmüştür. Doğu Akdeniz ticaretinde yalnızca obsidiyen akışı görülmez, bunun yanı sıra MÖ VI. Binyılda Kuzey Suriye ve Mısır, Lübnan'dan sedir ağaçları almak için iletişim kurmuşlar ve bu sayede farklı ürünlerin keşfi ve birbirlerine sevki gerçekleşmiştir (Bayramov, 2019: 42-44). Ahşap dışında reçine hammaddeleri ve süs eşyalarının yapımında kullanmak üzere fildişinin bir kısmı Levant Bölgesi'nden temin ediliyordu. Doğu-Batı, Kuzey-Güney yönlerinde Doğu Akdeniz ticaretleri gelişim göstererek daha fazla alana yayılmıştır. Bu durumda verimli hilal olarak adlandırılan bölgenin tarım ürünleri ve çeşitli madenler açısından zengin kaynakları barındırmasının da etkileri bulunmaktadır. Keza MÖ II. binyıldaki kaynaklar incelendiğinde Yakındoğu coğrafyasında altın ve gümüş akışının da yaygın olduğu gözlenmektedir. Amanos Dağları'nın gümüşün hammadde kaynak noktası olduğu öne sürülmekle birlikte Toroslarında bu yönden zengin olduğu iddiası öne atılmaktadır. Bölgede kullanılan birçok ürünün kaynağı kendi coğrafyasından karşılanmakta olup kendisinde mevcut olmayan ürünleri de çevre devletlerden temin ederek bölgeye getirmektedirler. İhtiyaç ve isteklere göre belirlenen ticaret, kıyı kesimleri iç kesimlere bağlarken gerektiğinde kara ve deniz taşımacılığını aynı anda kullanarak ticaret yollarının genişlemesine ve ticaretin gelişmesine yol açmıştır. MÖ III. Binyılında altın, kurşun, gümüş, Lapis Lazuli gibi değerli taşların da ticareti yapılmaktaydı. Bu çağ boyunca ve hala günümüzde Lapis Lazuli'nin hammaddesine Afganistan'ın Bedahşan

vilayetinde rastlanmaktadır. Lapis lazuli, Mezopotamya coğrafyasına Basra Körfezi'nden; Bakır Umman'dan, kalay Doğu İran'dan, gümüş ve kurşun ise Toros dağlarından temin edilmekte ve gerekli bölgelere ithalatı yapılmaktaydı (Leroux, Contenau, 1966: 16; Starr, 2000: 5; Genz, 2006: 375-376; Childe, 2009: 88; Odabaşı, 2022: 266-267).

Doğu Akdeniz ticaretinin ortaya çıkması ve canlanmasında bölgede bulunan Ugarit, Tyre, Akho, Tell Kazel, Gaza, Sidon, Enkomi, Alašia ve Biyblos gibi liman kent devletlerinin etkisi büyüktür (Hamza 2006: 21; Vidal, 2006: 271-272; Çömelekoğlu, 2012: 36). MÖ II. binyılda Doğu Akdeniz ticaretinin oluşumunda Mezopotamya, Mısır ve Anadolu arasındaki akışı sağlamada da etkili olmuşlardır. Lübnan Dağları ile çevrili bu limanların kara geçitlerinin dar ve geçilmesi zor olduğundan bu bölgelerde ikamet eden halk, denizciliği öğrenmek zorunda kalmıştır. Öyle ki, bir liman kentinden diğerine gitmek için kolay olan ulaşım yöntemi kara yolundan ziyade deniz yoluyla gitmekti. Bu nedenle özellikle sahil kesiminde yaşayanlar kendilerini bu yönde geliştirerek, gemi yapımı ile denizcilik ve ticarete atılarak geçim kaynaklarını oluşturmuşlardır. Tunç Çağı'na gelindiğinde yerleşim yerlerinin sayısı artmış, kervanların geçtiği yollarda ve doğal geçitlerin bulunduğu dağ yerleşimlerinin önemi artarken köyler kasabaya dönüşmüştür. Büyük yerleşim yerleri ticaret ve gemicilik faaliyetleriyle birlikte yabancıların kente girmesinden ve çeşitli nedenlerden dolayı sur ile etrafları çevrilerek koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Tunç ve Demir Çağı boyunca imal edilen gemiler, şekillerinden olsa gerek kıyılara yanaşmakta oldukça zorlandıkları için limanlara gerek duymuşlar ve bu nedenle liman kentleri kurularak hem gemiler için rahatlık oluşmuş hem de kentin içlerine ürünlerin aktarımı kolaylaşmış ve iş yükü dağıtılmıştır. Yukarıda bu liman kentlerinin birkaçından bahsetmiştik ki bunlar arasında en eskilerinden biri Ugarit'tir ve Tunç Çağı, Ugarit için zirve dönemlerini yaşadığı ve kilit noktası olarak varlığını sürdürdüğü bir çağ olmuştur. Etrafındaki uygarlıkların gözleri Ugarit üzerine çevrilmiştir. Mezopotamya, Mısır ve Hitit gibi uygarlıklar için ticaretin merkezi, bir nevi ticari üs konumuna gelmiştir. Üstelik Ugarit, yabancılarda dâhil olmak üzere tüccarlar için bir ticaret pazarı hâlini almış ve burada farklı yerlerden gelen tüccarların bir araya gelerek ürünlerini pazarladıkları görülmektedir. Ugarit pazarında buluşan, farklı bölgelerden gelen tüccarlar arasında kültürel bir etkileşim oluşmasına da uygun ortamı

sağlamıştır. Keza bu sayede kültür aktarımının da uğrak merkezi olmuştur (Hamza 2006: 20-21; Bayramov, 2019: 46).

Doğu Akdeniz, deniz ticareti hakkında özellikle Kıbrıs ve Ugarit sayesinde bilgiler elde edilebilmiştir. Bu bilgilerin kalıntılar açısından en önemli kaynakları ise Anadolu'nun güneybatısında keşfedilen Gelidonya ve Uluburun gemi batıklarıdır. Bu batıklar Geç Tunç Çağı ticareti ve metaları hakkında bilgiler sunarak dönemin somut kanıtlarını oluşturmuşlardır. Bölgede çok sayıda bakır kullanılarak yapılan eşyaların bulunması ve arsenli tuncun üretilmesi de ticaret ve zanaat ile ilgilenildiğinin kanıtı olarak görülebilir. Keza dönemin meşhur sanatlarından taş oymacılığı devam ederken ticaretin bölgedeki varlığı ile maden işlemeciliğinin de geliştiği görülmektedir. Ayrıca ticaretin tarihi devirlerin başlamasındaki rolü de es geçilmemelidir. Ticareti başlatan halk olarak bilinen Asurlular, MÖ II. binyılın başlarında Anadolu'ya ticaret için gittiklerinde yazıyı da götürmüşlerdi. Anadolu hakkındaki coğrafi bilgilerin bir kısmını ve tespit edilen yollardan gerçekleştirilen ticaret akışını da Kültepe vesikalarından öğreniyoruz. Asurlu tüccarlar Anadolu'ya kalay ve kumaş getirerek Anadolu'dan bakır aldığı karşılıklı gerçekleşen bu ticaret iki asır boyunca devam etmiştir (Genz, 2006: 379; Balkozak, 2007: 9-11; Gates, 2015: 215; Akyüz, 2018: 8; Gavaz, 2018: 59).

Ticaretin devamlılığı için arz ve talebin mevcut olması gerekmektedir. Dönemin ihtiyaçlarına göre ticari metaların farklılaştığını görmekteyiz. Taş oymacılığının giderek yaygınlaşmasıyla birlikte MÖ6000'de obsidiyen talebinin çok fazla olduğu ve ticaretin bu yönde geliştiği görülürken MÖ3000'li yıllarda bakır ve kalay gibi madenlerin artışı görülmektedir. Ticareti yapılan ürünün değişmesi ticaretin yönünün de değişmesine neden olmuştur. Obsidiyen için Anadolu merkez bölge iken bakır ve kalayın talep edilmesiyle birlikte Kıbrıs gibi farklı coğrafyalara yelken açılmıştır. İlk başlarda temel ihtiyaçların karşılanma amacı güdülen ticarette zamanla lüks eşyaların ve istek ürünlerin takasının yapıldığı ve ticari malların çeşitliliğinde artış görüldüğü anlaşılmaktadır (Balkozak, 2007: 15). Bir diğer neden ise Akdeniz iklim ve coğrafyasının denizcilik için uygun koşulları sağlamasıdır. Nisan-Ekim arasında fırtınaların ve şiddetli rüzgârların olmaması, akıntıların kıyı boyu devam etmesi gibi nedenlerden dolayı tecrübesi olmayanlar için bile kolaylık sağlayıcı ve cesaretlendirici bir husustur. Tarih öncesi dönemler hakkında pek fazla bilgiye ulaşılmasa da MÖ 8500'li yıllarda avcılık ile uğraşanların Kıbrıs Adası'na gitmeleri Doğu Akdeniz'de bulunan devletlerin, aralarında

deniz ulaşımının varlığına işaret etmektedir. Kara yolu üzerinden gerçekleştirilen akışa ek olarak deniz taşımacılığı, buna yönelik gemilerin inşası ve yelkenin icadı da gerçekleşmiştir. Deniz taşımacılığının ortaya çıkması ve gelişmesi kara ticaretiyle bağlantılı olarak yeni bir ticaret çeşidini oluşturmuştur. Liman bölgelerine deniz yoluyla taşınan ürünler iç bölgelere, denizden gidilmesi zor ve uzak olan devletlere kara yoluyla ulaştırılmaya çalışılmıştır. Kara ve deniz ticareti iç içe geçmiş ve birbirlerini tamamlayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken Tunç Çağı'nda yapılmış ilk küçük gemiler, ülkelerindeki üretimden artan ürünleri deniz yoluyla diğer devletlere götürerek kendilerine lazım olacak başka ürünlerle değiştirerek tabiri caizse takas ederek ilk deniz ticaretini başlatmışlardır. Takas ve devletlerarasındaki hediyeleşmeler zaman içerisinde ekonomiye katkı sağlayacak ticarete dönüşmüştür (Balkozak, 2007: 16-17). Amarna Mektuplarında bu husus hakkında Mısır firavunlarından IV. Amenhotep'in Mezopotamya'da bulunan kardeşinden cam talep etmesi, selamlama hediyesi olarak verilen eşyaların arasında işlenmemiş camın anılması, firavunun Sur'dan ham halde cam istemesi ve Abi-Milku'nun da firavuna 100 şekel kiloda cam yollaması gibi hususlar hediyeleşmenin boyutunun ticarete yöneleceğinin işaretini vermektedir. İlk başta kendileri için gerekli ürünleri ve hammaddeleri elde etmeyi amaçlamış ve bu yönde gelişim göstermişlerdir. Ancak insanoğlunun doyumsuzluğu her dönemde olduğu gibi burada da karşımıza çıkmakta ve ticaret akışının ilk amacının dışına çıkarak kar elde etmeyi amaçlayan ve bu doğrultuda politikalar üreten devletlerin ortaya çıkması, Doğu Akdeniz'de kurumsallaşmış bir ticareti ve ticaret uğruna çatışma ve anlaşmaları da beraberinde getirecektir. MÖ II. binyıla gelindiğinde Asur, Hitit, Mısır ve Miken gibi devletler deniz taşımacılığıyla hammadde ve değerli ürünleri elde edebilmek için kendi aralarında zaman zaman tartışmalar yaşasalar da birbirleriyle anlaşmalar yaparak diplomatik ilişkiler kurmuşlardır. Özellikle de Geç Tunç Çağı'nda deniz ticareti ekonomiye ve siyasi hayata yön verecektir. Bu çağda ticareti yapılan ve önemli sayılan ürünler arasında gemilerin ve çeşitli silahların yapımı için ihtiyaç duyulan; sedir, kereste, bakır ve kalay sıranın başında yer almaktaydı. İhtiyaçlar dışında lapis lazuli gibi değerli maden ve taşlarda ticaret ürünleri arasında yer alırken şarap, zeytinyağı, keten ve yünlü kumaş hatta cam işlemeciliğiyle beraber gelişen cam eserlerin gerçekleştirilen ticarette yeri olmuştur (Kabatiarova, 2006: 16; Odabaşı, 2022: 266). Bu durumda toplumun üretimde kendini geliştirerek farklı alanlara da yöneldiği ve fazlalıkların gelir elde etmek

için elden çıkarıldığı görülmektedir. Düşünceleri ve üretimleri onları yeni arayışlara sevk etmiş ve sonucunda Doğu Akdeniz'i deniz taşımacılığında öncü yaparak deniz ticaretinin oluşmasını ve gelişmesini sağlamışlardır. Deniz ticaretine giden yolun ve Doğu Akdeniz ticaretinin öncüsü ise Mısır sayılmaktadır. Bunun nedenlerinden biri de ilk su taşımacılığında kullanılan araçların Nil Nehri'nde kullanılmak üzere yapılmasıdır. MÖ III. binyılda deniz taşımacılığı için yapılan taşıtların ve yelkenin icadıyla deniz ticaretinin arttığı görülmektedir. Dicle, Fırat ve Nil nehirleri, Mısır ve Mezopotamya halkları için ulaşım güzergâhları olarak kullanılmaktaydı. Taşımacılık için uygun imkânların sağlandığı koşullarda çevrelerine ellerindeki ürünlerden götürerek, ihtiyaç duyduklarını alıp takas usulü ticareti başlatmışlardı. MÖ III. Bin civarlarında karadan daha çok nehir ve deniz taşımacılığına yönelerek bu alanda gelişmeler yakalamışlardır. Taşımacılıkta belli bir akışa ulaşan Mısır kendilerinde ve Mezopotamya'da pek bulunmayan ahşap için Levant bölgesinin gözdesi olan Lübnan'dan sedir ve selvi ağaçlarını temin edebilmesiyle birlikte yelken icat edilmiş ve gemilerin donanımı güçlendirilmiştir. Ahşap ile başlayan sürece fildişi, cam, fayans, şarap, zeytinyağı ve yün gibi ürünlerde eşlik etmiş ve Doğu Akdeniz'e bu ürünlerin ihracatı sağlanmıştır. Akdeniz devletleri için bu durum daha çok alana yayılmanın ve bu coğrafyada bulunan devletlerin birbirlerini daha yakından tanımasına ilk başlarda ticari de olsa ilişkiler kurmalarına neden olmuştur. Sadece Akdeniz ile de sınırlı kalmayıp Ege ve Anadolu'nun güneyinde yer alan kıyı kentleriyle de irtibata geçilmiş ve çeşitli etkileşimler kurulmuştur. Antik Roma'nın *"Mare Nostrum (Bizim Deniz)"*olarak nitelendirdiği Akdeniz suları pek çok devletin kullandığı ticaret akışının merkez noktası olmuş ve bu nedenle de dikkatleri üzerine çekmiştir. Ticaretin ekonomik ve siyasi bir güç olduğunun farkına varan bölge devletleri arasında himaye yarışları ve çeşitli anlaşmazlıklarda meydana gelmiştir (Turanlı, 1999: 13; Genz, 2006: 375, 378-379; Yalçın, 2006: 21-26; Balkozak, 2007: 18; Childe, 2009: 87; Çömelekoğlu, 2012: 36-37; Orakçal, 2020: 3; Şen, 2022: 24).

2.2. HÂKİMİYET MÜCADELELERİ

Tarihsel sürece baktığımız zaman takas ve ticaret işlerinin en bariz örneği Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ni (MÖ 1974- 1719) kapsamaktadır. Asurlu tüccarlar ticareti geliştirerek Anadolu'da *"Karum''* ve *"Wabartum''* adını verdikleri ticaret merkezlerini inşa etmişlerdir (Arun, 2017: 9). Anadolu'nun ihtiyacı olan kumaş ve kalay gibi ürünlerin

teminini sağlarken Mezopotamya'ya da gereksinim duyduğu ürünleri götürmekteydi. Anadolu'da güçlü bir devlet olarak karşımıza çıkan Hititler, sınırları dışında yayılmaya başlamışlar ve Asurlu tüccarların bölgedeki ticaretine müsaade etmeyerek kendileri bölgede hâkim olmak istemişlerdir (Orakçal, 2020: 20). Bilhassa Hitit devleti Kuzey Suriye tarafında yayılmayı amaçlayarak Halep ve Kargamış gibi önemli noktalarda yer alan şehirleri alma isteği, ticaret güzergâhının emniyeti ve kontrolünü kendisi yapmak istiyordu. Tunç Çağı'nın alet ve silahlarının yapımı için gerekli madenlerin yetersizliği de ithalata sevk etmekteydi. Nitekim Asurlu tüccarların güzergâhları bu nedenle önemliydi ve Hititlerinde Kuzey Suriye'ye yönelme nedeni bu ticaret akışının hâkimiyetini elinde tutma isteğidir. Asur devleti, ticaret rotasının hâkimiyetini sağlayarak hammadde akışını da eline geçirmeyi politika olarak benimsemiştir. Doğu Akdeniz liman şehirlerinde yürütülen faaliyetlerin Asur devletinin gözetiminde olması ve bu bağlamda vergi elde etmek, hammadde ihtiyacını sorunsuz karşılamak oldukça önemli bir husus olarak görülmekteydi. Amanos ve Lübnan'a düzenlediği seferlerde gümüş ve kereste ihtiyacının karşılanmasının öncelikleri olduğunu anlamaktayız. Çıkarları doğrultusunda birçok coğrafyaya sefer düzenlediği de görülmektedir. Asur krallarından II. Asurnasirpal, devlet için büyük önem teşkil eden seferlerini batıda yer alan bugünkü Suriye ve Levant üzerine gerçekleştirmiş ve ülke sınırlarını Lübnan Dağı ile Akdeniz'e kadar genişletmiştir. II. Asurnasirpal'in Akdeniz kıyılarına seferler gerçekleştirdiği ancak bölgedeki Sidon, Byblos, Ugarit gibi kentlerin Asur'a karşılık verecek gücü olmadığından hediye vererek karşılamışlardır. II. Asurnasirpal buralardan sedir ağaçları alarak ülkesine dönmüştür. Öncesinde Mısır devletine bağlı olan bu liman kentleri Mısır'ın da gücünü kaybetmesi ve Asur'un fırsattan istifade etmesiyle bu kentler Asur himayesine geçmiştir (Arun, 2017: 10; Aslan & Pekşen, 2021: 2-5).

MÖ II. binyılın başlarında Anadolu'da bulunan bağımsız şehir devletleri ile Kuzey Suriye ve Mezopotamya çevresindeki kent devletleriyle ticaret alışverişleri yapılmaktaydı. Bu ticaretin öncüsü ve belli kurallar çerçevesinde ticareti üstlenen Asur ticaret kolonileriydi. Kültepe tabletleriyle kanıtlanan bu ticaretin seyrinde Dicle'deki Asurlu tüccarların eşekler vasıtasıyla Anadolu'daki bakır, gümüş, keçi kılı ve altını Asur'a ulaştırdıkları ve döneme ismi verilen Tunç için gerekli kalay ve yanında kumaşında Anadolu'ya taşındığı görülmektedir. Dönemin maden ve ekonomiye dayalı

ekonomisinin ne derece gelişme gösterdiğini anlamaktayız (Kınal, 1998, 68, 74; Matthäus, 2006, 370; Gavaz, 2012b: 2820-2821).

Asur Ticaret Kolonileri döneminde kaynak ve konum bakımından Kuzey Levant bölgesi ne kadar önemliyse Asur devletinden sonraki güçlü devletlerde onun izinden giderek bu coğrafya için mücadele içerisine girmişlerdir. Kuzey Suriye için çıkar çatışmaları meydana gelmekte ve bunlardan en çok bilineni ise Hitit- Mısır arasında MÖ 1275'te gerçekleşmiş olan Kadeş savaşıdır. Hititler, Mısırlıları bölgeden çıkararak Suriye'deki topraklarını korumuşlardı. Bu topraklar için uzun süre mücadele eden Hitit ve Mısır tarihte bilinen ilk barış anlaşmasını imzalayarak aynı zamanda ilk diplomatik ilişkilerin gerçekleşmesine neden olmuşlardır. Anlaşmanın şartlarına göre Kuzey Suriye toprakları belli bir süre Hitit egemenliğinde kalacak ancak MÖ1200'lü yıllara gelindiğinde göç ve istilaların etkisinde kalacaktır. Deniz Kavimleri göçleri olarak tarihe geçen bu olayın beraberinde Hurri, Hitit ve Luvi kökenli halkların yanı sıra deniz kavimlerindeki halkların Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyasında faal oldukları görülmektedir. Hititler ve dönemin güçlü devletleri Mısır ve Babil ile beraber Doğu Akdeniz kıyılarının güvenliğini sağlamak için çaba göstermişlerdir. Bölgedeki hâkimiyet için birbirleriyle çatışan devletlerin artık anlaşmalarında etkisiyle bir iş birliği oluşturdukları ve farklı kavimlerin istilalarına karşı birlik olarak bölgeyi korumayı hedeflediklerini görmekteyiz. Ne kadarı etkili olmuş bilinmese de ülkeler arasındaki iş birliklerin ticaret ile başlayıp çevrelerindeki güvenlik endişesi ile devam etmesi oldukça ilgi çekicidir. (Gates, 2015: 206; Yıldırım, 2020: 2221-2222).

Doğu Akdeniz'de MÖ II. binyıldan beri uluslararası ticaret ve beraberinde diplomasinin oluştuğu Ugarit kenti, Mezopotamya'yı Miken'e, Mısır'ı Hititler ile bağlayarak geniş çaplı bir ticaretin merkezi olmuştur. Böylelikle Geç Tunç Çağı'nda en etkin liman kentlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yalnızca ticaretin değil bölge üzerindeki siyasetin de bir dönem merkezi hâline gelmiş ve devletlerin politikaları çerçevesinde şekillenmiştir (Orakçal, 2020: 4).

Çağın gereksinimleriyle hareket etmek yerine coğrafyanın sunmuş olduğu imkânların zenginliklerini keşfetme ve yakın coğrafyalarında bulunan devletlerin var olan zenginlikleri kendi elleri altında bulundurma istekleri, bölgede belli bir hâkimiyet sahasını oluşturmuş ve vassal devlet statüleri ortaya çıkmıştır. Netice itibariyle devletlerin aralarında çeşitli anlaşmazlıklar ve mücadeleler yaşanmıştır. Lakin bunlar arasında

barışın kısmi olarak da olsa sağlandığı ve daha ılımlı yaklaşıldığı anlaşmaların ve yazışmaların olduğunu da görmekteyiz. Devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri ve ekonomik gücün öneminin fark edildiği bu dönemlerde devlet politikaları oluşturularak bu yönde gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Aynı şekilde devletlerin birbirleriyle çeşitli bağlantılar kurduklarını ve etkileşim hâlinde olduklarını da anlamaktayız.

2.2.1. Hitit- Ugarit Etkileşimleri

MÖ XVII. Yüzyılda Orta Anadolu'da sistematik bir devlet yapısını ve bölgedeki ilk siyasi birliği kurarak geniş alana yayılan Hitit Devleti, MÖ II. binyıldaki gelişmelerde de adından bahsettirmiş ve izler bırakmıştır. Kurulduğu tarihten yıkıldığı zamana kadarki 500 yıl boyunca Anadolu coğrafyasının çoğunluğuna, Mezopotamya'nın bir kısmına ve Kuzey Suriye topraklarına hâkim olmuştur. Bu hâkimiyet süreci kolayca gerçekleşmemiştir. Bölgede Hititler dışında hâkimiyet sağlamak isteyen diğer devletlerde bu konuda birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Sonuç itibariyle Hitit devleti bir yandan bu devletler ile anlaşmalar yaparken, diğer yandan da yararlı olacağını düşündüğü bölgeleri himayesi altına alarak kendisine bağlı vassal krallıklar oluşturmuştur. İzlediği politikalarında etkisiyle dönemin güçlü devletleri Mısır, Babil ve Asur devletleriyle birlikte ismi anılmıştır (Cengiz, 2022: 95).

Hititlere göre Amarna Çağı çerçevesinde kendileriyle eşit sayılabilecek üç devlet vardı ve onlarda; Mısır, Mitanni ve Babil idi. Adı geçen bu devletler ile yapılan anlaşmalarda kardeşlik ve eşitlik vurgusu öne çıkmaktadır. Örneğin Mısır ve Hitit devleti arasında imzalanan Barış Anlaşması, iki devlet için kardeşlik ve dostluğun kurulması, güvenliğin sağlanması gibi hususlar esas alınarak imzalanmıştır. Bunun gibi diğer devletler ile de dostluk anlaşmaları süre belirlenmeden imzalanmakta ve uygulanmaktaydı. Anlaşmaların dışında Hitit politikaları çerçevesinde vassal krallıkların oluşturulduğundan bahsetmiştik. Vassal krallıklar tek yönlü bir şekilde kendilerinden üstün olan devlete bağımlılık göstermektedirler. Bu krallıklar kendi devlet işlerinde serbest olduklarından dolayı yönetimden sorumlu olacak kişide yerel beyliklerin önceliğine kalmıştır. Bu devletler güç ve yayılım olarak bağlı bulundukları devletten daha küçük ve güçsüzlerdir. Hitit politikalarının getirisinden kaynaklı olarak, bu devletlerin etki alanları yalnızca Hitit devletinin sunmuş olduğu sınırları kapsamaktadır. Ayrıca

çizilen sınırların dışına çıkılacaksa da Hitit kralının bu durumdan haberdar olması ve izin vermesi gerekmektedir. Anladığımız kadarıyla vassal krallık statüsü Hitit devletinin çıkarları gözetilerek oluşturulmuş ve bu doğrultuda hareket edilmiştir. Ayrıca bu krallıkların dış ilişkilerinde de özgür oldukları söylenemez. Vassal krallıklara yabancı elçilerin kabulü yasaklanarak buraya gelecek elçilerin Hititlerin başkenti Hattuşa'ya gitmeleri gerekmektedir. Vassal devletler ile yapılan anlaşmalar oldukça net ve basit düzeyde tutulmaktaydı. Genel olarak vassal devletin bağlı bulunduğu devlete karşı sorumlulukları belirtilmekteydi. Bunlar; vergi vermek, eğer bağlı bulunduğu devlet bir savaşa girmişse asker göndermek, kaçak kişilerin devlete iade edilmesi, krala yapılacağı düşünülen isyanların bildirilmesi ve Hitit kralının emrettiklerinin yerine getirilmesidir. Bunların dışında vassal krallıklar, belli zaman aralıklarıyla başkente giderek krala hediye getirir ve saygılarını sunmanın yanında bağlılıklarını göstermektedirler. Karşılık olarak vassal devlete toprak ve özerklik statüsü vaat edilmektedir. Üstelik anlaşmanın yapıldığı vassal kralın ölmesi durumunda krallığa onun soyundan devam edecek kişiler geçebilecektir. Oluşturulan bu sistem askeri birtakım çalışmaların neticesinde meydana gelmiş ve I. Šuppiluliuma ile II. Muršili'nin askeri alandaki başarılarıyla netice kazanmıştır. Hitit krallarının başından beri Kuzey Suriye coğrafyasında yayılım gösterme politikaları, bölgedeki kaynaklardan yararlanma ve konumundan faydalanma gayelerini içermekte ve buna nazaran çalışmalar yürütülmekteydi. Kendi içlerinde siyasi bütünlüğü kurduktan sonra çeşitli savaşlar ve diplomatik yollarla çevre devletleri kendi bünyesine katmayı başarmışlardır. Hâkimiyet altına aldığı bölgelere bakıldığında kendisine oldukça uzak ve dönemin şartları düşünüldüğünde ulaşım ve iletişimin sağlanması oldukça zor olduğundan vassal statüsünü ortaya atarak bu bölgelerdeki yönetimi yerel kişilere bırakmışlardır. Hitit devletinin bahsi geçen vassal krallıkları Anadolu içinden başlayarak batıdan doğuya sıralaması; Arzava, Kizzuwatna, Hurri-Mitanni Krallığı ve Kuzey Suriye sınırlarındaki Ugarit, Kargamış ve Amurru olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım, 2020: 2222-2223; Cengiz, 2022: 96-97).

Vassal statüde devletlerin oluşturulması ciddi manada I. Šuppiluliuma döneminde görülmektedir. Bu sistem sayesinde Hitit devleti hem Anadolu topraklarında hem de Doğu Akdeniz'de nüfuz alanını genişletmiş ve devletlerarasında gerek diplomatik ve siyasi gerekte ekonomik ve kültürel anlamda etkileşimler kurmuştur. Etkileşimlerin ve bölgedeki hâkimiyetinin verdiği güçle otoriter bir konuma yükselmiştir. Bölgede

oluşturulan sistem ve siyasi politikalar beraberinde devletlerarasında mücadeleyi ve anlaşmazlıkları da ortaya çıkaracaktır. Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz kıyı devletleri üzerinde egemenlik kurarak bölgede siyasi ve ekonomik üstünlük kurmaya çalışan Hitit devleti, dönemin diğer güçlü devletlerinden biri olan Mısır tarafından fark edilerek durdurulmak istenecektir. Bu durumu II. Muvatalli zamanında Mısır ile meydana gelen Kadeş Savaşı'ndan anlamaktayız. Bölgenin ekonomik getirisi olan bir ticaret merkezi olması ve elinde bulunduran devlet için gücü temsil etmesi açısından paylaşılması da çetrefilli bir süreci meydana getirmiştir (Gavaz, 2012b: 2819).

Hitit devletinin Doğu Akdeniz üzerindeki emelleri sadece güç göstergesi yapmak değildi. Devletleri için gerekli olan ürünlerin temini için de liman kentlerinin kontrol edilmesi ve akış hakkında bilgiye sahip olmak istemesi bir diğer hedefiydi. Bu nedenle bu coğrafya üzerinde askeri planlamalar yaparak kontrol ve güvenliği sağlamak istemiştir. Bu planlarının sonuçlarından biri de bölgedeki ticaretin merkezi sayılan Ugarit kentinin anlaşmalar vasıtasıyla Hitit devletinin vassal krallığı statüsüne getirilmesidir. Nitekim bu uygulama her ne kadar anlaşmalı yapılmış ola da Ugarit için kısıtlayıcı bir etkiyi meydana getirmiştir. Bölgede görevini yapan tüccarlar, Hitit devletine gidenler de dâhil Hitit devletinin himayesinde ve bilgisi dâhilinde görevlerini yapmaktaydılar. Belgelerde bu tür kontrol ve etki mekanizmasının kanıtlarına rastlanmıştır. Örnek verecek olursak; Hitit krallarından III. Ḫattušili'nin Ugarit'e giden bir tüccarının oradan gayrimenkul alma isteğine izin vermeyerek geri gelmesini anlatmaktadır. Bir diğer kaynakta ise Kaşka'dan geldiği anlaşılan tüccarın yalnızca *"sınır valisi"* yetkisiyle belirlenmiş olan alanlarda ticaret faaliyetlerini gerçekleştirebileceğinden bahsedilmiştir (Sevinç, 2008: 23). Ayrıca Hitit devleti için görev yapan memurlar Suriye'den tahıl ve çeşitli ürünleri Ugarit aracılığıyla temin etmekteydiler. Filistin, Mısır ve kıyı devletlerinden alınan tahıl denizden oluşturulan rota ile Ugarit'e varıyor, sonrasında Ura limanına taşınarak başkent Hattuşa'ya ulaştırılıyordu. Bir nevi Hitit devletinin tahıl deposu Ugarit idi. Doğu Akdeniz devletlerinden toplanan tahılların Ugarit'te toplanması ve sonrasında Hititlere temin edilmesi için farklı limanlar kullanarak sevkinin yapılması görevini de üstleniyordu. Bu nedenle Ugarit, Hitit devleti için oldukça önemliydi. Nitekim Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletler üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen Hitit devleti, buradan sağlanan mal akışı üzerinde söz sahibi olmanın yanı sıra ulaşımın güvenliğini sağlamayı da amaçlamıştır. Doğu Akdeniz ticareti için bir üs sayılan Ugarit

devleti de Hititler için önem arz ettiğinden aralarında çeşitli anlaşmalar yapılmış ve Hitit İmparatorluk Çağı zamanlarında Hitit devletinin vassal devleti olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Tüylü, 2014: 16; Orakçal, 2020: 19).

Ugarit, Doğu Akdeniz ve Anadolu coğrafyasına yakın olmakla birlikte kara ve deniz ulaşımın birleştiği noktada bulunmakta, Kilikya ve Kıbrıs kıyılarına yakın olduğundan Ege ve Akdeniz sahillerini de Filistin, Mısır ve Lübnan ile birleştirmektedir. Bölgedeki deniz ticareti, ürünlerin yüklenmesi ve boşaltılması gibi faaliyetlerde Ugarit topraklarında yapılmaktaydı. Deniz ticaretine ek olarak bu ürünlerin dağıtımından da Ugarit sorumluydu. Ürünlerin kara yoluyla kuzey-güney bölgelerine aktarımını sağlamaktaydı. Ayrıca ticaret bağlantılarını sağlama ve bu döngünün içinde bulunmanın dışında üretim faaliyetlerinin mevcut olduğunu ve üretilenlerinde belli miktarda dışarıya gönderildiğini anlamaktayız. Buluntuların verdiği bilgilere istinaden metal işlemeciliğinin varlığından bahsetmiştik ki bu zanaatın ürünleri olaraktan metal silahlar ve teknelerle karşılaşmaktayız. İç kesimlerde tarım ve hayvancılık ile halk geçimini sağlarken, keten ve yün kumaş üretimi yapılarak dışarıya ticareti de yapılmaktaydı. Ugarit, konum ve üretim açısından zengin olmasına rağmen ulaşılması kolay bir coğrafyada bulunması hem avantajı hem de dezavantajı olarak karşısına çıkmaktadır. Öyle ki MÖ 14. yüzyılın yarısına gelindiğinde Ugarit liman devleti Mısır etkisindeydi. Dönemin kralı I. Ammištamru'nun yerine II. Niqmaddu'nun geçtiği görülür. Bu süreçte Ugarit, çevresinde bulunan devletler; Amurru, Mısır ve Mitanni tarafından rahatsız edilmekteydi. Bu nedenle II. Niqmaddu, o dönemde Hitit devletinin başında olan I. Šuppiluliuma'dan yardım talep etme durumunda kalmıştır. Yardım talebinde bulunduğu mektup bulunamamış lakin bu dönemde iki devlet arasında yapılan anlaşmada geçen *"Efendim, Büyük Kral, Majeste beni düşmanımın elinden kurtar!"* ifadeleri böyle bir durumun varlığını açıkça kanıtlamaktadır. Hitit devleti için emellerini gerçekleştirebileceği ve Kuzey Suriye'de söz sahibi olma fırsatı ayağına gelmişken durumu oldukça iyi değerlendirerek Ugarit'e yardım edeceğinin teminatıyla beraber iki devlet arasında anlaşma imzalanmasını sağlamıştır (Schickert, 2004: 158 -160; Gavaz, 2012a: 27-28; Gavaz, 2012b: 2826; Cengiz, 2022: 104).

İmzalanan metnin çevrilmiş hâli şu şekildedir;

RS 17.340 (+) 369 A (CTH 46)

"Hatti ülkesi kralı, kahraman Büyük Kral Majeste Šuppiluliuma söyle (söyler): Mukiš kralı Itur-Addu, Nuhašše kralı Addu-Nerari ve Niya kralı Aki Tešup ve onların beyleri, Büyük Kral Majestesinin yönetimine düşman idiler. Ve askerlerini topladılar, Ugarit ülkesinin içindeki şehirleri ele geçirdiler. Ugarit ülkesini sıkıştırdılar. Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu'nun kölelerini sivil tutsaklar olarak alıp götürdüler. ve Ugarit ülkesini yakıp yıktılar. Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu, Büyük kralı Šuppiluliuma 'ya dönüp (müracaat edip), ve "Beyim büyük kral, Majesteniz, düşmanımın elinden beni kurtar. Ben beyim büyük kral majestenizin kölesiyim. Beyimin düşmanına düşmanım. Beyimin dostu ile barış içindeyim. Krallar beni sıkıştırıyor.' Büyük kral Niqmaddu'nun bu sözlerini işitti. ve büyük kral Šuppiluliuma Ugarit ülkesine yaya ve arabalı savaşçılar ile prens ve soyluları sevk etti. Ve onlar düşman askerlerini, Ugarit ülkesinin dışına kovdu.

Ve onlar düşmandan aldıkları sivil tutsakların tamamını, Niqmaddu'ya verdi. Ve Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu çok sayıda soylu ve prensi şereflendirdi. O, onlara altın, gümüş, bronz verdi. O, beyi büyük kral Majestesinin huzuruna, Alalakh şehrine geldi. [...] ve Büyük Kral Šuppiluliuma, Niqmaddu'nun sadakatine tanık oldu. Şimdi Ḫatti ülkesi kralı büyük kral Šuppiluliuma, Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu ile şöyle bir antlaşma yaptı: "Eğer gelecekte Nuhašše ve Mukiš ülkesinin ve diğer ülkelerin kaçakları bu ülkelerden ayrılırsa ve Ugarit ülkesine giderse ve Ugarit ülkesi kralının hizmetine girerse, başka ülkelerin diğer kralları, Ugarit kralı Niqmaddu'nun kontrolünden onları almasın. Ne de oğullarının ve torunlarının kontrolünden de sonsuza kadar almasın.' Büyük kral majestem (uzun süre yürürlükte kalsın diye) bu antlaşmayı yaptı. Şimdi Hatti ülkesi kralı kahraman büyük kral bu sınır bölgelerini ve dağları, Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu'ya ve oğullarına ve torunlarına sonsuza kadar onlarda kalması için mühürlediği bir belge ile verdi. Şimdi Niqmaddu benim düşmanıma düşmandır. Ve benim dostumla barış içindedir. O, beyi majestem büyük krala bizzat kendi, büyükçe bir zahmete girdi ve antlaşmaya uydu. Ve Hatti ile barış şartlarına uydu. Şimdi Majestem Büyük Kral, Niqmaddu'nun [sadakatine] tanık oldu." cümlesi okunmaktadır.

§3 (B Öy. 3-20)

Şimdi Hatti ülkesi kralı, Büyük Kral Šuppiluliuma, Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu ile şöyle antlaşma yaptı: "Eğer gelecekte Nuhašše ülkesinin, Mukiš ülkesinin ve diğer ülkelerin kaçakları bu ülkelerden ayrılırsa ve Ugarit ülkesine giderse ve Ugarit ülkesi kralının hizmetine girerse, başka ülkelerin diğer kralları, Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu'nun kontrolünden onları almasın. Ne de oğullarının ve torunlarının kontrolünden de sonsuza kadar almasın.

Büyük Kral Majestem (uzun süre yürürlükte kalsın diye) bu antlaşmayı yaptı.

§4 (B Öy. 21-23)

Üstelik Ugarit ülkesinin tamamı, sınır bölgeleri, dağları, tarlalarıyla birlikte, […] ile birlikte […]

§5 (A Ay. 1-7)

İlk 3 satır çevrilemeyecek kadar kırıktır.

[…] Igari-Aiali [dağı yukarısında) Hadamgi dağı ile birlikte [1, İtkitiia, Paništai, Nakhati, Halpi ve Nana Dağı, Šalma, Gulbata, Zamirti, Šulada, Maraili ve Himulli

§6 (A Ay. 8-15)

Şimdi Hatti ülkesi kralı, kahraman Büyük Kral Šuppiluliuma bu [sınır bölgelerini], şehirleri ve dağları, Ugarit ülkesi kralı Niqmaddu'ya, oğullarına ve torunlarına sonsuza kadar onlarda (kalması için) mühürlediği bir belge ile verdi. Şimdi Niqmaddu benim düşmanıma düşmandır. Ve benim dostumla barış içindedir. O, beyi Majestem Büyük Kral'a bizzat kendi, büyükçe bir zahmete girdi. Ve antlaşmaya uydu. Ve Hatti ile barış şartlarına (da) uydu. Şimdi Majestem Büyük Kral, Niqmaddu'nun sadakatine tanık ol.

§7 (A Ay. 16-21)

Bu tabletin sözlerini her kim değiştirirse, tanrı yeminini bozacak. Bin Tanrı tarafından Göğün Fırtına Tanrısı, Göğün Güneş Tanrısı, Hatti şehrinin Fırtına Tanrısı, Arinna şehrinin Güneş Tanrıçası, Kizzuwatna şehrinin Tanrıça Hepat'ı, Alalakh şehrinin İštar'ı, Nubanni şehrinin Nikkal'i ve Hazzi dağının Fırtına Tanrısı…

(Beckman, 1999: 34-35; Karauğuz, 2002: 166-168; Gavaz, 2012a: 28-29; Cengiz, 2022: 104-105).

İmzalanan bu anlaşma ile Ugarit vassal devlet vasfıyla Hititlerin himayesine alınmıştır. Anlaşmanın oluşmasına ortam sağlayan Ugarit'in zor durumda kalması hasebiyle II. Niqmaddu'nun yardıma gelen I. Šuppiluliuma'ya minnet duygusu hissettiğini ve beraberinde sadakatini gösterdiğini metinden yola çıkarak anlayabiliriz. Keza olayların geliştiği sırada Ugarit'in yöneticiliğinde bulunan II. Niqmaddu anlaşma sonrasında da görevinde bırakılmış hatta *"Ugarit kralı Niqmaddu'nun kontrolünden onları almasın. Ne de oğullarının ve torunlarının kontrolünden de sonsuza kadar almasın"* cümleleriyle anlaşmanın uzun vadede devam edeceğinin işareti verilmiştir (Cengiz, 2022: 105). Anlaşma amacı dışında çok fazla yayılmış ve iki devletin diplomatik ve siyasi ilişkilerini birbirine bağlamıştır. Ugarit Devleti'nin Hitit devletine olan sadakati uzun yıllar devam etmiştir. Bunun en göze çarpan örneği ise Hitit ile Mısır arasında gerçekleşen Kadeş Savaşı esnasında zorunlu olmadığı halde Ugarit'in Hitit devletine asker yardımı yapmasından anlamaktayız. Lakin dostane bir şekilde uzun yıllar iki devlet arasında ekonomik ve siyasi bir bağlılık söz konusu iken IV. Tudhaliya döneminde sürdürülen bu ilişkilerin bozulmaya başladığını, sonraki süreçlerde de Ugarit devletinin vassallık statüsünün son bulduğunu görmekteyiz (Cengiz, 2022: 106).

Ugarit için Hitit himayesinde olmak bağımsız hareket edebilmesini ve rahatça yaşayabilmesini engelliyordu ancak anlaşmalarda belirtildiği gibi politik ve diplomatik olarak yasaklar ve engellemeler söz konusuydu. Ticarette ve ülke içindeki durumda yerel

yöneticiler oldukça serbest hareket edebiliyorlardı. Ticarette serbest olmalarının nedenlerinden biri de yapılan yükümlülükler yani Ugarit'in vermesi gereken vergilerden dolayıdır. Anlaşmadan ziyade tek taraflı yayınlanmış bir ferman hükmünde vergi miktarları belirtilmiştir. Vergi miktarları Mısır devletinin anlaşmalarında olduğu kadar olmasa da yine de çok yüksek olduğu söylenerek II. Niqmaddu tarafından Ugarit devletinin yıllık vergi tahsili şu şekilde belirlenmiştir:

> *"Hitit büyük kralına 12 mina ve 20 şekel altın, 1 mina ağırlığında altın kupa, keten bezinden 4 giysi, keten bezinden 1 büyük giysi, 500 şekel mavi-erguvan rengi yün ve 500 şekel kırmızı-mor yün. Kraliçeye 30 şekel ağırlığında bir altın kupa, keten bezinden 1 giysi, 100 şekel mavi-erguvan rengi yün ve 100 şekel kırmızı-mor yün; Veliaht prens, baş yazıcı ve üç yüksek rütbeli memura, kraliçeye verilen payın aynısı, önemli bir saray görevlisine de sadece keten bez ile yün verilecekti".*

Ugarit Devleti'nin vergi ödemedeki bütün sorumluluğu bu kadar görünmektedir. Bunların dışında, II. Niqmaddu yukarıda belirtilen vergileri eksiksiz yerine getirdiği takdirde kendisinden başka hiçbir şey istenmeyeceği ki buna hediyeler de dâhil olmak üzere anlaşmada açıkça belirtilmiştir (Schickert, 2004: 160; Akurgal, 2015; 45).

Anlaşmalardan ve Hitit Devleti'nin uyguladığı politikalardan yola çıkarak Ugarit'in esir tutulan bir devletten ziyade vergi yükümlülüğü ile kendine bağladığı ve belli başlı konularda taviz vermediği, himayesine alarak güvende tutacağı bir devlet olarak görülmektedir. Lakin bu durum Hitit Devleti'nin başına geçecek yeni yöneticilerle beraber değişebilir. Yöneticilerin değişmesi beraberinde uygulanan politikaların ve yahut alınan vergilerin ve bu vergilerin miktarlarının değiştirilmesine de neden olabilir. Bu nedenle Ugarit- Hitit ilişkilerinin her zaman iyi yönde seyrettiğini ve aksaklıkların olmadığını söyleyemeyiz. IV. Tudhaliya döneminde bu aksaklıkların ortaya çıkmaya başladığını belirtmiştik keza bu dönemden sonra zaman içinde vassal statüsünden de çıkan Ugarit ne yazık ki tek başına bağımsız bir devlet olamadan tarih sahnesinden silinmek zorunda kalmıştır.

2.2.2. Mısır- Ugarit Etkileşimleri

MÖ IV. Binyılda Mısır ve Mezopotamya çevresinde yaşayan halkların Dicle, Fırat ve Nil nehirlerini kullanarak taşımacılık faaliyetlerinde bulunduklarını görmekteyiz. İlk başlarda hayvan postları şişirilerek ve basit düzeyde ağaç kabukları ve papirüs ile

yapılmış küçük gemiler ile gerçekleştirilen su taşımacılığı sonraki süreçte yelkenli gemilerle daha büyük hacimde devam ettirilmiştir (Balkozak, 2007: 17). Amarna Mektuplarında Mısır'a geldiği söylenen Levant gemilerinden bahsedilir. Bu durum Mısır-Levant yolunun bilindiği ve taşımacılıkta kullanıldığına dair bir kaynak teşkil eder. Ayrıca Mısır devletine ait çapaların Byblos ve Ugarit'te rastlanması, aynı şekilde Kıbrıs ve Miken'e ait seramiklerin bölgede bulunması, deniz yoluyla iletişimin varlığına ve devletlerin birbirleriyle etkileşim hâlinde olduklarına dair kanıt sağlamaktadır (Balkozak, 2007: 18). Bu hususta en detaylı arkeolojik kanıtları Uluburun Batığı ortaya çıkarmaktadır. Mısır'a ait çivi yazılı tabletler ve mezar kabartmalarında adı geçen ürün ve madenlerin Uluburun Batığı ile varlığı kanıtlanmıştır. Bu anlamda Uluburun Batığı, Doğu Akdeniz ticareti ve Mısır'ın bu ticaretteki yeri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Freeman, 2003: 73; Balkozak, 2007: 21; Casson, 2008: 15; Çömelekoğlu, 2012: 42-43). (Harita 2 ve 3, Görsel 4)

Mısır deniz ticaretinin erken dönemde icat ettikleri teknelerle başladığından bahsetmiştik. İlk olarak nehirler üzerinde başlayan yolculukları teknelerin güçlendirilmesiyle denize taşınmıştır. MÖ 2700'lü yıllarda teknelerin daha sağlam ve işlevlerinin daha kaliteli olması için Lübnan'dan sedir ağacı temin ettiklerini görmekteyiz (Güler, 2006: 16). Mısır için kaliteli ağaçlar temin etmek, yapılacak gemiler ve deniz ticareti için oldukça önemliydi. Bu nedenle yalnızca ağaç değil zift ve yağ gibi kendisinde olmayan ürünleri Doğu Akdeniz uygarlıklarından alarak onlarla arasında bağlantı oluşturmuştur. Tunç Çağı, deniz ticaretinin geliştiği ve daha çok ön plana çıktığı bir dönem olarak karşımıza çıksa da bu çağın öncesinde Ugarit ve Byblos gibi Doğu Akdeniz limanlarının Anadolu'ya ait olduğu bilimsel olarak tespit edilen obsidiyenini kullandıklarını ve taşımacılığını yaptıklarını anlamaktayız. Yazılı metinlerden yola çıkarak Mısır'ın ihraç ettiği ürünlerin; kereste, merhem yağları, parfüm, şarap, çeşitli baharatlar ve reçinelerin tedarikini Levant Bölgesi'nden sağlamaktaydı. Uluburun Batığı sayesinde Kıbrıs, Ugarit, Anadolu ve Mısır arasındaki ticarette ithalat ve ihracatı yapılan ürünlerin neler olduğu kısmen de olsa bilinmektedir. MÖ 1550 ile MÖ 1450 yıllarına denk gelen zamana ait iki Mısır belgesinde, Levant coğrafyasından temin edilen ürünlerin deniz taşımacılığı ile Doğu Akdeniz'e ulaştırıldığı aktarılmaktadır. Bu belgelerden biri Mısır kralları Kamose zamanında yazılmış olup Suriye-Kenan tüccarları ile ilgili bilgiler veren ilk belge niteliğindedir. Ayrıca belgede kral Kamose'nin el koyduğu gemilerden,

lapis lazuli, savaş aletleri, altın, gümüş, tütsü, bal ve yağ yükledikleri anlaşılmıştır. III. Thutmose döneminde de iki farklı Suriye-Kenan gemisine el koyulmuş ve bu gemilerden de bakır, kurşun, erkek ve kadın kölelerin taşındığı ortaya çıkmıştır (Baines, Malek, 1986: 16; Wachsmann 1998: 39; Balkozak, 2007: 33-34; Çömelekoğlu, 2012: 36-37).

Deniz ticaretine açılmak hammadde ihtiyacını karşılamak ve uygarlıklar arasındaki iletişimleri arttırmak, coğrafyayı daha yakından gözetleme fırsatlarını da sunmuştur. Coğrafyayı tanımak o bölgede nüfuz edinmek ve himayeyi sağlamak gibi düşünceleri de beraberinde getirdiğini söyleyebiliriz. Mısır devleti bu durumda boş kalmamış ve gittiği çoğu bölgede fetihler yapmıştır. Fethettiği bölgelerin yöneticilerini değiştirmemiş ama Mısırlılaştırma faaliyetleri göstermiştir. Bu faaliyetlerin bilinen en yaygın yolu ise mevcut yöneticilerin çocuklarını Mısır'a götürerek Mısır kültürü ile yetiştirmek ve sonrasında Kuzey Suriye ve yahut fethettiği farklı bölgedeki yöneticilerin ölümü üzerine yetiştirdiği çocukları o bölgeye yönetici olarak atamaktır. Yöneticilerin genel olarak görevi bölgeyi saldırılardan korumak, devletin düzenini sağlamaktı. Ancak Mısır devleti buralarda denetleme amacıyla valiler bulunduruyordu. Ayrıca Kuzey Suriye ve Filistin bölgelerini gözetimi altında tutuyordu. Mısır devletinin bu bölgelerde izlediği politika doğrultusunda güvenlik ve ekonomik hususlarda sıkı denetime tabi tuttuğunu ancak diğer konularda yönetimlere serbestlik tanıdığını görmekteyiz. Mısır devleti için önemli olan barış ortamının sağlanması ve ticaret akışının güvende olmasıydı (Güler, 2006: 29-31; Desplancques, 2019: 107-108).

MÖ II. binyılda ticaretteki atılımlarıyla bölgede dikkat çeken Ugarit hem kara hem de deniz ticaretini kullanarak Mısır devletini Hitit Devletine, Mezopotamya'yı ve iç kesimlerde bulunan uygarlıkları da Ege'deki uygarlıklar ile bağlamaktaydı. Küçük bir liman kenti görünümünde olan Ugarit, Tunç Çağı'nın Doğu Akdeniz'deki gözde devletlerinden biri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Keza bölgedeki devletlerarasındaki ticaretin dışında diplomatik ilişkilere ve siyasete de yön vermiştir. Hatti, Hitit, Mitanni ve Mısır gibi devletlerin tüccarlarına ev sahipliği yapmış lakin Ugarit'te tıpkı Suriye-Filistin gibi konumu ve kaynaklarından dolayı güçlü devletlerin paylaşılamayan devleti olmuştur. Mısır'da dönenim güçlü devletlerinden olarak Ugarit üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmış ve uzun yıllar bunu başarmıştır. Mısır Devleti Ugarit'in yönetiminde serbestlik tanımış olsa da ticaretine ve askeri yapılanmasına müdahale etmiş hatta sıkı denetime tabi tutmuştur. Bu sebeple Ugarit tam manasıyla

bağımsız bir devlet statüsüne ulaşamadan Hititlerin vassal krallığı konumuna gelmiştir (Hamza, 2006: 20-21).

2.2.3. Kıbrıs/ Alašia- Ugarit Etkileşimleri

Kıbrıs, Yakındoğu belgelerinde "*Asy*" veya "*Alašia*" olarak işlenmekteydi. Alašia ismi ve Kralları MÖ 15. yüzyıl civarlarında Mısır, 14. yüzyıldan itibaren de Hitit kaynaklarında yer almakta olup büyük ihtimalle "*bakır ülkesi*" manasında kullanılmaktaydı. Buradan yola çıkarak Alašia'nın Kıbrıs'ı ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmış ve bölgede çokça bakır bulunmasından dolayı sonraki dönemlerde *"Cyprius, Cuprinus, Cyprum"* gibi isimlerle anılmaya başlanmış ve kayıtlara geçmiştir (Gürgen, 2017: 13).

MÖ II. binyıl dolaylarında Kıbrıs ekonomisinin, bulunduğu bölgeden oldukça etkilendiğini söyleyebiliriz. Coğrafi yapısı ve konumundan dolayı bölgede gerçekleşen her türlü olay ve durumdan bir şekilde etkilenmiştir. Geç Tunç Çağı Doğu Akdeniz için dengelerin değiştiği bir döngünün kurulduğu odak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Hitit İmparatorluğu'nun çöküşe sürüklenmesi, Ugarit, Amurru gibi kent devletlerinin dağılması gibi olaylar meydana gelmiştir. Bu döneme ait Mısır, Hitit ve Ugarit yazılı kaynaklarında bölgeye gemilerle gelerek saldırılar düzenleyen kavimlerden bahsedilmiştir. Bu saldırılar ancak III. Ramses'in krallığındaki sekizinci yılda durdurulabilmiştir. Bu savaşlar III. Ramses'in Medinet Habu'da yer alan *"Ölüler Tapınağı"*nda resmedilmiştir. Ayrıca belgelerde hüzünle anlatılan savaşın izlerinden, deniz kavimlerinden bahsedilmiştir (Gürgen, 2017b: 19-20). Keza Anadolu'da zaman zaman kıtlık dönemlerinin yaşanması da Doğu Akdeniz ve Yakındoğu kentlerini yakından etkilemiştir. Keza Hitit kanunlarında geçen bir maddede kıtlık yıllarından bahsedilmiştir. Ayrıca bu durum Ugarit belgelerine de yansımış ve gıda sorununa birçok metinde yer verilmişti. Büyük olasılıkla Alašia kralının Ugarit kralına göndermiş olduğu mektupta ülkesi için gıda ürünleri talep ederken başka bir mektupta da Hitit kralı için Ugarit'ten Ura limanına gelecek gıda ürünleriyle dolu geminin *"ölüm kalım meselesi"* anlamı taşıması da dikkat çekmektedir (Nağış, 2019: 64).

Hitit Devleti yukarıda bahsi geçen kıtlık olaylarını da göz önünde bulundurarak önce devletini güçlendirip sonra rotasını değiştirerek, Doğu Akdeniz'de bulunan uygarlıkları himayesinde toplamayı amaçlamıştı. Bu amaçta Ugarit gibi birçok liman kent

devletini vassal statüsünde kendi bağlamayı başarmıştı. Kıbrıs'ta bu amacın bir parçası olarak nasibini almıştır. I. Šuppiluliuma döneminde Kıbrıs üzerine üç kez deniz savaşı yapıldığı Boğazköy arşivinden çevrilen vesikadan da anlamaktayız:

> *"Orduyu seferber ettim. Ve denize çabuk ulaştım. Ben Šuppiluliuma, Büyük kral. Ve Alašia gemileri bana karşı durdular, denizin ortasında üç defa savaşa. Denizin ortasında onları yakaladım ve gemileri ateşe vermek suretiyle onları imha ettim. Fakat sonra ben nasıl ki … ulaştım, Alašia'dan düşmanlar bana geldi. Savaş için sürü hâlinde (bana) karşı… onun için ben inşa ettim. Šuppiluliuma, Büyük kral, bu daimî kaya tapınağını…"* (KBo XII, 38, Rs. III, CTH 121; Ayyıldız, 2007: 43). (Görsel-1)

Šuppiluliuma zamanında yapılan bu deniz savaşıyla Kıbrıs mağlup edilmiş ve Hitit devletinin hâkimiyet alanı genişlemiştir. III. Hattušili döneminde vassal devlet konumuyla hâkimiyetinde olan Kıbrıs IV. Tudhaliya zamanında kesin bir şekilde Hitit Devletinin hâkimiyetine alınmış ve Hitit Devleti yıkılana kadar bu durum devam etmiştir. Kıbrıs'ta Ugarit kadar önemli ve bölgedeki politikaların seyrini değiştirmede etkin rol oynuyordu. Özellikle Geç Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı'na ait yazılı belgelerden Kıbrıs'ın Anadolu, Mısır, Kuzey Suriye ile ticari ve politik ilişkiler kurduğunu anlamaktayız. Levant kıyısından bulunan kent devletlerinin el değiştirerek farklı devletler tarafından yönetiliyordu. Bu devletlerin başında önceki bölümler bahsettiğimiz Mısır ve Hitit gelmektedir. Doğu Akdeniz ticaret döngüsünde yer edinmek ve güçlerini ekonomiyle pekiştirmek için bu bölgenin topraklarında söz sahibi olmak için uzun yıllar mücadele vermişlerdir. Geç Tunç Çağı Doğu Akdeniz ticaretine dair bilgileri Mari, Amarna, Boğazköy ve Ugarit metinlerinden elde edilmektedir (Gürgen, 2017b: 18-20).

Doğu Akdeniz deniz ticaretinin en önemli noktası rüzgârlar ve akıntıların yönüdür. Geç Tunç Çağı ve günümüz rüzgâr yönleri mukayese edildiğinde Mısır'dan gelen rüzgârın Kıbrıs'ın güneydoğu kıyısından geçerek ve Karpaz Yarımadası'ndan devam ederek İskenderun Körfezi'ne ulaşmaktadır. İskenderun Körfezi'nin batısından esen Poyraz ise Karpaz Yarımadası yönünde esmektedir. Bunların dışında bir de Levant kıyılarından esen doğu rüzgârı Ugarit'in güneyinden esen Gündoğusu rüzgârı da Karpaz Yarımadası'na erişmektedir. Bu rüzgârlar Kıbrıs ile denizaşırı ülkelerin arasında ticaret güzergâhının oluşturulmasında etkili olmuştur. Doğu Akdeniz ticaretinde oldukça etkin olan Kıbrıs kendine en yakın kıyı bölgesini ticaret rotası olarak belirlemiştir. Geç Tunç Çağı ticaretine bakıldığında genellikle Levant bölgesinde bir ticaret ağı oluşturulmuştur.

Kıbrıs'a çok yakın olduğu söylenmese de en hızlı şekilde ulaşabileceği Ugarit kent devleti ile direkt olarak irtibata geçmiştir. Bu sayede ekonomik ve politik ilişkiler oluşturulmuştur. Karpaz Yarımadası'nda bulunan Kaleburnu-Kral Tepesi ve etraflarının bilhassa bu dönem içerisinde denizaşırı merkezlere olan yakınlığından ve Ugarit'e en yakın yerleşim yerleri olması, bu iki devlet arasındaki köprü görevi üstlendiği arkeolojik buluntular eşliğinde tasdiklenmektedir (Kızılduman, 2017; 38-39).

Dönemin ticari metalarına ve hangi devletlerle ilişkiler kurulduğuna dair en kapsamlı kanıtları ise 1984'ten beri kazıları yapılan Uluburun Gemisi vermektedir. Batık bulunmadan önce Geç Tunç Çağı'nda gerçekleştirilmiş olan ticaret hakkında Ugarit, Boğazköy, Amarna ve Mısır mezar resimlerinden faydalanarak bilgiler elde edilmişti. Ancak Uluburun Batığı'nın bulunması o dönem ticaretine dair somut delilleri ortaya çıkarmıştır. Keza kurşun izotop analizleri yapılarak gemide yoğun olarak bulunan bakırın Kıbrıs kökenli olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda Kıbrıs'ın Ugarit ile bağlantısı ve Ugarit limanlarından kara ticaretiyle Anadolu içlerine ve Kuzey Suriye'nin iç kesimlerine Kıbrıs ürünlerinin taşındığının da bir göstergesidir. Yazının kullanılması ile birlikte Kıbrıs Adası'nın keşfi ve öneminin farkına varılmıştır. Kıbrıs'ın bakır, kereste, demir gibi çeşitli maden yönünden zengin kaynaklarının olması ön plana çıkmasında etkili olmuştur (Balkozak, 2007: 18; Gürgen, 2017b: 21-22). MÖ II. binyılın son dönemlerinde bakır ticaretinin arttığı gözlenmektedir. Minos ve Miken'inde akışa dâhil olmasıyla Kıbrıs Doğu Akdeniz ticaretinde Ugarit ile birlikte köprü vazifesi görmekteydi. Anadolu ile kurulacak bağlantıda ve Kuzey Suriye ile Ege arasındaki iletişimi sağlayacak bir rolü üstlenmişti. Buluntulardan çıkan Miken seramiği, Kenan kapları, Mısır objeleri ve Anadolu'ya ait gri keramikler gibi örnekler ticaret akışının ne derece yayılım gösterdiğini ispatlamaktadır. MÖ 1700'lü yıllarda Girit'in Kıbrıs ve Kuzey Suriye ile ticari etkileşimler gerçekleştirdiğini ve bu devletlerden farklı madenler, en fazlada bakır ithal ettiğini ayrıca kültürel alışverişinde sağlandığını anlamaktayız. Kıbrıs dönemin Bakır deposu olduğundan pek çok uygarlığın dikkatini çekmiştir (Pulak, 2006: 64; Okkar, 2017: 30; Odabaşı, 2022: 267).

Hititlerin adadaki egemenlikleri süresince Kıbrıs halkı pek çok isyanın başlatıcısı olmuştur. Bu isyanlardan en çok bilineni II. Hattušili vefat ettiği zaman gerçekleşen isyandır. III. Hattušili'den sonra başa geçen IV. Tudhaliya isyanı başlatan Alašia kralını yenerek adayı tekrardan Hitit'in hâkimiyetine alarak vergiye bağlamıştır. III. Arnuwanda

döneminde ise Kıbrıs'a Akaların göç ettiği tespit edilmiş ve bu durum Hititlerin bölgedeki gücünü sarsacak endişesi hâkim olmuştur. Bu endişe ve tahta geçen II. Šuppiluliuma Kıbrıs'a geniş çaplı bir sefer düzenlemiştir. Kıbrıs ve Hitit arasında yapılan deniz savaşında Hitit Devleti Kıbrıs'ı mağlup etmiştir. Küçük bir donanmaya sahip olduğu düşünülen Hititler, Ura limanı vasıtasıyla Ugarit ve Kıbrıs/Alašia ile bağlantı kurarak deniz ticaretinin işleyişine müdahil olmuştur. Kıbrıs ve Ugarit aralarında ekonomik ve coğrafi yakınlıktan dolayı kültürel etkileşimlerin yaşandığı aynı zamanda konumlarından dolayı uzun yıllar Hitit ve Mısır arasında sürekli olarak bir mücadelenin hedefleri olmuşlardır (Okkar, 2017: 32).

Mısır, Yakındoğu ve Ege Denizi arasında gerçekleştiren ticaret bağlantısının göbeğinde bulunan Kıbrıs, zamanla Mısır ve Hitit gibi güçlü devletlerin egemenlik kurmak isteyecekleri gözde bir devlet konumuna gelmiştir. Nitekim ada içerisinde sürekli olarak hâkimiyetin ve politik ilişkilerin değiştiğini görmekteyiz. Bunun yanı sıra kültürel ilişkilerinde geliştiği görülmektedir. Orta Tunç Dönemi'nde Suriye, Filistin, Mısır ve Minos kültürleriyle temas hâlinde olunduğu anlaşılmaktadır. Döneme ait, Mısır-Tell el Daba'da Kıbrıs- Mısır etkileşimlerini kanıtlayan beş yüzden fazla Kıbrıs seramiği bulunmuştur. Ayrıca bu dönemde kuzey sahil şeridinde yirmi bir tane kalenin inşa edilmesi de göze çarpmaktadır. Bu kalelerin yapılış amacının güvenliğin sağlanması ve bölgedeki bakır kaynaklarının güvenceye alınması önere sürülmektedir ancak Mısır'da başlayan Hiksos saldırılarının Kıbrıs'a kadar uzamasının da etkili olduğu düşünülmektedir. Adanın bazı bölgelerinde Hiksoslara ait mezarların bulunması, yazılı bir belge bulunmamış olsa da Hiksosların bir dönem Kıbrıs toprakları içerisinde yaşadığını düşündürtmektedir. Geç Tunç Çağı'na gelindiğinde ise Kıbrıs, Doğu Akdeniz ticaretinde doğu ve batı istikametinde daha etkin olmaya başlar. Dönemin en meşhur ve gereksinim duyulan bakır madenini ihraç eden Kıbrıs ayrıca geliştirdiği keramik çanak çömleklerini de denizaşırı devletlere götürmüştür. Kıbrıs'ın ticaretini yaptığı ürünler, iletişim kurduğu devletler hakkında Amarna Mektupları, Gelidonya ve Uluburun gibi gemi batıkları, bölgede yapılan kazılarda keşfedilen buluntular ve *"Cesnola Koleksiyonu'*nda görülen örneklerden bilgiler elde edilmektedir (Özargun, Pınarcık, 2021: 550-551).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TİCARİ İLİŞKİLER VE UGARİT İZLERİ

3.1. BELGELERDEKİ TİCARİ İLİŞKİLER ve UGARİT İZLERİ

Yazının ortaya çıkışı ve ticaret ile devletlerarasında hızla yayılması artık diplomatik ilişkilerin belgelere yazı biçiminde yansıdığını göstermektedir. Bu bölümde de dönem içerisinde devletlerarasında imzalanan anlaşma metinleri ve çeşitli mektuplar hakkında bilgi verilerek bu metinlerin çevrilmiş hallerine yer verilecektir.

3.1.1. Amarna Mektupları

Amarna Arşivleri Doğu Akdeniz coğrafyasındaki Kıbrıs, Mısır, Ugarit gibi devletler hakkında bilgiler ve belgeler içermektedir. Amarna Arşivlerinde sekiz tane Alašia mektubu ortaya çıkarılmıştır. Bu mektuplar bulunduğu zaman henüz Alasiya'nın kim ve nerede olduğu bilinmiyordu. Mektupların keşfiyle birlikte Alašia devletinin konumu hakkında tezler ortaya atılmıştır. Amarna Arşivi'nden çıkarılan kil tabletler bazı yöntemler eşliğinde incelenerek aynı anda Kilikya, Suriye ve Kıbrıs çömlekleriyle karşılaştırılmıştır. Bu sayede tabletlerin ait olduğu coğrafya hakkında kesin olmasa da yüksek ihtimallerle doğruluk tespit edilmiştir. Ayrıca bu incelemeler yalnızca Alašia mektuplarına yapılmamış, Amarna Arşivi'nde bulunan üç yüzden fazla tablet üzerinde de uygulanmıştır. Net sonuçlara ulaşmak adına Alašia tabletlerine uygulanan incelemeler MÖ XIII. Yüzyılın sonlarına denk geldiği düşünülen Alašia kralının Ugarit'e gönderdiği *RS L.1* adlı tablette de uygulanmıştır (Yılmaz, 2021: 282-284).

Tell-el Amarna mektuplarında verilen bilgilere göre Ugarit olarak anılsa da "Şamra" adı verilmiştir. Buradaki metal ticaretine ait buluntular liman taraflarında ortaya çıkarılmış ve incelemelerin sonucunda Mısır, Mezopotamya, Ege ve Hitit ile ilişkileri açıkça anlaşılmıştır (Hamza, 2006: 22).

Amarna Mektuplarına baktığımızda karşımıza Hitit, Mitanni, Asur, Babil, Mısır gibi güçlü devletlerin isimleri çıkmaktadır. Ancak Arzava ve Alašia gibi vassal krallıkların isimleri de diplomatik ve politik yazışmaların içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle Amarna Mektupları, Geç Tunç Çağı ticaret akışı hakkında ve diplomatik

etkileşimler hususunda bilgi verdiğinden dolayı önemli kaynaklar olarak görülmektedir (Demand 2011: 166; Çömelekoğlu, 2012: 52).

Amarna Mektupları içerisinde Alašia mektuplarının varlığından ve Alašia/ Kıbrıs ile Mısır Devleti'nin etkileşimlerine doğrudan kanıt olarak elimize ulaşan bu metinlerden birkaç örnek parça, aşağıda verilecektir. Bu parçalar S. Ayyıldız'ın Yayımlanmamış yüksek lisans tezinden alınmıştır.

> ***EA 36***
> *9-14. Ben sana ne gönderdiysem azdır. Şimdi ama döndüm. [ve] gönlünden geçeni sana göndermek istiyorum [ve] benim istediğimi sen yolla! Kalbinde… şimdi kardeşim için çok bakır hazırladım. Ve [çok sayıda] gemiyi buraya getirteceğim. Yolla… bakır... Bakır hazırlandı.*
> ***EA 39***
> *1-5. kardeşim Mısır kralına, kardeşin Alašia kralı şöyle der: "Benim sıhhatim yerindedir. ve senin sıhhatin yerinde olsun! 6-9. Senin evin, kadınların, çocuğun, hanımların, araban, atların ve Mısır'da, ülkende çok sıhhatte olsunlar! 10-13 Kardeşim elçilerim onları hemen, acilen / çarçabuk gönder ki / yolla ki senin sağlığını / sıhhatini işiteyim. 14-20. Bu insanlar benim tüccarlarım, kardeşim! Hemen hızlı bir şekilde onları gönder. Benim tüccarlarıma (ve) gemime senin için hak iddia eden biri yaklaşmayacak.*
> ***EA 40***
> *1-3 Kardeşim Mısır ülkesi idarecisine / yöneticisine kardeşin Alašia ülkesi idarecisi şöyle söyler: 4-5… sıhhattedir. /sağlıklıdır… sıhhatte olsun. 6-8. Kardeşim [Šum]iti'nin huzurunda 9 (talent) bakır, 2 fildişi bir gemi bir kerestesini [onun için] oraya yolladım. / gönderdim. 9-11. Ama o bana hiçbir şey vermedi. Bu yüzden sen şimdi fildişi yolla, kardeşim! 12-15. Şimdi sana hediye olarak 5 talent bakır, 3 talent kaliteli bakır, bir fildişi, bir urkarinu ağacı / kerestesi, bir gemi ağacı / kerestesi yolladım. / gönderdim. 16-17. Ayrıca / bunun dışında kardeşim, bu insanlar ve bu gemi kralındır. 18-20 Beyim ve sen kralın gemisini, beyim acilen (geri) gönder!* (Ayyıldız, 2007: 126-142; Çömelekoğlu, 2012: 52-53).

Amarna Arşivlerinde yer alan Alašia Mektuplarından da anlaşıldığı gibi Mısır ve Kıbrıs arasında özellikle dönemin en önemli ticarî meta olan bakır aktarımının gerçekleştiğini görüyoruz. Nitekim bakırın dışında Ugarit'te de varlığı tespit edilen fildişinin ve kerestenin de ticaret akışında yerini aldığını, belgelerde kesin olarak görmekteyiz. Doğu Akdeniz için Kıbrıs, Ugarit, Arzava gibi vassal statü ile güçlü devletlerin himayesinde kalmış liman devletlerin, aslında bölgenin konumu ve bölgedeki ihtiyaçların temini için ne denli önemli olduğunu buradan yola çıkarak bir kez daha anlamakta ve birbirleriyle olan bağlantılarını ilişkilendirebilmekteyiz.

3.1.2. Ugarit Yazışmaları

Kazı çalışmalarıyla birlikte ortaya çıkan Ugarit saray arşivlerinde, Doğu Akdeniz deniz ulaşımı ve ticaret rotaları hakkında bilgi içeren Ugaritçe ve Akadça yazılmış birçok tablet bulunmuştur. Linder'in çalışmasında da bahsetmiş olduğu gibi Ugarit'in bir liman kenti olmasından kaynaklı denizciliğin merkezi olması ve ekonomiye ve deniz gücüne sahip olması da bu belgelerle ispatlanabilir. Ugarit'in önemli limanlarından biri olan Minet-el Beida'da keşfedilen depoların ihraç edilecek çok fazla Kenan amforaları ve Kıbrıs kültürüne ait ürünlerin bulunması da Ugarit'in Doğu Akdeniz ticaretinde farklı kültür ve uygarlıklardan elde ettiği ürünlerin dağıtımını yaptığını göstermektedir. Keza Ugarit Arşivleri; Beyrut, Byblos, Sidon ve Tyre gibi bölgede bulunan liman kentlerinin hem kendi aralarında hem de etraflarında bulunan kültürler ile etkileşimlerini meydana çıkarmakta ve Geç Tunç Çağı Doğu Akdeniz ticaretinin ne derece ilerleme gösterdiğini aktarmaktadır. Arşivlerden çıkan bilgiler doğrultusunda deniz ticaretin çok yönlü olarak geliştiğini görmekteyiz. Ayrıca Ugarit Arşivleri, deniz ticaretinde saray denetiminin bulunduğunu ancak meslek olarak denizcilik ve tüccarlık yapan özel kişilerinde limanlara geldiğini, hatta yabancı kişilerinde buralara uğradığını aktarmaktadır. Ugarit Krallarına bağlı olan gemilerin de *"Alashiya (KTU 2.42=UT 2008), Mısır (KTU 2.38=UT2059), Girit (RS 16.238) ve Kizzuwatna (RS 20.212)"* ile ticari boyutta etkileşimler kurduğu ortaya çıkarılmıştır (Linder, 1981: 33-34; Vidal, 2005: 294; Çömelekoğlu 2012: 49-50). (Harita 1 ve 5)

> ***II. Niqmepa ve II. Muršili Arasındaki Antlaşma CTH 6634***
> *"§1 (1-12)*
> *Hatti ülkesi kralı, Büyük Kral Majestem Muršili şöyle söyler. Ben erkek kardeşlerin ile birlikte ... ve ben Kral, babanın tahtına sen Niqmepa'yı yerleştirdim. Ve seni babanın ülkesine döndürdüm. Sen Niqmepa, ülkenle birlikte benim kölelerimsiniz. Ve [eğer] sen Niqmepa, bugünden itibaren gelecekte de beyiniz Hatti ülkesi kralını [ve] Hatti ülkesini korumazsan, sen tanrı yeminini bozacaksın. Sen Niqmepa'ya nasıl şahsın, karıların, çocukların ve ülken sevgili ise, [kralın] vücudu, kralın şahsı, kralın oğulları ve Hatti ülkesi de [senin için] sonsuza kadar sevgili olsun. Gelecekte Hatti ülkesi kralının, kralın oğullarının, [kralın] torunlarının ve Hatti ülkesinin barış antlaşmasına uy. Şimdi sen Niqmepa, kralın huzuruna gel. Fakat eğer gelmek senin için mümkün olmazsa, senin için bazı meseleler çıkarsa, sen yeminden muaf olacaksın.*
> *§2 (13-21)*

Sen benim dostumla barış içinde ol. Ve düşmanımla düşman ol. Eğer Hatti ülkesi kralı, Hanigalbat, Mısır, Babil ya da Alši ülkesine karşı (sefere) giderse, [senin] ülkenin sınırı yakınında hangi [yabancı] ülke olursa olsun, Hatti kralına düşmandır. [Ya da] Hatti ülkesi kralına dost olan (ve) senin sınırının yakınında bulunan hangi ülke olursa olsun, -[Mukiš ülkesi], Halep [ülkesi, Nuhašše) ülkesi- döner ve [Hatti ülkesi] kralına düşman olur ve [Hatti ülkesi] kralı, onlara saldırmak için gittiğinde, [eğer sen Niqmepa] yaya ve [arabalı] savaşçılarınla birlikte yürekten hareket etmezsen ve eğer sen [yürekten] savaşmazsan, sen tanrı yeminini bozacaksın.

§3 (22-29)

Ve eğer [ben], Niqmepa'ya yardım için yaya ve [arabalı savaşçılarla birlikte yüksek rütbeli bir memuru gönderirsem] ya da [eğer başka] bir [ülkeye] saldırmak için [askerler gönderirsem] ve sen [Niqmepa, yürekten yaya ve arabalı savaşçılarınla birlikte harekete geçmezsen] ve düşmanla [savaşmazsan], üstelik [günah işler) (ve) şöyle söylersen: "[Her ne kadar yemin altında ve antlaşmanın kölesi isem de] ya düşman onları yensin, [ya da onları düşman yensin). Ben o konuda herhangi bir şey bilmek istemiyorum." Sen tanrı yeminini bozacaksın. Eğer sen, o düşmanı [gönderirsen] ve (şöyle söylersen): "[Hatti ülkesi askerleri şimdi] saldırmak için geliyor. [Tetikte ol!" Sen yemini bozacaksın].

§4 (30-34)

Ve eğer [herhangi bir düşman), Hatti ülkesi kralına karşı [ayaklanırsa] ve [Hatti ülkesine saldırırsa] ya da eğer [Hatti ülkesi] kralına karşı [isyan ederse ve sen Niqmepa, onu işitirsen, sonra sen derhal Büyük Kral'ın yardımına yaya ve arabalı [savaşçılarla birlikte gel]. Eğer (sen) Niqmepa [için] gelmek imkansızsa, [oğlun ya da erkek kardeşin derhal Hatti ülkesi] kralının yardımına, [yaya ve arabalı savaşçılarla birlikte gelsin].

§5 (35-38)

ve eğer herhangi biri, sen (Niqmepa) ya da birini, sıkıştırırsa (?) ve sen, [Hatti ülkesi] kralına [(haber) gönderirsen: "Yardıma gel]." Sonra kral [senin yardımına gelsin]. [O, prens ya da yüksek rütbeli bir memuru, yaya ve arabalı savaşçılarla birlikte] göndersin. [Ve onlar senin için o] düşmanı [yensin].

§6 (39-44)

[Ben Hatti ülkesi] kralı, sen Niqmepa'yı [şimdi hizmetime aldım. Eğer ben Ugarit ülkesine, Hatti ülkesinin yaya ve arabalı savaşçıları ile birlikte [yüksek rütbeli bir memuru gönderirsem] ve [onlar] şehrinize [girerse, Niqmepa onlara baksın. Ve onlara erzak temin etsin]. Onlar, onun huzurunda kardeşler gibi [yürüsün. Ve sen, Hatti ülkesinin kralını koru). ve [üstelik] eğer herhangi bir Hititli, [Niqmepa'ya karşı kötülük] dilerse [ya da] onun ülkesini ve şehirlerinden birini [ele geçirmeye] çalışırsa, [o, yemini bozacak].

§7 (45-50)

Ve [Büyük Kral'ın], ülkenizden [alıp götürdüğü] NAM.RA'lardan hangisi olursa olsun, ister [Mukiš ülkesinin] NAM.RA'ları, ister Nuhašše ülkesi NAM.RA'ları, ister [Niia ülkesinin NAM.RA'ları] ister [Kinza ülkesinin] NAM.R…

§8 (51-53)

Eğer herhangi [biri], ister Hititli, ister [Ugarit] halkından biri, sen Niqmepa'yı [kötü] bir mesele için kışkırtırsa [ve sen Niqmepa, onu yakalamazsan ve onu) Hatti ülkesi kralına göndermezsen, sen yemini bozacaksın].

§9 (54-57)

[Hatti ülkesinde yaşayan] Ugarit halkından ister soylu biri ister erkek] ya da kadın köle olsun, eğer Niqmepa, [Hatti ülkesi kralından onu] isterse, [eğer o, onu geri verirse, o, onu alsın). Fakat eğer [Hatti ülkesi] kralı, [onu] geri vermezse [ve o, kaçarsa ve sana gelirse] ve böylece eğer Niqmepa, onu çalarsa, [o, yemini bozacak].

§10 (58-60)

Ben [Hatti ülkesi] kralının, güvenli bir şekilde [sana söyleyeceğim hangi] güvenilir mesele olursa olsun [...], ben sana söyleyeceğim. Fakat eğer [sen Niqmepa, güvenli bir şekilde bu meseleleri tutmazsan], sen yemini bozacaksın.

§11 (61-69)

[ve eğer] bir kısım [halk] yola çıkar [ve senin ülkene gelirse) ve sen Niqmepa onların huzurunda ters bir şekilde [konuşursan ve onları] dağlara ya da başka ülkeye [yöneltirsen], sen yemini bozacaksın. Onların huzurunda uygun bir şekilde konuş. Onlara (Hatti ülkesi) yolunu göster. [Onlara] bira ve yiyecek ver. [ve eğer] yabancı [ülkedeki] halk, savaşla sıkışır, [yola çıkar] ve Ugarit ülkesine girerse, Niqmepa [onları yakala]. Ve onları Hatti ülkesi [kralına] geri ver. Eğer (sen) Niqmepa [onları] yakalamazsan ve onları [Hatti ülkesi kralına] geri vermezsen, [sen] yemini bozacaksın].

§12 (70-72)

Eğer bir kaçak, Hatti ülkesinden [kaçarsa] ve [Ugarit ülkesine gelirse], Niqmepa onu yakala. Ve onu Hatti ülkesine [geri ver. Eğer sen onu geri vermezsen, sen] yemini [bozacaksın].

§13 (73-78)

Eğer bir kaçak, [Ugarit) ülkesinden [kaçarsa] ve [Hatti ülkesine] giderse, Hatti ülkesi kralı [onu yakalamasın. Ve onu geri vermesin. Bir kaçağı geri vermek], Hatti ülkesi kralı için [uygun değildir. Eğer bir kaçak], Hanigalbat ülkesinden ya da [başka bir ülkeden Ugarit ülkesine] gelirse, Niqmepa onu [alıkoyma. Onun Hatti ülkesine gitmesine izin ver]. Eğer sen, onu alıkoyarsan, [sen yemini bozacaksın].

§14 (79-80)

Niqmepa'nın [istediği] ne olursa olsun, [Hatti ülkesi kralından istesin). Hatti ülkesi kralı, [ona ne verirse, o, onu alsın. Hatti ülkesi kralının ona vermediğini almasın).

§15 (81-86)

Ve ben, Niqmepa'ya [...] ve nasıl iyi bir şekilde davrandıysam, eğer [sen Niqmepa... Hatti ülkesinin mutluluğunu istemezsen] ve [Hatti ülkesi kralı), Büyük Kral Muršili'yi korumazsan [ve daha ziyade] başka bir ülkenin - Hanigalbat ya da [Mısır'ın mutluluğunu istersen], eğer [sen, başka bir] Büyük Kral'ı korumayı arzularsan, [sen yemini bozacaksın]. ve [Bin Tanrı bu antlaşma için) toplantıya çağrılsın. [Onlar dinlesin ve tanık olsun)

$16 (87-92)

[Göğün Güneş Tanrısı), Arinna şehrinin [Güneş Tanrıçası, Göğün Fırtına Tanrısı, Hatti ülkesinin Fırtına Tanrısı, Serri, Hurri, Nanni dağı, Hazzi dağı, Panayırın (?) Fırtına Tanrısı, Karargahın Fırtına Tanrısı, Halep şehrinin Fırtına Tanrısı, Zippalanta şehrinin Fırtına Tanrısı, Nerik şehrinin Fırtına Tanrısı, Lihzina şehrinin Fırtına Tanrısı, Harabenin Fırtına Tanrısı, Hišašhapa şehrinin Fırtına Tanrısı), Šahpina şehrinin Fırtına Tanrısı, [Sapinuwa şehrinin Fırtına Tanrısı, Pittiiarik şehrinin Fırtına Tanrısı), Šamuha şehrinin Fırtına Tanrısı, [Hurma şehrinin Fırtına Tanrısı), Šarišša şehrinin Fırtına Tanrısı, [Yardımın] Fırtına Tanrısı, [Uda şehrinin Fırtına Tanrısı, Kizzuwatna şehrinin] Fırtına Tanrısı, İshupitta şehrinin [Fırtına Tanrısı, Ugarit şehrinin] Fırtına Tanrısı,

§17 (93-96)

Koruyucu Tanrı, Hatti şehrinin Koruyucu Tanrısı, Tanrı Zithariia, [Tanrı Karzi], Tanrı Hapantaliia, Karahna şehrinin Koruyucu Tanrısı, Kırın Koruyucu Tanrısı, Av Çantasının [Koruyucu Tanrısı), Tanrı EA, Tanrı Allatum, Turmitta şehrinin Tanrı Telipinu'su, [Tawiniia şehrinin] Tanrı Telipinu'su, Hanhana şehrinin Tanrı Telipinu'su, [Tanrı Bunene), Tanrı Pirwa, Tanrı Aškašepa,

§18 (97-100)

[Yeminin] Beyi Ay Tanrısı, Yeminin Kraliçesi İshara, [Göğün Kraliçesi Hepat, İštar), Kırın İštar'ı, Ninuwa şehrinin İštar'ı, [Hattarina şehrinin İštar'ı, Tanrı Ninatta ve Kulitta], Hatti ülkesi Savaş Tanrısı, [İllaia şehrinin Savaş Tanrısı, Arziia şehrinin Savaş Tanrısı), Tanrı İarri, Tanrı Zappana,

§19 (101-111)

Hurma şehrinin Tanrı Hantitaššu'su, [Šamuha şehrinin Tanrı Abara'sı], Ankuwa şehrinin Tanrıça [Katahha'sı], Katapa şehrinin [Kraliçesi, Tahurpa şehrinin Tanrıça Ammamma'sı], Dunna şehrinin Tanrı Hallara'sı, [Hupišna şehrinin Tanrı Huwaššanna'sı]. Išhupitta şehrinin Tanrı Tapišuwa'sı, Landa şehrinin [Hanımı, Landa şehrinin] Tanrı Kunniiawanni'si, Kinza şehrinin Tanrı [NIN.PİSAN.PİSAN'ı], Niplani dağı, [Šariiana] dağı, [Pišaiša dağı], Lulahi [ve] Hapiri Tanrıları, Tanrı [ERES.KI.GAL, Hatti ülkesinin tüm erkek] ve dişi tanrıları, Ugarit ülkesinin tüm erkek ve [dişi tanrıları, tüm ilk tanrılar]: Nara, Namšara, Minki, [Tuhuši, Ammunki, Ammizzadu), Anu, Alalu, Antu, [Apantu, EN LIL. NINLIL, Dağlar], Nehirler, Pınarlar, Büyük Deniz, Gök, [Yer. Rüzgarlar] ve Bulutlar. [Onlar] bu antlaşma ve [yemin] için tanık olsun.

§20 (112-115) Bu [tablette] yazılan [yeminin ve antlaşmanın tüm sözlerine, eğer Niqmepa uymazsa, sonra bu yemin [tanrıları] Niqmepa'yı [şahsı] karıları, çocukları, torunları, [evi], şehri, ülkesi, malı ve mülküyle birlikte mahvetsin.

§21 (116-119)

Fakat eğer Niqmepa, bu tablet üzerine [yazılan] yeminin ve antlaşmanın [bu] sözlerine uyarsa, [bu yemin tanrıları Niqmepa'yı] şahsı, karıları, çocukları, [torunları, evi, şehri, ülkesi], malı ve mülküyle birlikte korusun."

(Karauğuz, 2002; 172-175; CTH 66: CTH 66 Vertrag Muršilis II. mit Niqmepa von Ugarit Konkordanz der hethitischen Keilschrifttafeln (uni-wuerzburg.de) *(02.05.2024).*

Hitit- Ugarit bölüm başlığında iki devlet arasındaki ilişkilerden bahsetmiştik. Bu anlaşma metni ise Hitit'in Ugarit'e olan tavrını ve Ugarit'ten beklentilerini gayet açık bir şekilde anlatmaktadır. Ayrıca metinde geçen *"yemin bozarsın'* ifadelerinin anlaşma hükümlülüklerini yerine getirmezler ise anlaşmanın bozulacağına işaret etmektedir. Hitit Devleti'nin Ugarit üzerinde üstünlük kurduğunu ve bölgeye hâkim olmak istediğini de metinde geçen ibarelerden net bir şekilde anlıyoruz. Bölgeye kaçan insanların Hitit devletine tesliminin yapılması gibi ifadeler bunu açıklamaktadır. Keza anlaşmanın hükmünün yalnızca anlaşmanın yapıldığı kralı değil, gelecek soyunu ve tüm ailesini hatta Ugarit ülkesini ilgilendirdiğini de açıkça metinde belirtmişlerdir. Bu sebepledir ki uzun yıllar anlaşmaya sadık kalınmış ve Ugarit vassal statüsüyle Hititlerin boyunduruğunda yıkılışına kadar varlığını sürdürmüştür.

3.1.3. Anlaşma Metinlerine Örnekler

I. Šuppiluliuma ile Nuhašše Kralı Tette'nin yapmış olduğu bir antlaşma;

KBo I 4 + KUB III 10 (CTH 53) öy. II 6-32
"O, benim dostumla barış hâlinde olsun. ve düşmanıma düşman olsun. Ḫatti Ülkesi kralı, Hurri, Mısır, Babil, Aštata ve Alši ülkesine karşı giderse, senin sınırının yakınındaki hangi yabancı ülke ve Ḫatti Ülkesi kralına düşman olan hangi ülke olursa olsun ya da Ḫatti Ülkesi kralı ile barış hâlinde olan sınırının yakınındaki Mukiš, Halep, Kinza Ülkesi olursa olsun ya da dönen ve Ḫatti Ülkesi kralına düşman olan hangi ülke olursa olsun, ben Ḫatti Ülkesi kralı, saldırmak için ileri gittiğimde, Tette, tam bir samimiyetle hareket etmezse ya da tam bir samimiyetle dövüşmezse, o, tanrı yeminini bozacak. Ya da ben, bir prens veya yüksek rütbeli bir memuru, yaya ve arabalı savaşçılarla birlikte, Tette'nin yardımına ya da başka bir ülkeye saldırmak için gönderirsem, Tette, samimi bir şekilde yaya ve arabalı savaşçılarıyla hareket etmezse ve düşman ile dövüşmezse, o, tanrı yeminini bozacak. Ya da eğer o, günah işlerse ve "her ne kadar yemin altında isem ve antlaşmaya konu isem de ya düşman onu yensin ya da o, düşmanı yensin. Ben onun hakkında herhangi bir şey bilmek istemiyorum" derse, o, tanrı yeminini bozacak. Ya da o, düşmana "Ḫatti Ülkesinin askerleri şimdi saldırmaya geliyor. Tetikte ol!" diye yazarsa o, tanrı yeminini bozacak" (Karauğuz, 2002: 235; Cengiz: 2022: 106-107).
Dönemin bir diğer anlaşması ise Šaušga-muwa Antlaşması;
KUB XXIII 1
Ay. III
42-45.Nasıl Mısır Ülkesi kralı, Majestemin dostu ise, o, senin de dostun olsun. [Fakat] eğer o, Majestemin düşmanı ise, o, senin de düşmanın olsun.
Ay. IV

1-13. ve benimle eşit olan krallar Mısır Ülkesi Kralı, Babil Ülkesi Kralı, Asur Ülkesi Kralı ve Eğer Mısır Ülkesi Kralı, Majesteme dost ise, o senin de dostun olsun! Fakat eğer o majesteme düşmansa, senin de düşmanın olsun! Eğer Babil Kralı, Majesteme dost ise, o senin de dostun olsun. Fakat eğer o majesteme düşmansa, o senin de düşmanın olsun! Asur Ülkesi Kralı nasıl Majesteme düşmansa, o senin de aynı şekilde düşmanın olsun. Senin tüccarın onun ülkesine gitmesin. Ve sen ülkene onun tüccarının girmesine izin verme. O, senin ülkene geçmesin. Fakat eğer o, senin ülkene gelirse, onu yakala. Ve onu majestelerine gönder.
(Beckman, 1999: 103-107; Karauğuz, 2002: 200-201).

Bu anlaşmadan anladığımız üzere Hitit, vassal devletlerinden dostu ile dost düşmanı ile düşman olmalarını da talep etmiştir. Ayrıca bu hususta gerektiğinde asker göndermelerini de ima etmiş ancak bu durumun karşılıklı olduğu da anlaşılmaktadır. Keza Šaušga-muwa Antlaşması, Hitit Devleti'nin kendine denk sayılabilecek devletleri sıralaması açısından da önemlidir. Vassal devletlerle yapılan anlaşmalarda önemli olan bir başka husus bağlı bulunduğu devlete vereceği vergiler ve bu vergilerin miktarlarıdır. Bu tür anlaşmaya I. Šuppiluliuma ile Ugarit kralı Niqmaddu arasında yapılan antlaşma örnek verilebilir. Anlaşma şu şekildedir;

RS 17.227 (CTH 47)
14-42. Majeste Büyük Kral Niqmaddu'nun sadakatini gördü. Şimdi Hatti Ülkesi'nin Kralı Büyük Kral Šuppiluliuma Şu sözlerle Ugarit Kralı Niqmaddu ile söyle bir antlaşma yaptı: Efendin Majestem Büyük Krala (ödeyeceğin) haraç (olarak) büyük şekel ölçüsünde) 12 Mana 20 şekel altın, 1 Mana ağırlığında bir altın kupa başlıca haraçtır. 4 keten giysi, bir büyük keten giysi, 500 şekel mavi erguvan yün, 500 şekel kırmızı erguvan yün efendisi Büyük Kral Majestem için. 30 (şekel) ağırlığında bir altın kupa, bir keten giysi, 100 (şekel) mavi erguvan yün, 100 (şekel) kırmızı erguvan yün kraliçe için. 30 (şekel) ağırlığında (bir) altın kupa, bir keten giysi, 100 (şekel) mavi erguvan yün, 100 (şekel) kırmızı erguvan yün veliaht için. 30 (şekel) ağırlığında (bir) gümüş kupa, bir keten giysi, 100 (şekel) mavi erguvan yün, 100 (şekel) kırmızı erguvan yün baş yazıcı için. 30 (şekel) ağırlığında (bir) gümüş kupa, bir keten giysi, 100 (şekel) mavi erguvan yün, 100 (şekel) kırmızı erguvan yün büyük binici için. ve ikinci büyük biniciye aynı şekilde Bir keten giysi 100 (şekel) mavi erguvan yün, 100 (şekel) kırmızı erguvan yün vezir için Bir gümüş kupa, bir keten giysi, 100 (şekel) mavi erguvan yün, 100 (şekel) kırmızı erguvan yün…için efendisi kralın, Majestemin büyükleri arasında (başka haraç kabul edecek) kimse yoktur. Niqmaddu haracını getirdiği gün (başka) bir hediye getirmekle yükümlü değildir (Alp, 2000: 91; Cengiz, 2022: 109-110).

Anlaşma metninin detaylarına baktığımızda kimin için ne kadar ne verileceği ve bu kişilerin statüleri ve verilecek ürünlerin rengi bile anlaşma metninde işlenmiştir. Buradan

yola çıkarak Hitit Devleti'nin diplomatik ilişkileri önemsediğini ancak Ugarit'in vassal konumda olmasından ve kendisinden güçsüz bir konumda bulunmasından dolayı olabildiğince kaynaklarını sömürme girişiminde bulunmuştur. Bu anlaşmada bize bunu gayet açık bir şekilde gösterir niteliktedir. Nitekim bu anlaşma sayesinde Ugarit coğrafyasının kaynaklarının ve renkli birçok çeşitte ürünlerin varlığını da görmekteyiz. Ugarit kendi kaynaklarının gücünü kendi gelişimleri için kullanmak yerine sürekli olarak dışarıya sevk etmiş ve özellikle vassal statüde olduğu yıllarda güçlü devletlere yüklüce vergiler vermek zorunda kalmıştır.

SONUÇ

Genel hatlarıyla Doğu Akdeniz ticareti ve bu ticarette Ugarit devletinin yeri ve işlevi hususunda bilgiler aktarılarak bölgedeki hâkimiyet olgularının ve bu hegemonya mücadelesinin nedenleri üzerinde durulmuştur. Devletlerin kendinde olmayan ürün ve kaynakları, geliştirilen ulaşım yöntemleriyle birlikte farklı coğrafyalarda aramaları, konum ve kaynak bakımından zengin gördükleri bölgeleri kendilerine bağlamak istemeleri neticesinde tarih sahnesinde savaş ve anlaşmaların gün yüzüne çıkmasına vesile olmuşlardır. Keza devletlerin ekonomik çıkarları, artık ürünün ortaya çıkmasıyla ve ihtiyaçlardan lüks eşyalara evinim ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Bu eksen doğrultusunda konunun kapsama alanı olarak Geç Tunç Çağı'nda devletlerin etkileşimlerini ve Ugarit'in çevre devletlerdeki etkisini gözlemlemiş bulunmaktayız. Ugarit'in Doğu Akdeniz üzerindeki bütünleştirici konumuyla yaklaşık olarak 500 yılı aşkın bir sürede Doğu ve Batı uygarlıkları hatta Güney ve Kuzey uygarlıkları da dâhil olmak üzere aralarındaki ticari etkileşimlerin odak noktası olmuştur. Hammadde ve ürün akışından ziyade kültürel anlamda zanaatlarla ortaya konulan ürünlerin tümü, Doğu Akdeniz coğrafyası üzerinden Ugarit çatısı altında toplanmakta ve yine buradan çevre devletlere aktarılmaktaydı. Söz konusu bu aktarım ticaret ile kültürel etkileşim sağlanmasını meydana getiriyordu. Dil ve mitolojik ibarelerde bu tür kültürel benzerliklerin izlerine rastlanmaktadır. Ayrıca bölgede yapılan arkeolojik kazılarda, edebi yönde bir etkileşimin yanı sıra çeşitli sanat ve zanaat kollarında da benzer kültürel izlere rastlanmıştır. Örnek verecek olursak en bilinen örnekler arasında Anadolu coğrafyasından, Doğu Akdeniz özellikle de Kuzey Suriye bölgelerine taşınan obsidiyen taşı ticareti ve dolayında Anadolu'nun kültürleri ve bazı sanatsal özellikleri bu coğrafyalarda yayılım göstermiştir. Keza bu bölgelerden de Anadolu'ya ve Ege coğrafyasına kadar kültür ve ticaret akışının sağlanmış olduğunu görmekteyiz. Nitekim devletlerin aralarında etkileşimler kurduklarını ve ticari olarak başlamış olan bu etkileşimlerin beraberinde kültürel ve sosyal birtakım değişimlerinde birbirlerine yansıması gayet doğal bir şekilde karşımıza çıkacaktır. Ticaretin gelişmesi ve giderek yayılması, yaşanılan kültür içinde yeni nesnelerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Ticari maddelerin yalnızca deniz içinde taşınması değil kıyıya ulaştıktan sonraki serüveni de oldukça önemli ve iş kolu oluşturan bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek kazılarda gerekse metinler yoluyla iletişim hâlinde olduklarını ve

süreklilik içerisinde bir akışın sağlanması, ister istemez farklı devlet halklarını etkileyecek ve birbirlerine bir şeyler katacaklardır. Ugarit devletinin keşfedilmesinde Ras Şamra kazılarının öncül olduğundan bahsetmiştik, bunun dışında Ras İbn Hani ve Ras El Bassit gibi liman kentlerinde yapılan çalışmalarda da Kıbrıs, Anadolu, Mezopotamya, Hitit, Mısır ve Miken toplumlarına ait ürünlerin keşfi gerçekleşmiştir. Bu keşif bile Ugarit'in devletlerarasındaki kültürel akıştaki yer ve etkisini göz önüne koymaktadır. Nitekim bu etkileşimler tek taraflı olarak düşünülmemelidir. Ugarit, Levant kültürünü Yakındoğu ve Anadolu coğrafyasına taşırken buradaki kültürleri de Levant coğrafyasına taşımakta ve yayılmasında öncülük etmekteydi (Tüylü, 2014:151). (Harita 4, Görsel 2-3)

Doğu Akdeniz ticaretinde, uluslararası diplomatik ve siyasi oluşumların ekseninde Ugarit ön plana çıkarak bölgedeki himaye ve çıkar çatışmalarının odak noktası olmuştur. Ugarit liman devleti, Doğu Akdeniz bölge devletleri arasında bir figüran hâline gelerek konumunun verdiği güçle beraber paylaşılamaz hale gelmiş ve bölgedeki dengeleri değiştirmiştir. Ugarit, güçlü diğer devletlerin vassal devleti olarak uzun yıllar varlığını sürdürmüştür. Vassal statüde kalarak diğer devletlerin hâkimiyeti altında kalması ve konumunun sunduğu avantajları kullanmamasının nedenlerinden biri olarak askeri bir güce sahip olmaması söylenebilir. Konumu hem avantaj hem de dezavantaj olarak Ugarit için belirleyici bir faktör olmuştur. Dezavantajları da devletin askeri ve yönetimsel olarak güçlenmesini engellemiştir. Keza buradaki dezavantaj, ulaşılabilirliği kolay olmasından çevre bölgelerden çokça göç almış olmasıdır. Göçlerin sonucu nezdinde Ugarit, çok kökenli bir halk topluluğundan meydana gelmiştir. Bu nedenle de halk arasında birlik ve bütünlük sağlanamamıştır. Ayrıca bölgede yaşayan halkların ticarete yatkın olması ve geçim kaynağı olarak ticareti görmeleri, Ugarit devletini de siyasi ve askeri alanda ilerleyip güçlenmek yerine diplomatik ilişkilerle ve güvende olma koşulu ile vassal statüde kalarak ekonomik alanda gelişmeye itmiştir. Nitekim varlığını sürdürdüğü dönem boyunca, Doğu Akdeniz kara ve deniz ticaretinin akışında etkin rol oynamış ve uluslararası diplomatik ilişkilerin kurulmasına vesile olmuştur. Dikkatleri üzerine toplayan bu devlet Mısır, Mitanni ve Hitit gibi güçlü devletlerin hâkimiyeti altında varlığını sürdürmüş ve Deniz Kavimlerinin istilaları sonucunda ise sona ermiştir.

KAYNAKLAR

Akurgal, E. (2005). *Anadolu Kültür Tarihi.* TÜBİTAK Yayınları.

Akurgal, E. (2015). *Hatti ve Hitit Uygarlıkları.* Phoenix Yayınevi

Akkaya, M. (2017). XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Kıbrıs'ın Nüfusu *Tarihte Kıbrıs: XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Kıbrıs'ın Nüfusu* (08.01.2024)

Akyüz, D. (2018). *MÖ 2. Binyıl Anadolu Coğrafyasında Yaşanmış Doğal Afetler ve Salgın Hastalıklar.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sosyal Bilimler Enstitüsü

Alp, S. (2000). *Hitit Çağında Anadolu*. *Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*. TÜBİTAK Yayınları.

Aloğlu, E. ve Eren, C. (2020). *Antik Dönemde Al Mina ve Kıbrıs Hakkında Anekdotlar.* (Yayımlanmamış Lisans Tezi). Ege Üniversitesi.

Arun, T. H. (2020). Kıbrıs / Alašia'nın MÖ II. Bin Yılında Doğu Akdeniz'deki Önemi ve Hititlerle İlişkisi. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi-3*, 6-7

Aslan, C. ve Pekşen, O. (2021). Yeni Asur Dönemi'nde Asur Devleti'nin Batı Seferlerinin İktisadi Kazanımları ve Bu Kazanımların Korunmasına Yönelik Faaliyetler. *Near East Historical Review*, 11 (1), 1-15

Aydoğan, S. (2021). Uygarlık Tarihinde Hitit Uygarlığının ve Kadeş Antlaşmasının Yeri. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 8 (2), 129-151

Ayyıldız, S. (2007). *Hitit Metinlerinde Alaşiya Ülkesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Balkozak, Ö. (2007). *Tunç Çağında Doğu Akdeniz'de Ticaret ve Gemi Teknolojisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baines, J. & Malek, J. (1986). *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Mısır.* İletişim Yayınları.

Bauer, S. (2013). *Antik Dünya (İlk Kayıtlardan Roma'nın Dağılmasına Kadar).* Alfa Yayınları

Bayramov, K. (2019). Levant Gemiciliği ve Persler. *TOBİDER*-3, 9-52

Baysoy, E. (2015). Antik Dönem Doğu Akdeniz Jeopolitiği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (8), 13-21

Bell, C. (2012). *The Merchants of Ugarit: Oligarchs of the Late Bronze Age Trade in Metals.* Oxbow Books (14.11.2022)

Beckman, G. M. (1999). *Hittite Diplomatic Texts,* Atlanta: Scholars Press

Bordreuil, P. vd. (2015). *Tarihin Başlangıçları.* İstanbul: Alfa Yayınları

Bottero, J. (2003). *Mezopotamya*. Ankara: Dost Kitabevi

Boyes, P. J. (2021). Social Change in Late Bronze Age Ugarit. Oxbow Books: https://www.jstor.org/stable/j.ctv2npq9cv.14 (24.10.2022)

Boyes, P. J. (2021). Writing in the Bronze Age Levant. Oxbow Books: https://www.jstor.org/stable/j.ctv2npq9cv.7 (24.10.2022)

Ceylan, A. (2019). Hitit Kralı I. Šuppiluliuma'nın Dış Politikası Üzerine Bir Değerlendirme I (Suriye ve Mısır). *Bellek* C 1 (1): 1-15

Cengiz, P. K. (2022). Hitit İmparatorluğu'nun Vassallık Politikası Üzerine Genel Bir Değerlendirme. TYB Akademi 36: 92-115

Casson, L. (2002). *Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler*. İstanbul: Homer Kitabevi

Casson, L. (2008). *Antik Çağda Seyahat*. İstanbul: MB Yayınevi

Childe, G. (2009). *Tarihte Neler Oldu.* 5. Baskı, İstanbul: Kırmızı Yayınları

Christian, M. (2015). The Trade and Commerce of Ugarit: A Glimpse at the Impact of Trade and Economics on Language and Society in the Ancient Near East: https://www.academia.edu/36671607/The_Trade_and_Commerce_of_Ugarit_A_Glimpse_at_the_Impact_of_Trade_and_Economics_on_Language_and_Society_in_the_Ancient_Near_East (18.04.2024)

Çömelekoğlu, O. (2012). *MÖ 2. Binyılda Doğu Akdeniz'de Deniz Ulaşımı ve Liman Olgusu.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

D'alfonso, L. (2010). Servant of the King, Son of Ugarit, and Servant of the Servant of the King': RS 17.238 and the Hittites. Wiesbaden: https://www.academia.edu/5645175/_Servant_of_the_King_Son_of_Ugarit_and_Servant_of_the_Servant_of_the_King_RS_17_238_and_the_Hittites (12.04.2024)

Demand N. H. (2011). *The Mediterranean Context of Early Greek History*. Oxford: Wiley-Blackwell

Desplancques, S. (2019) *Antik Mısır*. Dost Kitabevi

Devecchi, E. (2019). *A Reluctant Servant: Ugarit Under Foreign Rule During the Late Bronze*

Diringer, D. (1953). *The Alphabet: A Key to History of Mankind.*

Erzen, A. (1975) İlkçağ Tarihinde Kıbrıs. TTK 25 Nisan 1975 Tarihli Konferansı. *Belleten*

Erdem, A. Ü. (2002). *Geç Tunç Çağ'da Doğu Akdeniz Ticaret Yolları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eryayar, U. D. (2002). *Geç Tunç Çağında Ticari Bir Kent Ugarit:* https://mezopotamya.tripod.com/ugarit_kenti.html (06.03.2024)

Freeman, C. (2003). *Mısır, Yunan, Roma*. Ankara: Dost Kitabevi. s.81-88

Friedell, E. (2006). *Mısır ve Antik Yakındoğu'nun Kültür Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.

Friedrich, J. (2000). *Kayıp Yazılar ve Diller*. (Çev. R. Tekoğlu). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Gates, C. (2015). *Antik Kentler*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Genz, H. (2006). Geç Tunç Çağı'nda Levant Bölgesi'nde Zanaat ve Ticaret. *Uluburun Gemisi*. Ed. Yalçın, Ü. Pulak, C. & Slotta, R. Bochum: DBM

Güler, T. (2006). *Antik Çağ Doğu Akdeniz Ticareti ve Ticaret Gemileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Gürgen, İ. (2017a). *MÖ 2. Binyılda Kıbrıs'ın Yakındoğu Ticaretindeki Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürgen, İ. (2017b). *MÖ 2. Binyılda Kıbrıs. Tarihte Kıbrıs (İlkçağlardan 1960'a kadar). C (1).* Ed. O. Köse. İstanbul: Dokuzonbeş Yayınları.

Gürsoy, C. R. (1962). Kıbrıs Müşahedeleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 10/ (3-4), 161-212

Gözlü, A. (2011). *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hamza, L. (2006) *Antik Çağda Doğu Akdeniz'de Deniz Ticareti*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haliloğlu, G. (2017). *Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi ve Enerji Güvenliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Halayqa, I. K. H. *The Demise of Ugarit in the Light of its Connections with Hatti*. Heidelberg.

Kabatıarova, B. R. (2006). *Ugaritic Seal Metamorphoses as a reflection of the Hittite Administration and the Egyptian influence in the Late Bronze Age in Western Syria*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaefer, J. A. (2022). *Ugarit- Rash Shamra: Sua Historia*. Revista Caminhando, 27: s.1-19

Karauğuz, G. (2002). *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti'nin Siyasi anlaşma Metinleri.* Konya: Çizgi Kitapevi

Kartal, S. S. (2017). *MÖ 1500-1200 Yılları Arasında Ugarit Şehrinin Ekonomik Önemi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Kınal, F. (1963). Ugarit Krallarının Tarihi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (14), 1-15.

Kızılduman, B. (2017). Kral Tepesi; Karpaz Yarımadası'nda bir Geç Tunç Çağı Yerleşimi. *TÜBA-AR-21*.

Kuhrt, A. (2010). *Eski Çağda Yakın Doğu-I.* (2. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Knapp, A. B. (1973). *Mycenaean Pottery at Ugarit: Some Historical and Chronological Reflections*. Berkeley: University of California

Leroux, G. & Contenau, G. (1966). *Eski Akdeniz ve Yakındoğu Uygarlıkları* (Çev. Önol, N.) İstanbul: Varlık Yayınevi

Linder, E. (1981). Ugarit a Canaanite Thalassocracy, *Ugarit in Retrospect: 50 Years of Ugarit and Ugaritic*, USA: Eisenbrauns, 31-42

Mandacı, E. (2018). Arkeolojik Bulgular ve Yazılı Belgeler Işığında Eski Mezopotamya'da Fildişi Oymacılığına Genel Bir Bakış. *TAD*, 37/64, s.27-54.

Matthews, R. ve Glatz, C. (2009). The Historical Geography of North-Central Anatolia in The Hittite Period: Texts and Archaeology in Concert. *Anatolian Studies* 59: 51-72

Matthäus, H. (2006). Geç Tunç Çağı'nda Akdeniz'de Kültürler Arası İlişkiler, Ticaret ve Deniz Seferleri. Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti. Ed. Yalçın, Ü. Pulak, C. ve Slotta, R. Bochum: DBM, 335-368.

Matoïan, V. (2022) Materia magical at Ugarit: Jeweler from the so-called sector Ville Sud, in R. Müller, H. Neumann et S. Salo (eds), Rituale und Magie in Ugarit: Praxis, Kontexte, Bedeutung, Tübingen: p. 3-33.

Memiş, E. (2015). *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*. (4. Baskı) Bursa: Ekin Yayınevi

Mieroop, M. V. (2006). *Antik Yakındoğu'nun Tarihi.* Ankara: Dost Kitabevi

Moscati, S. (2004). Fenikeliler. Ankara: Dost Kitabevi

Nağış, M. (2019). İklim ve Uygarlık. İstanbul: Aktüel Arkeoloji

Odabaşı, F. (2022). Eskiçağ'da Deniz Ticaretinde Camın Meta Olarak Kullanımına Genel Bir Bakış. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. 11, s. 259-297

Okkar, R. (2017). ''Eski Çağlardan Roma Dönemine Kıbrıs/Alashiya Adasındaki

Siyasi Oluşumlara Genel Bir Bakış''. Tarihte Kıbrıs (İlkçağlardan 1960'a kadar). C (1). Ed. Köse, O. İstanbul: Dokuzonbeş

Oppenheim, A. Leo. (1977). Ancient Mesopotamia: portrait of a dead civilization. London: The University of Chicago Press

Orakçal, E. (2020). Geç Tunç Çağında Ticaret (Akdeniz ve Hitit Kültürleri). Burdur: Yüksek Lisans Ders Ödevi

Özcan, A. (2014). IV. Tudhaliya Dönemi ve Sonrası Hitit Krallığı'nda Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özargun, M. & Pınarcık, P. (2021). Uluslararası İlişkiler Çerçevesinde MÖ 2. Binyılın Sonuna kadar Doğu Akdeniz Ticaretinde Kıbrıs-Mısır İlişkileri. OANNES. 3 (2). s. 547-575

Pınarcık, P. ve Şahin, H. S. (2022). Erken ve Orta Demir Çağında Kıbrıs-Anadolu İlişkileri. (Aras Türkiye Eski Yakın Doğu Araştırmaları Dergisi) TUJANES 2022 / 4

Pulak, C. (2006). ''Uluburun Batığı''. Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti. Ed. Yalçın, Ü. Pulak, C. & Slotta, R. Bochum: DBM

Pfälzner, P. (2012). Levantine Kingdoms of the Late Bronze Age. Oxford: A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East-41. s.770-796

Sevin, V. (2003). Eski Anadolu ve Trakya. İstanbul: İletişim Yayınları

Sevinç, F. (2008). Hititlerin Anadolu'da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (17), s. 11-32

Sir Gavaz, Ö. (2007). I. Šuppiluliuma Dönemi'nde Suriye ve Mezopotamya ile İlişkiler. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sir Gavaz, Ö. (2012a). MÖ 14. Yüzyılda Hitit Vassali Ugarit, Mısır ve Doğu Akdeniz. Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 140: 25-34

Sir Gavaz, Ö. (2012b). Hitit İmparatorluğunun Suriye ve Yukarı Mezopotamya Ticaret Yolları Üzerindeki Hâkimiyet Politikası. 38. İCANAS. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu

Sir Gavaz, Ö., (2018). Hititlerde Denizcilik. *Akdeniz'in En Büyük Antik Tersanesi Dana Adası* (ss.59-74), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat

Starr, G. C. (2000). Antik Çağda Deniz Gücü, çev. Ergin, G. İstanbul: Homer Kitapevi

Soğandereli, F. (2022). MÖ I. Bin Yılda Doğu Akdeniz'in Siyasi Durumu. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Schickert, B. B. H. (2004). Hititler**,** Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu. Ankara, 2. Baskı, Arkadaş Yayınları

Schachner, A. (2012). Orta Anadolu'da Coğrafya ve Ekonomi: Hititlerin Bıçak Sırtındaki İmparatorluğu. Colloquium Anatolicum / XI, s. 25-54

Schniedewind, W. M. & J. H. Hunt. (2007). A Primer on Ugaritic Language, Culture and Literature. Cambridge

Schwertheim, E. (2009). *Antik Çağda Anadolu,* İstanbul, Kitap Yayınevi

Strabon, (2000). *Antik Anadolu Coğrafyası*, İstanbul, 4. Baskı. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Stockholm, Isaksson, B. (1990). The Position of Ugaritic Among the Semitic Languages: Orientalia Suecana.

Şen, A. (2022). Hukuki ve Siyasi Boyutlarıyla Doğu Akdeniz Mücadelesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Şeyhoğlu, İ. (2007). IV. Tudhaliya'nın Asur Devleti ve Suriye'deki Vassal Krallıklara Yönelik Politikası. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taş, İ. (2015). Hitit Kralı IV. Tudhaliya'nın Suriye Politikası, Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Tüylü, D. (2014). Ugarit-Hitit İlişkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü.

Vidal, J. (2005). Beirut And Ugarit in the 13th Century BCE. Roma: SMEA-47 p.291-298

Vidal, J. (2006). Ugarit and the Southern Levantine Sea-ports. Koninklijke Brill NV, Leiden.

Wachsmann, S. (1998). *Seagoing Ships and Seamanship in the Bronze Age Levant.* London: Chatham Publishing

Yılmaz, C. (2021). Amarna Mektuplarına Göre Doğu Akdeniz Ticaretinde Alašia-Mısır İlişkileri. *ArAn*

Yıldırım, N. (2019). Eski Doğu Akdeniz'de Bir Kralî Liman Almina. *AnAr*. 185-201

Yıldırım, N. (2020). Demir Çağında Göçün ve Ticaretin Şekillendirdiği Coğrafya Kuzey Levant. *History Studies,* 12 (4), 2219- 2246

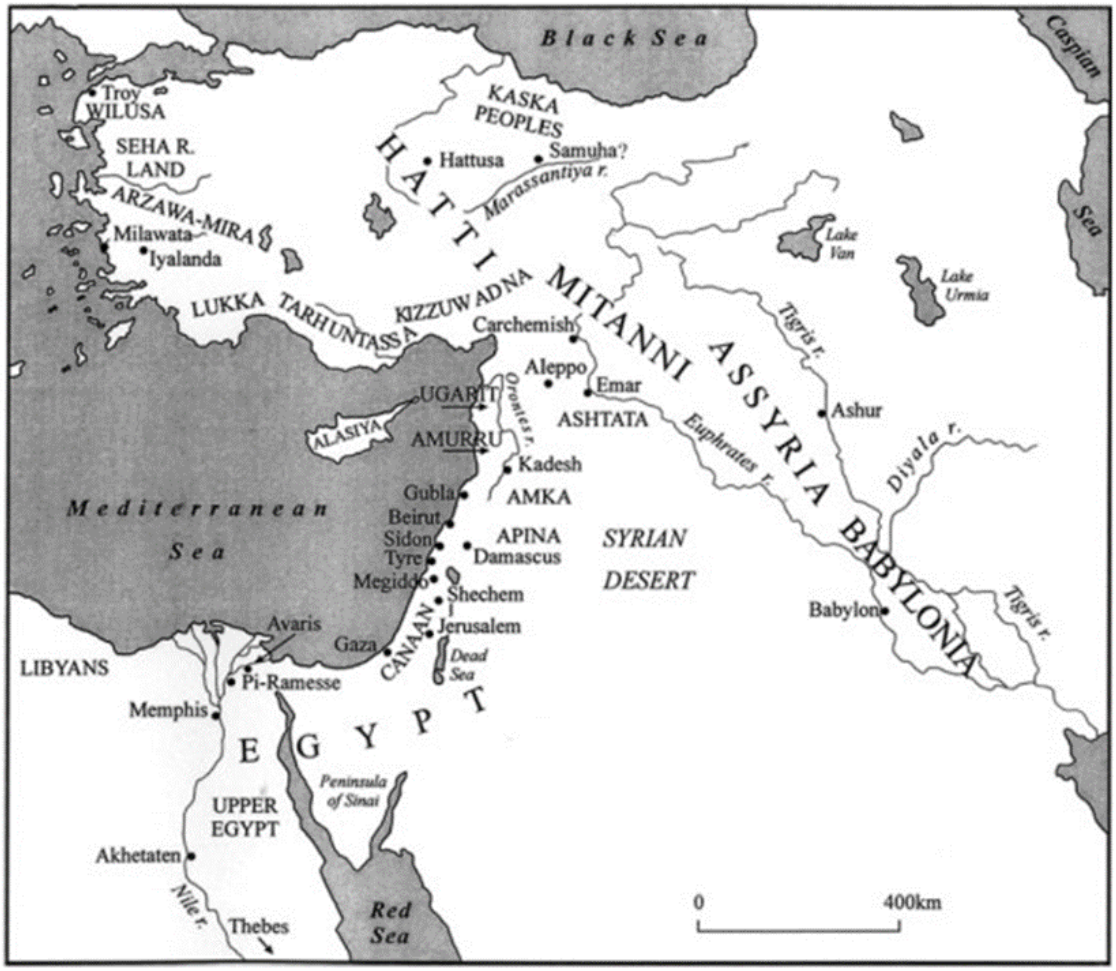
Yon, M. (2006). *The City of Ugarit at Tell Ras Shamra*. Indiana: Eisenbrauns.

Zemánek, P. (2006). *Language and State in the Ancient Near East - The Case of Ugarit*. Univerzita Karlova v Praze Filozofická Fakulta.

EKLER

Ek 1. Haritalar

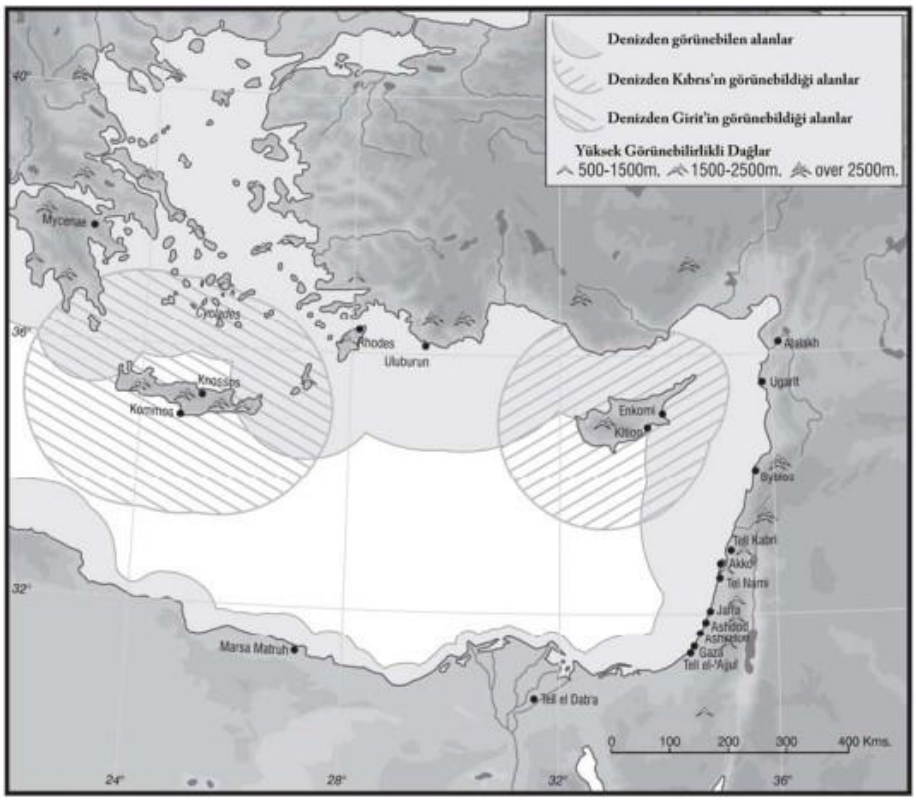
Harita 1. MÖ II. Binyıl Yakındoğu (Peker, 2009: 182)

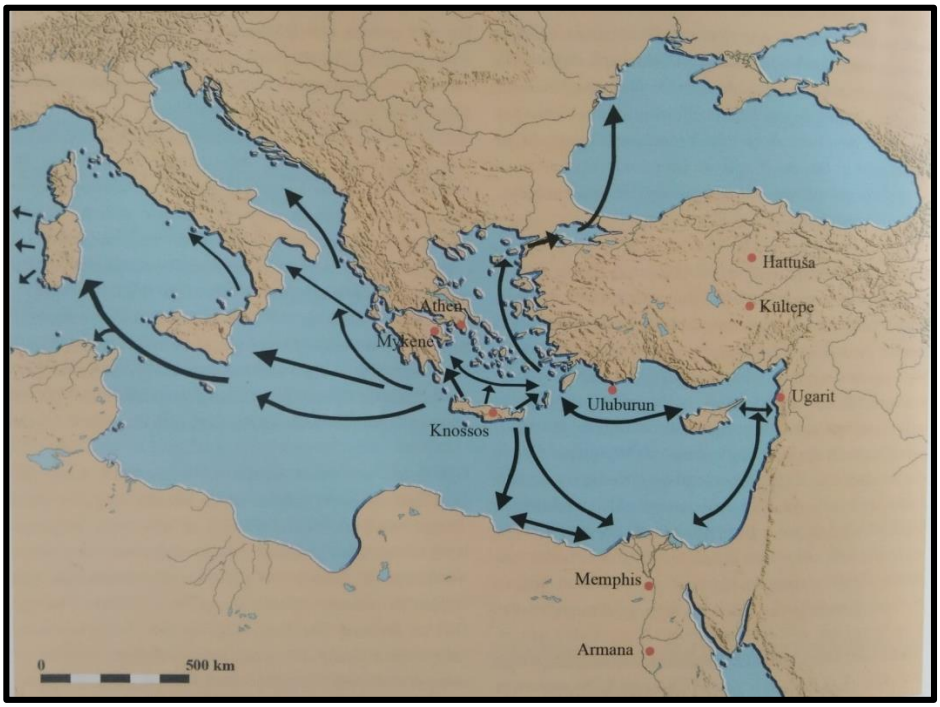
Harita 2. Uluburun Gemisinin Battığı Dönemlerde, Doğu Akdeniz ve Ana Ticaret Yolları (https://pressglas-korrespondenz.de/aktuelles/pdf/pk-2015-1w-inseln-winde-aegaeis-ausst-2015.pdf (18.03.2024))

Harita 3. Doğu Akdeniz Ticaret Akışının sağlandığı bölgeler ve Uluburun Batığı (Çömelekoğlu, 2012: Harita-I).

Harita 4. Orta ve Doğu Akdeniz'deki Ana Deniz Ticareti Rotaları

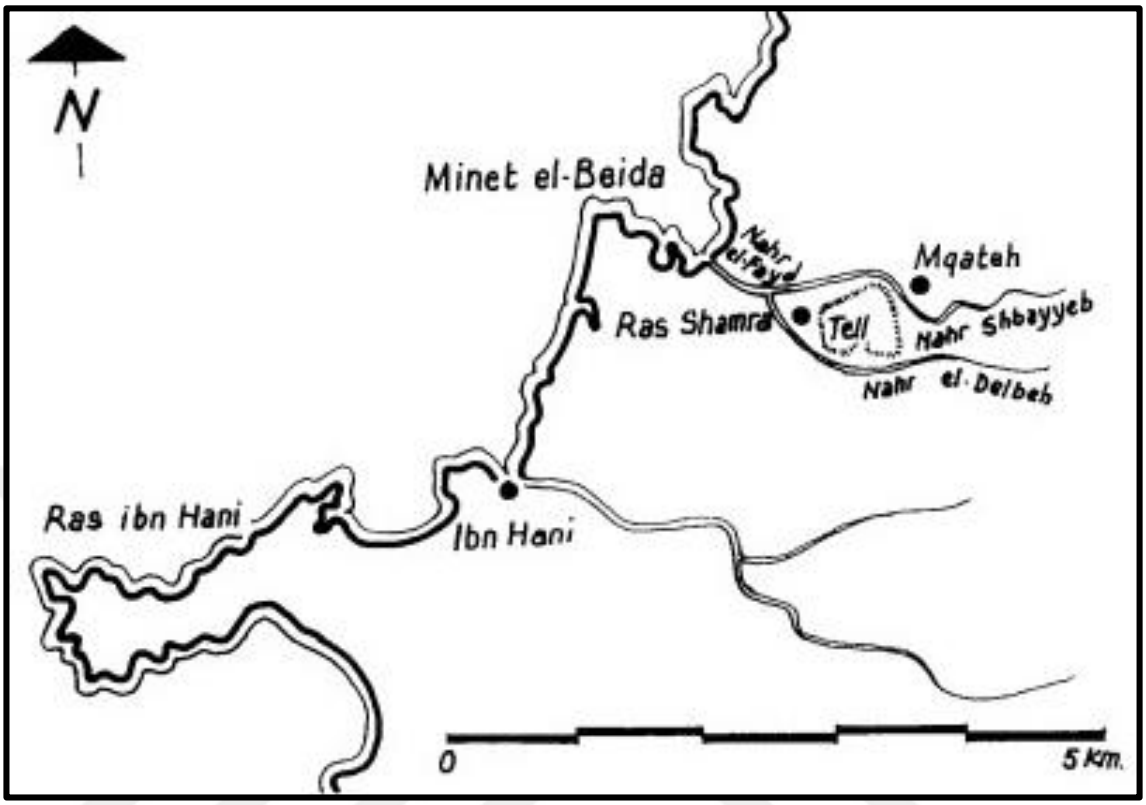
Harita 5. MÖ XIV. Yüzyılda Suriye (Peker, 2009:183)

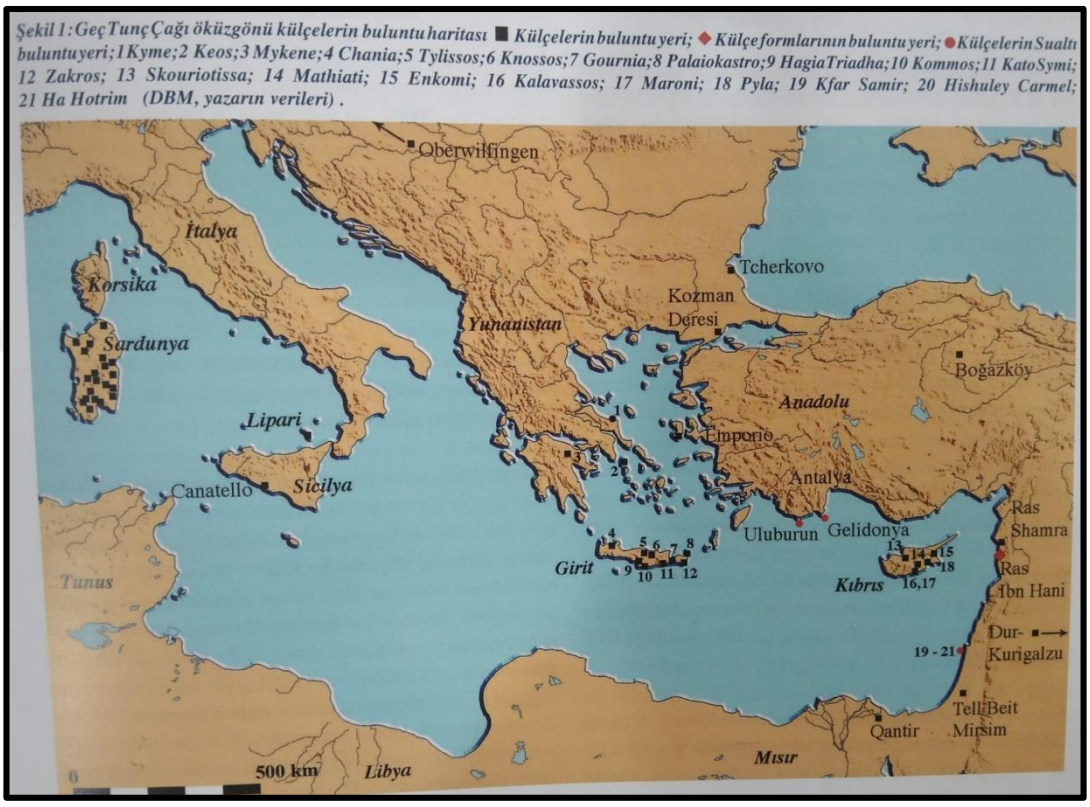
Harita 6. Amarna Mektuplarındaki Vassal kentler ve Mısır Yönetim Merkezleri (Peker, 2009:184)

Harita 7. Ugarit Liman Devleti'nin önemli limanlarından Minet el- Beida, başkent olarak keşfedilen Ras Shamra ve Ras İbn Hani bölgeleri (Yon, 2006: 20)

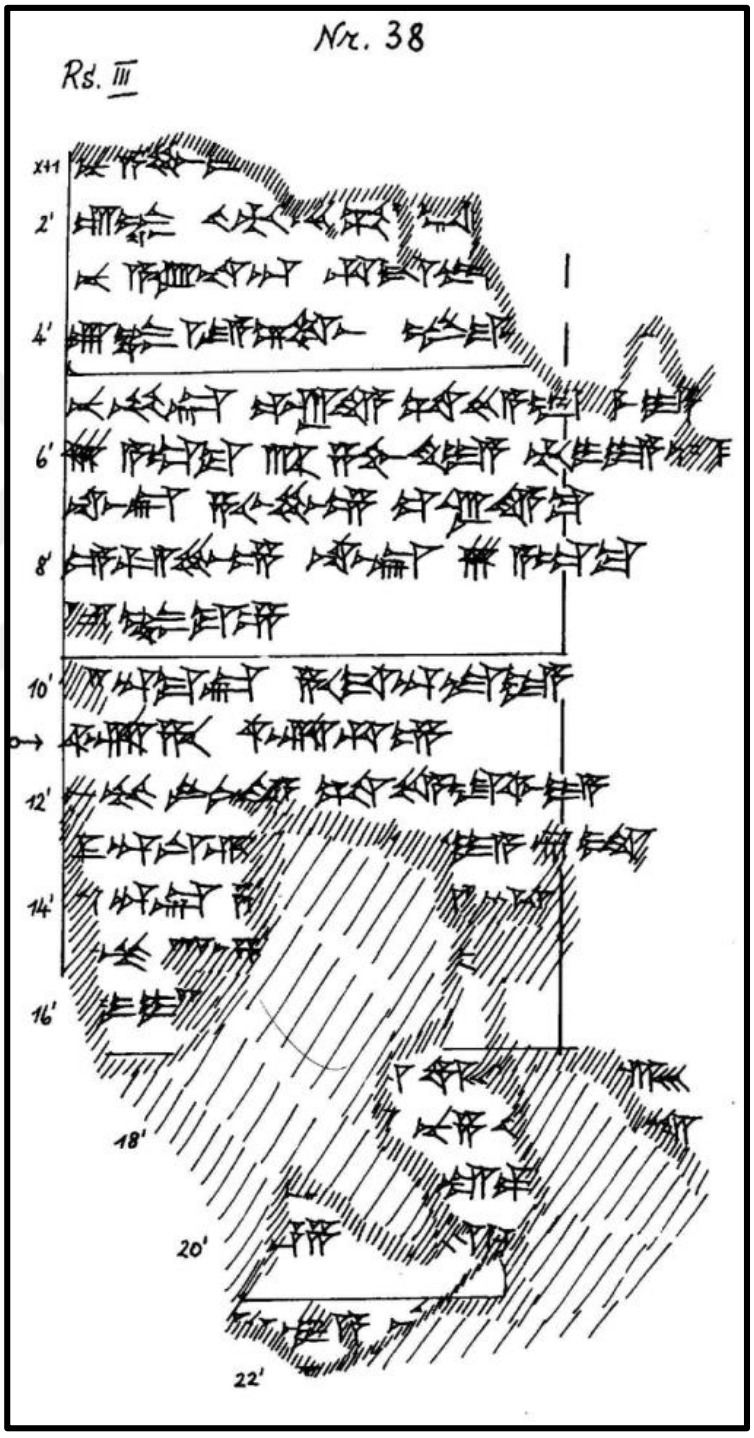

Harita 8: Öküzgönü Bakır Külçe Formlarının Buluntu Yerleri (Uluburun, Gelidonya Batıkları ve Ras İbn Hani buluntu yeri). (Muhly, J. D. 'Geç Tunç Çağı Ege Dünyası'nda Bakır ve Tunç' Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti. Ed. Yalçın, Ü. Pulak, C. & Slotta, R. Bochum: DBM)

Ek 2. Resim, Fotoğraf ve Çizimler

Çizim 1. I. Šuppiluliuma'nın Kıbrıs Deniz Seferi hakkında Boğazköy Vesikası https://www.hethport.adwmainz.de/hetautgrf/Autogrfbetrachter.php?ori=&p=KBo%2012.38%20&bildnr=KBo12.38-Rs_ColIII.png&x=KBo12 (01.05.2024)

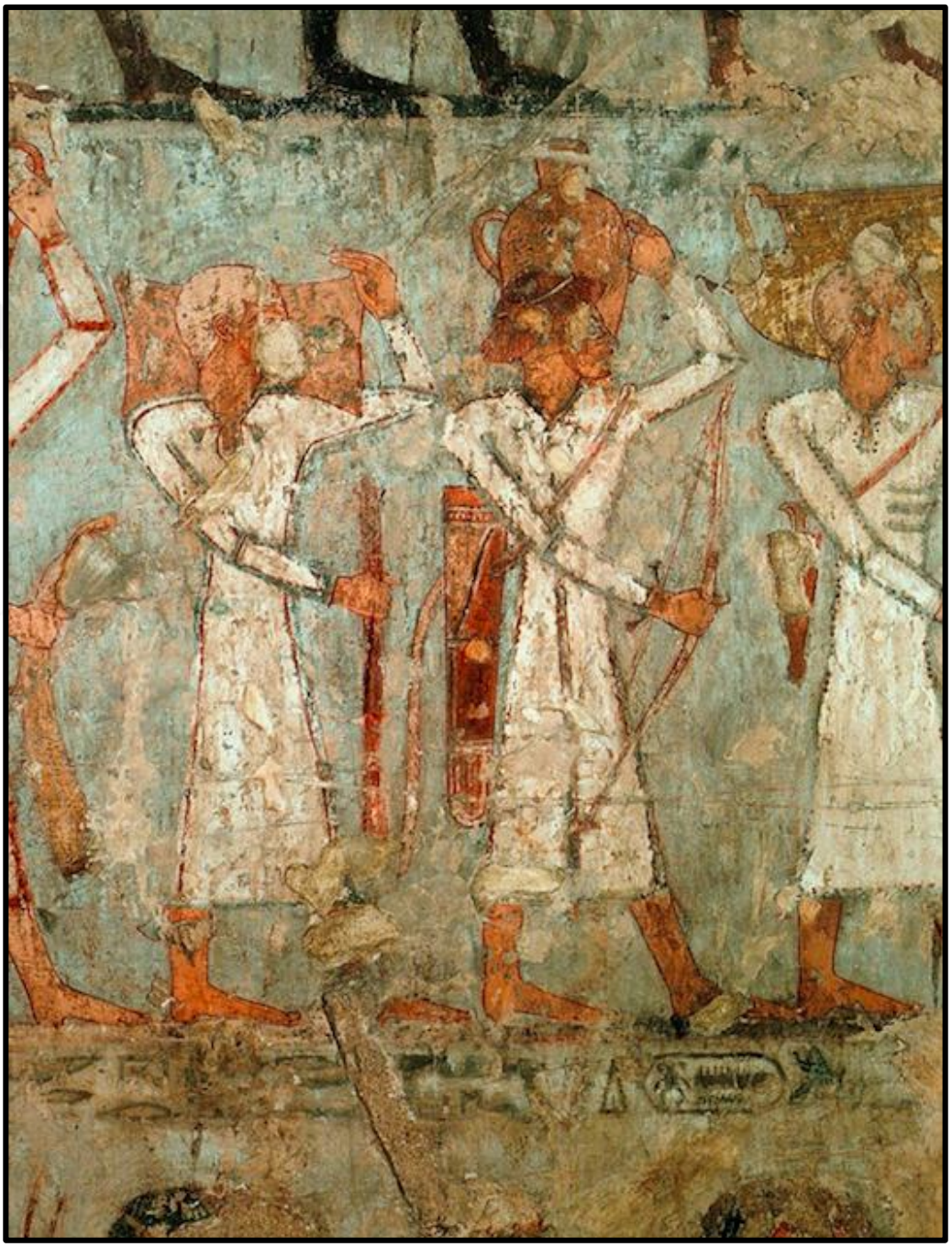
Fotoğraf 1. Ras İbn Hani buluntu yerinde bulunan Öküzgönü külçe kalıbı, Muhly, J. D. ‘Geç Tunç Çağı Ege Dünyası’nda Bakır ve Tunç’ Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti. Ed. Yalçın, Ü. Pulak, C. & Slotta, R. Bochum: DBM

Fotoğraf 2. Uluburun Gemi Batığından çıkarılan Öküzgönü Bakır Külçesi (Kuruçayırlı, E. (2020). MÖ 2. Binde Ticaretin İşleyişi, Aktüel Arkeoloji). https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/mo-2-binde-ticaretin-isleyisi#google_vignette (15.05.2024)

Fotoğraf 3. Öküzgönü Bakır Külçe ve Suriye-Levant Bölgesine Özgü Amfora Sunuları (Rekhmire Mezarı, MÖ 15. yüzyıl- Kuruçayırlı, E. (2020). MÖ 2. Binde Ticaretin İşleyişi, Aktüel Arkeoloji) https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/mo-2-binde-ticaretin-isleyisi#google_vignette (15.05.2024)

Fotoğraf 4. Ugarit, Ras Şamra Krallık Sarayından Fildişi Erkek Başı, MÖ 13. Yüzyıl, Suriye, Şam Arkeoloji Müzesi
(Kuruçayırlı, E. (2020). MÖ 2. Binde Ticaretin İşleyişi, Aktüel Arkeoloji) https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/mo-2-binde-ticaretin-isleyisi#google_vignette (15.05.2024)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Hülya HAZIR
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durum	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	